

נצח ישראל.

כאת

משה ריינעם.

בימים האלה באה לידי מחברת אהת קטנה בכף איש וממקום קדוש תהלוך — בעיר הקדש בירושלם נדפסה. והנה על פי הכלל הגדול שבירי כי פרי ה"פרעססע העברית" בירושלם בימים האחרונים רצם מכתבי בקשות, תפלות ותהנונים, השבונות של כוללים ומודעות רבות מחברות חדשות, ישיבות חדשות ובתי חסד חדשים — שכשהם לעצמם בלי ספק ראויים וכראים שישומו עליהם לב, אבל מרובם ומתמידותם כבר קהה רגש הקורא, — עפ"י הכלל הגדול הזה שבירי השבתי כי גם המחברת הזאת היא ממין הידוע ולזאת, לא אבהה, לא גדלה מאד תשוקתי לקרא אותה; — אבל אך הצצתי בה והנה ראיתי לשמחת לבבי כי שגיתי בהשבוני: לא זה דרך המחברת הזאת ולא זו מטרתה. שם המחברת הקטנה הזאת: ספר תקנות בית נצח ישראל (*) ותוכנה היא הצעה חדשה ומאד נעלה אשר בצאתה לאויר עולם המעשה יש לאל ידה להזק את קשר "אהדותן של ישראל" ולאמץ מיתרות לאומיותנו, להעיר ולעורר בנו את האהבה לארץ אבותינו ולכל המודות ישראל וסגולותיו מיום היה לגוי עד היום הזה. בעל ההצעה הנכבד בענותנותו הרבה שם חשך סתרו ולא קרא שמו על הצעתו; אבל, מבעד הערפל אשר הסתתר שם יראה ויגלה ויודע לנו בשמו — הוא הרב הגביר הנכבד הר"ר אליהו קאפעלמאן הי"ו. להאיש הנעלה הזה (אהר מטובי אהינו במאסקוו), אשר לבו ונפשו נתונים לעמו ולארצו ולכל בהם היי רוחו, ואשר באהבתו הגדולה לאומתו ובחבתו לציון ויכל להיות לאות ולמופת לאנשים כגילו, להאיש הנעלה הזה אחוזה גדולה במושב "ראשון לציון" וזה לא כביר (בקוץ תרמיט) נשא רגליו הוא ורעיתו הכבודה לארץ קדשנו לבקר את אחוזתו, לחונן עפר ציון ולנשק אבניה ורגביה אשר ימתק בפי כל אוהבי שעריה⁽¹⁾. כן, לא אל פאריז היפה קרית מושב כל הארץ, לא לעיר התענוגים העלוזה וההומיה הזאת לחוות במערכה הגדולה (אויסשטעל-לונג) — כמעשה אנשים בערכו — כי אם

אל ציון הישחורה והנאורה הבֵּלָה מִיָּגוֹן וְדָאֲבָה;

(*) ספר תקנות בית נצח ישראל. פעה"ק ירושלם תוצ"א. שנת ה' אלפים תרמ"ט לזיכרה. אלף הח"כ לחרבן בית קדשנו ותפארתנו. בדפוס הרב חיים סירשעמאסין מ"י.
⁽¹⁾ פרשת דבר נסעוהו לארץ וכל מעשי נדקוהו שם בכלל כו' תמנא צמחה"ע העברים (בימוד הגזי והמליך) לחדשי תמוז חב וכו'.
אוצר הספרות — ש. ה.

אַל צײַן הַזְקָנָה וְהַרְבָּה
שׁוֹפֵת הַשָּׁמַיִשׁ וְזָבָה —

אל הארץ אשר כולה¹

הָהָה, יִשְׁמְמוּת־עוֹלָם
בְּשִׁמְמוֹת עַמִּי בְּעַמִּים
יִנְשׁוּפִים יִלְּלוּ בְּקוֹלָם
בֵּין גִּלִּים וְעַיִים נִשְׁמִים!¹ —

אל הארץ הזאת נשא האיש הנכבד הזה את רגליו, להוריד את דמעותיו כטל הרמון על הר ציון. ששמש — ושם הרה והגה את הרעיון הנעלה אשר את הוכנו מסר לנו במהברתו זו. הר"א קאפעלמאן אומר:

... „בנשאונו עינינו להתבונן לדור ראשון מאז היינו לעם, כמה דורות נגוזו ועברו וכמה גדולים הקקי לב אשר עמלו כל ימי חייהם לטובת עם ישראל כלו ועתה נשכה מארץ זכרם, אין דורש ואין מבקש אחרי תולדותם ואין מזכיר שמותם ואין זוכר צדקותם, כי כמים המוגרים ארצה אשר לא יאספו — כן שפך הזמן את הדרורות האלה ונשכה זכר למו, ולזאת ידאב לב כל איש ותרמע כל עין בזכרו כי כמקרה הראשונים שכבר היו כן מקרה האחרונים וכמות זה כן מות זה ושכחת הזמן תעבור על כלם...“

ולמנות את החסרון הזה ולתקן את המעות שעותו ראשונים — זאת היא עצת הר"א קאפעלמאן הטובה והצעתו הישרה:

... „לשום לב אל הנשכחות ולהציל מתהום הנשיה את כל מהמדינו אשר היו לנו מימי קדם ואשר יהיו לנו בימים יבואו ולשום שם וזכר ושארית לבל איש מבני עמנו כאשר מהדרות שכבר ספו תמו כן מכל החיים אתנו כיום למען יעמד שמם בקרב ישראל לעד. ולזאת יוקם בית מיוחד ושמו יהיה „נצח ישראל“. בו יאספו כל השמות אשר נוכל עוד להוציא מתהום העבר ודברי ימיהם בקצרה. וכן תולדות ותמונת כל איש אשר יחפוץ כי ישאר לו שם וזכר עולם על פי התנאים אשר יבוארו בהתקנות. ולזה תוסד עוד אנודת אחים ומטרת האגדה הזאת תהיה להקים שם ישראל ורוחו ברוח עם העברים במקורו האמתי, ובני האנודה הזאת הם גם יתעסקו בשמירת הבית נצח ישראל.“

זאת תמצית הצעת הר"א קאפעלמאן; ואלו הן

תקנות בית נצח ישראל.

א. שני בתים יבנו בירושלים. הבתים יקראו בשם נצח ישראל, האחד בית־ראשון ומשנהו בית־שני, וכל איש אשר זכרנו ימצא בבתים האלה יקרא: בן בית נצח ישראל.

¹ המעורר הנעלה הכיר מנחם מענדל דאליצקי בספרו הלחומות „על חכמות ציון“ (בנסת ישראל II, עמ' 91).

ב. כל איש מישראל אשר יתן ידו להיות בן בית נצה ישראל, עליו לתת לסוכני בני הבית בעירו ובמקומו תולדות ימי חייו שמו ומשפחתו ורשימת מעשיו שעשה לטובת הכלל או את תמונתו (פוטוגרפיה) או גם תמונת אשתו ובניו, כרצונו, והתמונות ההן תשלחנה מאת בעלי האגודה במקומו לבעלי הועד אל ארץ הקדושה ותבאנה אל הבית הראשון נצה ישראל, ותשמרנה שמה בספריית-תמונות (אלבום) אשר יכוננו לזה, למען ישאר שמם, תולדותם ותמונותיהם ותמונת נשיהם ובנותיהם בקרב ישראל עד עולם.

ג. האיש אשר יתן את אלה לסוכני בני הבית במקומו, יקבל מסוכני בני הבית כתובת-זכרון על פי הסכמת ראשי הועד, שיהיו לכל בני הבית במקומם, והיתה בידו למזכרת עולם כי ימנה את בני בית נצה ישראל.

ד. על הנותן את אלה לספה אל האלבום בארץ הקדושה לשלם דמי משלוח, למען תשולח תיכף לראשי הועד בארצנו הקדושה לבית נצה ישראל; וכן עליו לתת בעד התמונות בתוך בני בית נצה ישראל כפי אשר ישיתו עליו ראשי הועד, לערך 1 פראנק בעד כל תמונה, וכן בעד עמוד (אקטאף) מתולדותיו; וביד כל אחד להוסיף כפי נדבת לבו.

ה. כל איש ההפץ לשלוח שנית את תמונתו ותמונת אשתו, בניו ובנותיו כאשר יגדלה על סוכני בני הבית אשר במקומו לקבלן, ולשלחן אל בית התמונות לצרפן אל התמונות הישנות, ועליו לשלם מחיר כל תמונה את הסך הרשום בסעיף ד'.

ו. כל המוסר את תמונתו לסוכני בני הבית, עליו לכתוב מעבר השני את שמו ושם אביו ומשפחתו, כאשר הוא בשפת עבר, וכן שנותיו ומקומו; ואם יתן יותר מן 1 פראנק, כפי הרשום בסעיף ד', יכתוב גם כן מעבר השני כמה נתן.

ז. ראוי ונכון אשר כל איש מבני בית נצה ישראל יקבל עליו להוביח: כי במלאות שלש עשרה שנה לבניו, ולבנותיו שתים עשרה, ימסור את תמונותיהם לסוכני בני הבית ולהודיע להבנים ולהבנות כי באו בכתוב בני בית נצה ישראל, וכי תמונותיהם תצטרפנה להאלבום נצה ישראל בארץ הקדושה, למען לעורר בקרבם הגשי אהבת ציון וירושלים. לכן בהגיע הבנים והבנות לימי נשואין תקובלנה תמונותיהם אל בית נצה ישראל, כהפץ האבות, ובמחיר הנ"ל, המבואר בסעיף ד'.

ח. האיש אשר ברכו ה' בהון ובבנים ובידו לתת לסוכני בני הבית אלבום שלם מבני משפחתו בפני עצמו; עליו לכתוב בו שמות בעלי התמונות ומקומם וכמה היא נדבתו; והאלבום יקובל אל בית נצה ישראל.

ט. כל איש מבני נצה ישראל אשר ידבנו לבו לצות לבאי אחריו להרים תרומת אחד ממאה לחבית, הנדבות האלה תקראנה מעות הקדש, והיו מוקדשים לתכלית קנית קרקעות בארץ הקדושה, וחלק הקרקע שנקנה במעות האלה יקראו על שמו, ויהיה הקוק בלוהות-הזכרון התלוי על קיר הבית. י. הכסף אשר יאסף מהזכרונות ומהתמונות, וכן מן נדבות נותני התמונות ישולחו לבעלי הועד, ובידי בעלי הועד להוציאם לצרכי המעשים הטובים בארץ

הקדושה, היינו לקנות קרקעות, להגדיל הישוב וליסד בתי הנוך ובתי ספר לילדי בני ישראל לתורה, לחכמה ולעבודת האדמה; לכונן בתי הסדר ומהססה לאביונים, לחולים ולזקנים, ולרומם רוח עם ישראל במהרה; וכן לכל צרכי ארצנו הקדושה, כפי אשר ימצאו ראשי הועד לנהיג ומועיל.

יא. על בעלי הועד להובא לשלוח לסוכני בני הבית בכל מקומות שהם קבלות לכל בני בית נצה ישראל על זכרון תולדותם ותמונתם, כי נתקבלו לבית נצה ישראל, וכן נרבותיהם.

יב. אם בפקודת כל אדם יפקד אחד מבני בית נצה ישראל, החובה על זרעו אחריו להודיע זאת לסוכני בני הבית במקומם, ועליהם להודיע לראשי הועד, ואז תובאנה תולדותיו ותמונתו מבית נצה ישראל הראשון, אל בית נצה ישראל השני, ובבית הזה תהיינה שמורות לדורות עולם, למען אשר לא ישכח שמו ותמונתו מישראל. ועל המודיע לשלם דמי הפארטא, להוצאות הידיעה. ואם יתנרב לתת איזה סך, יקבל כתב קבלה מאת בני הבית עד בוא תשובה מאת ראשי הועד בארץ הקדושה, כי הובאה תמונת הנפטר לבית נצה ישראל השני.

יג. אם בפקודת כל אדם יפקד חבר מורם מעם אשר הצטיין בימי היו בתורה או בחכמה ובמעשים טובים, אז תובאנה תולדותיו ותמונתו מהבית נצה ישראל הראשון, אל השני. ולפי ערך הנפטר ורצונו ורצון באי אחריו תהיה הזכרתו והספרו.

יד. הבתים ההם, בית ראשון ובית שני בירושלים, יהיו פתוחים לרוחה בימים קבועים, כאשר ימצאו לנכון ראשי הועד לקבוע. והרשות לכל באי ארץ הקדושה ויושביה לראותן בלי מחיר; מלבד אשר יאבה איזה לתת איזה נדבה תבוא עליו ברכה, ויקבל כתב קבלה ממנהיגי בית נצה ישראל, כי בא בספו אל תעודתו.

טו. אם איש מבני הבית יעזוב את דת אבותיו, אז תכרל תמונתו מבית נצה ישראל, ולא תבוא בקהל עד עולם.

טז. ליסד מחלקה מיוחדת בבית אוצר התמונות לכתבי יד החמי ישראל, ישנים גם חדשים. וכאשר סופרי ישראל על הרוב המה עניים, ע"כ כל סופר אשר יסכים לשלוח לבית האוצר בירושלים את גוף הכתב מספרו אחריו צאתו לאור בדפוס, יקרא בשם חבר נכבד ובן-בית הנם אין כסף, וכן תקובל גם תמונתו הנם.

יז. קהלות שלמות אשר תואלנה לשלוח תמונת בתי קדשיהם, או תמונת בתי הסדר ישנים אשר הצטיין בהם עם תמונות מיסדיהם ומנהגיהם, העוסקים בצרכי צבור באמונה, יקובלו מסוכני בני הבית, ותושלהנה לבית נצה ישראל; והובתן להכניס לקפת בית האוצר מדי שנה בשנה, כפי אשר תשיג ידם.

יח. בבית נצה ישראל יקובלו זכרונות ישנים השייכים לתולדות בני ישראל, היינו: ספרים ישנים וכתבי יד, וכן מטבעות ישנות וכדומה; וכן ספרי תולדות עם ישראל בכלל, וגדולי ישראל בפרט.

יט. כל איש מבני בית נצה ישראל אשר הרה והנה איזה רעיון לטובת קיום לאום ישראל, יהי הרעיון הזה מה שיהיה, בידו לשלוח לה בית ויבתן מועד מיוחד, ולפי ראות עינם אם ימצאו כי הרעיון ראוי לזה, ישאר בבית לעולם, על שם המציע.

כ. אנשים מיוחדים יקבעו לשמירת הבית, תקנותיו וסדריו. והספקתם תהיה מהבנסת הבית ועליהם יהיה לחובה להקריש כל מעשיהם להקים שם ישראל, ברוח עם ישראל בט הרתה.

כא. האנשים אשר במשך המש שנים תעלה נרבתם לסך שתי מאות פֶּראנק יקראו בשם הברים נכבדים, ושם כל אחד יודפס בכתב-ידעיתם ככלות המש השנים, עם מכתב תודה מבעלי הועד על פעלם.

כב. בבית נצה ישראל הראשון יהיה מקום מיוחד לאספת בעלי הועד, ובמקום הזה יאצרו תמונות בעלי מיסדי הבתים נצה ישראל, וכל איש אשר ידבנו לבו לתת שתי מאות פֶּראנק לא פחות על בנין הבתים האלה והחזקתם, תהיה תמונתו תמיד בין תמונות בעלי מיסדי הבתים האלה בשם: בוני בית נצה ישראל.

* * *

עתה, אחרי שמסרנו לקוראינו הנכבדים את כל דברי המהברת כהויתם, בלי תוספות וגרעון, וכבר יודעים הם את כל תורת בית נצה ישראל ותקנותיו וענינו, וכבר קנו להם מושג ברור ממנו בכלל — עוד נשאר לנו לברר בפרט: מה טיבה של ההצעה הזאת, מה רב טוב צפון בה לעמנו, ובמה כחה גדול להשיג מהלכים בין העם ולמשוך אליה לב כל איש ישראל, כמו שהיא דורשת בצדק.

א.

השארית שם וזכר עולם.

ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב
מבנים ומבנות שם עולם את־לֹא אשר
לא יכרת.

(ישעיה כ"ה, ה')

יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה.
(ספר שופטים ל"ו).

חבב הקב"ה שנותם של צדיקים וכתבן בתורה
כדי שתהא נחלת ימיהם זכורה לעולם.
(בראשית רבה פ' ס"ג).

הרעיון העקרי והטוב היסודי הצפון בהצעת בית נצה ישראל הוא —
השארית שם וזכר עולם. מה יקר הרעיון הנעלה הזה ומה נכבדים לנו תוצאותיו
הואיל בעל ההצעה, הריא קאָפּפּעלמאַן, בעצמו לבאר לנו היטב במהברת, לאמר:
„אחד מן היעודים הנעלים והתכליות הנשגבות אשר היהודי נושא את נפשו
אליו מאז, הוא „יד ושם עולם“, כי יעמוד שמו לנצח, ולא יכרת מעמו. הכוסף

הרוחני הזה אשר נפש כל איש מישראל תכסף לו, הוא חלק ה' יעקב חבל נחלתו, כאשר יעדו חזו"י להאמר: "כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה', כן יעמוד זרעכם ושמכם" (ישע" ס"ו). היעוד הזה לא כסחו חזו"י ולא בסתר דברה תורה עמנו כאשר הסתירה בחביון עזה שאר היעודים הרוחניים; כי אם באמרת אלהים צרופה ה' יתן אומר: "ה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה וכו' ולשם ולתפארת" (דברים כ"ו). ולא על הכלל בלבד, כ"א גם על כל אחד מישראל דאגה התורה כי לא יכרת שמו וזכרו, ודאגה לחולך בלי זרע להקים שם המת על נחלתו, למען אשר לא ימחה שמו מישראל (דברים כ"ה) וכדברי האשה החכמה על סוד הנפש לאמר: וכי מות נמות כמים המוגרים ארצה אשר לא יאספו, וכי לא ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, ולמה תחשוב איפוא על עם ישראל שירצו לכבות את גחלתו לבלתי שום לאישי שם ושארית על פני האדמה (שמואל ב' י"ד). ובנות צלפחד דאגו לאביהן לאמר: "ולמה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו" והוסכם לדבריהן מלמעלה לאמר: "כן בנות צלפחד דוברות". וכן דאגו לזה משפחות בני ישראל מאז מעולם, עד שכל אחד מקרובי המת נהג משפט הגאולה להקים לאחיו שם בישראל. וכן בועז הקים את שם אלימלך וזרעו על נחלתו כי "לו משפט הגאולה להקים שם המת על נחלתו, ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו" (דוד ד'). והרבה דברו ע"ז גם המקבילים (כידוע ליו"ח דברי הרמב"ן ז"ל בפרושו לאיוב, מובא בחקדמת "סדר הדורות").

וכמו שהענג הרוחני מעין עולם הבא אשר תשתוקק אליו נפש כל איש ישראל הוא שם וזכר עולם, כמו שכתוב: "לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו' ולא יכרת ולא ישמד שמו מלפני" (ישעיה מ"ח); כן להפך, בעונש הרשעים כתוב לאמר: "את אשר חטא לי אמתנו מספרתי", ואמר: הרף ממני ואמחה את שמם מתחת השמים (דברים י"ט) ונאמר: ומחה ה' את שמו מתחת השמים (ס"ב). ובעונש הכרת: ונכרתה הנפש ההיא מעמיה והכרתי אותה מקרב עמה, ע"ד ולא יכרת שם המת מעם אחיו. והרשעים אשר השחיתו את דרכם אחרי המבול והיה דינם להעניש בעניש זה ורצו להלחם נגד משפט האלהים לעשות למו "שם", הפיצם אלהים וכלל את שפתם ונכרת ונשמד שמם לעולם. ובספר תהלות קללת הרשעים: "בדור אחר ימח שמם" (הלים ק"ט).

וא"א להאריך בענין הזה פה הרבה; אבל כל אשר לו לב לחדור בעומק פסוקי התורה והנביאים וכתובים ומדרישי חבמינו ז"ל ובדברי ימי עמנו, ובפרט בהספורים אדות האנשים אשר כוננו לעשות להם יד ושם, כמו יאיר שקרא לעירו חזית יאיר, וכדומה — ימצא ויבין מה רב ערך השארת שם וזכר בעיני עם ישראל מאז מקדמי עולם ועד היום. —

הרבה הרבה יש לנו להוסיף על הדברים האלה¹; אך נדמה כי דברי הר"א קאפעלמאן אינם דורשים באור והוספה, וכשהם לעצמם דים להראות מה רב ערך ההצעה הזאת ולעורר לב כל איש ישראל לתת ידו אליה.

¹ ועי' בפרק שלישי: "יחוס המשפחה", מה במדובר בו מענין זה.

ב

התמונות וערבן.

והיו עיניך ראות את מוריד.
(ישעי' ל"ב).

אחת התקנות של "בית נצח ישראל", כמו שראה הקורא, הוא כי כל בן־בית, יחד עם תולדות ימי חייו ורשימת מעשיו שעשה למופת הכלל כו', ישלח לבית נצח ישראל את תמונתו. והיא תשטר כהאלבום העשוי לזה. לא הרי הקורא העברי כהרי הקורא משאר אמות העולם; שזה האחרון רגיל לקבל כל הנדפס שחור על גבי לבן כאמת גמורה שאין להרהר אחריה ולערער עליה (מובן מאליו כי ב"קורא פשוט" הכתוב מדבר) — והראשון אוהב תמיד לחקור ולדרוש ולבא עד תכונת כל דבר; והשאלה: "מדוע ולמה?" הערכה תמיד על דל שפתיו, תלוננו על דרכו גם בעולם הספרות. הקורא המחודד הזה בקראו את התקנה הזאת בלי ספק שאל ישאל גם פה שאלתו הרגילה בפיו: "מדוע ולמה? לאיזה צורך תשמרנה התמונות, ומה מטרה יש בזה? לכן רואים אנחנו חובה לנפשנו לדבר בזה דברים אחדים על אדות התמונות וערבן בכלל; בשגם כי למרות המנהג הנפרץ בימינו להדפיס תמונות גדולי העם, עוד לא הערה איש מקורו ולא הראה מה ערכו⁽¹⁾; אבל קצרים יהיו דברינו מאד.

סגלה אחת יש בנפש האדם ומתנה טובה יש בבית גנוזה, כי בשעה שיהאדם מביט ומתבונן בדבר אשר זכרוננו קדוש לו, תתרום הנפש אל על, רוחו העולה למעלה תשוב לתחיה ובקרבו פנימה תתעוררנה רגשות געלות ועדינות, רגשות נשגבות אשר על אברתן ירום וינשא למעלה מעל כפת החמרה, מעל הארץ השפלה אל עולם רוחני! בתאר פני אדם המעלה נקשרה פנימית נפשו, ועל דמות דיוקנו ילין רוחו⁽²⁾ והוא, הרוח הזה ירקם ביריעת הלב של המתבונן בקלסתר פנים האלה, ויתהלך בו ויחדור עמוק עמוק לתוך בתי נפשו⁽³⁾.

(1) זולתי מו"ל המונח האדמו"ר הגאון הקדוש בעל ההגות ז"ל, שדבר בזה דברים מעטים כהודעתו הארוכה ע"פ.

(2) וכן שר הכלי"ע ציירו לכבוד השר מונטיפיורי ז"ל, באמרו:

שורו תְּנִי פָּנָיו פֶּה עַל הַלֹּחַ
אִם לֹא כָּל מַעֲלֹת רֹחוֹ בָּם רְאוֹת עֵינַיִם...

(3) וכן שר משוררנו ציירו ה"ל:

וְלִנְגְּדָם פָּנֶיךָ תְּמִיד בְּרְאוֹתָם
תִּבְּרֹא גַם רוּחְךָ בְּלִבְבִי אֲחִינֹה
וְשִׁמּוֹ אֶת צִיּוֹן עַל לִפְסֵי בְּחוֹתָם,
יִנְחֲמוּ הַרְבּוֹתֶיךָ וְעַפְרָה יִחוּנְנִי.

על הכתוב בדוד והוא טוב ראי (שמואל א' י"ו) דרש ר' יצחק: טוב רואי בהלכה — שכל הרואהו נזכר לתלמודו⁽¹⁾, ואמרו חכמי המוסר: «כשם שאסור להסתכל בפני אדם רשע, כך מצוה להסתכל בדמות פניו של צדיק»; והאזולאי אמר: כאשר יצייר האדם בדעתו צורה קדושה, הגה הצורה הקדושה שידמה בדעתו ישרים שכלו⁽²⁾, ומצינו את ר' אבא שהיתה צורת ר"ש מצוירת לפניו והיה משיג על ידי זה השגה גדולה⁽³⁾, וכך אמר רבי: «האי דמחדנא מחבראי דחזיתיה לר"מ מאחוריה; ואלו חזיתיה מקמיה הואי מחדנא מפ"י⁽⁴⁾, וכל"ס זוהי כונת מאמרם: «הרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות כו' שלמה — יצפה לחכמה»⁽⁵⁾ כי, כידוע, «אין מראין לו לאדם בחלום אלא מה שלכו מהרהר ביום»⁽⁶⁾, ואם החולם ראה את שלמה למשל, בחלומו אות הוא כי אותו שוה לנגד עיניו, וכל היום הגה בחכמתו ובגדלותו, ואם כך הוא, יצפה (כלומר יקוה) לחכמה באמת; כי הראיה הזאת, וההגיון הזה בעצמו, יעשו עליו רושם אדיר כ"כ עד שיתאוו לבא גם הוא עד מדרגת החכם, ויקנה חכמה; — כן הורו לנו חוקרי ישראל הקדמונים. — נמצא כי תמונת החכם מועלת ופועלת על נפש המסתכל בה — להשיג מעלתו, ואולי גם בשביל זה «הוה ר' יוחנן רגיל דהוה קא אויל וירטיב אשערי דמכילה לה אמר: כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטכילה מסתכלן בי, ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי»⁽⁷⁾ — שכונתו היתה לא רק על יופי הגוף כי אם גם וביחוד על יופי הנפש — ולשון מסתכלן יסייע ג"כ לזה [כי כמו שכבר ברר אחד מחוקרי ישראל המצוינים בדורנו (עי' גם מה"ב צד 39), הסתכלות מורה עיון־חודר והשקפה־רוחנית (Speculatiwa) ולפיכך אמרו: «אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע»⁽⁸⁾; וחכם אחד התפאר: «מימי לא הסתכלתי בדמות אדם רשע»⁽⁹⁾, וראינו את אלכסנדר מוקדון כי כשהגיע לאנטופטרס ופגע את שמעון הצדיק וירד המלך ממרכבתו והשתחוה לפניו, ושונאי ישראל הכיתיים, שהיו באותו מעמד שאלוהו בחיטה מסותרה: «מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה! ענה המלך ואמר: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני בבית מלחמתי! ⁽¹⁰⁾ ומצינו את ר' בנאה כי כד הוה מציין מערתא ומטא למערתא דאדם הראשון יצתה בת קול ואמרה: נסתכלת בדמות דיוקני, בדיוקני עצמה אל תסתכל⁽¹¹⁾. והמלך אחשורוש כשנכנסה אצלו אסתר העמיד איקונין שלה מעל מטתו במקום דהאיקונין של ושתי שנטרדה⁽¹²⁾ — לאות אהבה; ואמרו חז"ל: איקונין של יעקב היתה חקוקה על כסאו של הקב"ה⁽¹³⁾ לאמר דמות יעקב רהפה על פניו כביכול⁽¹⁴⁾. — בא וראה עד כמה גדול כחה של התמונה ופועלתה על האדם! «אחאב איש מצונן היה», הדם שגזל בעורקיו היה קר וצונן מאד ולפיכך היתה

(1) מדרש רבה פ' אחרי מות. (2) עי' מדבר קדמות להרב אזולאי אות 5 נזיר.

(3) עי' זר"ק פרשה משפטים (מוכח בהודעת המו"ל הנ"ל). (4) עירובין יג ע"ב ע"ב.

(5) עי' פ' הרו"ה. (6) עי' ברכות (בשני לשון מעט). (7) ברכות כ' ע"א.

(8) מגילה כ"ח ע"א. (9) עי' שם. (10) יומא ס"ט ע"א. (11) בבא ברה"א י"ח ע"א.

(12) ילקוט אסתר ע"ב וימליכה תחת ושתי. (13) חז"ל רבתי ע"ב חז"ל יעבי כו'.

(14) ע"ב במשלו של ר' יהושע ברבי נחמי' והבין היטב.

תאווה חלושה ורפת כה... מה עשתה אשתו, בכדי לחמם את דמו הקר והקרוש ולהפיה בו רוח האהבה למען יתגבר עליו יצרו? הלכה והעשתה לו איזבל שתי צורות זונות במרכבתו⁽¹⁾... אך לא על הגוף בלבד, כי גם על הנפש עשה תעשה התמונה רושם גדול, רושם נכר וקים. צא ולמד: אשת פרעה המלך — נשאה עיניה אל יוסף, ההזיקה בו ונשקה לו והכניסה אותו מהדר להדר ומקיסטון לקיסטון, והעמידה אותו על מטתה ויוסף (שהרר —) כבר היה מוכן למלאות כל הפצה⁽²⁾; ומי מנע אותו מעשות הרעה הזאת? תמונת יעקב אבינו! „איִקוֹנִין של אִבּוֹ רָאָה וַצֵּנֶן רָמּוֹ“⁽³⁾! הדם החם והרותה הזה, שנפח באש התאוה הגדולה (כי כן אמר לו הקב"ה: הטלים, הייך שאני מגרה בך את הרוב! —), הדם הזה נצטנן פתאם מפני רוח קל של איִקוֹנִין שעבר עליו! הרב נועץ והבדל ביניהם! ומה נפלאו הדברים ששמו הכמי המדרש בפי יוסף לאמר: „אֲבָא אֲנִי רֹאֶה!“ „וְהִיכֵן הוּא — שִׁאלְתָּהּ — וְהִלָּא אֵין אִישׁ בְּבֵיתִי?“ אמר לה: „את בת המורים בשר המורים בשרם, ואנא מן הרואים“⁽⁴⁾; בעיני רוחו ראה את איִקוֹנִין של אִבּוֹ הַצָּדִיק לִפְנֵי וּמִיר צֵנֶן דְּמוֹ וְחֹזֵר לְאַחֲרָיו... אותה המטרוניתא ששאלה את ר' יוסי: „אֲפֹשֶׁר, יוֹסֵף בֶּן שֶׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הִיָּה עוֹמֵד בְּכָל הַיּוֹמָה, הִיָּה עוֹשֶׂה הַדָּבָר הַזֶּה?“⁽⁵⁾, היא הטילה ספק בכל הספור הזה, כי לא יכלה להאמין בו; אבל, אלו ידעה מה רב הכה הגנוי בה איִקוֹנִין, לא התפלאה הפלא ופלא, והיתה מאמנת בו באמונה שלמה, כי אמנם יש ויש לאל יד האיִקוֹנִין של איש המעלה שאדם משהו נגדו תמיד, לפרק הרים ולשבר סלעים...

מכל הא דכתיב ומפורש לעיל יראה הרואה, כי רב וגדול הרושם שהתמונה עושה על נפש האדם המסתכל בה; ואם התמונה — תמונת אדם המעלה, איש צדיק אשר לכבוד הוא בתוך עמו, אז תמלא נפש המסתכל בה רגשות טהורות וזכות; באותה שעה תבא בו הרוח ותפה בקרבו רוח טהור, רוח הכמה ודעת, אז יאמר בכל לבו: מי יתן הייתי גם אני כמותו! ואז ישתדל להדמות אליו, ללכת בדרכיו ולהשיב מעלתו. ולפיכך היו רב הכמי איטליאה מצירים להם תמונות רבותיהם או שאר אנשים מצוינים מגדולי הדור למען תהיינה לנוכח עיניהם תמיד, והיו להם למופת ללמוד אל מעשיהם⁽⁶⁾. זה ענין התמונות וערכן בכלל. וערך תמונת איש ישראל יגדל ביהוד בעמדה בבית נצה ישראל בעיר קדש הקדשים! האיש אשר ידע ויזכור כי

(1) סנהדרין ל"ט ע"ב.

(2) ויבא הציור לעשות מלאכתו, ר' שמואל צר נחמן אמר לעשות מלאכתו ודא... .

(מיר פ' פ"ז).

(3) מדרש רבה פ' פ"ז, (4) ילקוט שם, (5) מ"ר פ"ז ע"ג.

(6) כמו הרב הגדול ר' אבטליון ציר שלמה מקונסיליו ז"ל בעל „פלגי מים“ (אדות המחלוקת הידועה ע"ד המקור דריוני) אשר לקיים מה שנאמר: „והיו עיניך תולדות את מורדך“, הציב בבית מדרשו תמונות רבו הגדול הגאון ר' שמואל יהודה קאזענעלבווען ז"ל (ע"י ברכובוצה קריה נאמנה), ובכנסת ישראל להחכם רש"י פין אות א'.

תמונתו שמורה בבית הזה, הוא ידע ויזכור גם חובתו לעמו ולארצו, ובין
וישכיל לדעת מה הם דורשים ממנו לעת כזאת...

ג.

יחוס המשפחה.

וידבר יי אל משה במדבר סיני באהל מועד
באהד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ
מצרים לאמר: שאו את ראש כל עדת בני ישראל
למשפחותם לבית אבותם במספר שמות כל זכר
לגלגלתם.

(כמדבר ה, ב).

ואת כל העדה הקהילו באחד לחדש השני ויתלדו
על משפחתם לבית אבותם...
(שם י"ט).

ח"ר חננאל ב"ר חנינאל כהןקניה משרה שכינתו חין
משרה חלף על משפחות מיוחסות שבארץ
שנאמר (ירמיה ל ח) בעת ההיא נאס ה' חכה לאלהים
לכל משפחות ישראל; לכל ישראל לא נאמר, חלף
לכל משפחות והנה יסיו לי לעם.
(קידושין ע').

הטיבה גדולה להצעה שלנו, שעל ידה תשתמר מגלת היוחסין של
ישראל. האיש אשר בין בני הבית "נצה ישראל" ומנה — ספר יוחסין שלו
הוא שומר. מאה שנים (ובהיי עם, ומה גם עם זקן כעם ישראל, מה הן?)
תעבורנה ונינו של ראובן, אשר בשנת תר"ן נמנה בין בני הבית, בבאו אל
הבית הזה, יביט בגאון לאומי ויהבונן בענג רוחני לראות מה למעלה ומה
למטה¹) וכמו יהיוק בידו את שתי קצות שלשלת הברואה! בעיניו
יראה את כל החוליות של שלשלת היהם וסדר הדורות ובפיו יקרא את
מגלת יחוסו הכתובה באותיות חיות אשר לא תמחינה — זו המגילה היקרה
המאחדת ומקשרת את כל הדורות ומשלבתם ומנעצתם זה בזה, הנותנת לבני
הדורות עוז ותעצומות לעמוד נגד כל הרוחות הסוערות עליהם, ולהתגבר על
כל מצוקותיהם ותלאותיהם, והמלחבת את לבם לעמם וללאומיותם — יקרא
ובין וידע בן מי הוא...

לפי שהנושא הזה, יחוס המשפחה ושלשלת הדורות, נכבד בעינינו מאד
והרבה עקרי הלכות תלויים בו, לכן נאריך בו מעט. נבאר תחלה מה טיבו של

¹ עיין בנבאל קמא דף ס"ח ע"א ותנין. —

הענין הזה ביהוסו אל העולם ואל הבריאה ומטרתו בכלל ; ואחר נראה ערכו לנו בפרט, ומה דעת הו"ל על זה. ואתה הקורא עשה אינך כאפרכסת !

(* I.

המקום והזמן הם שני עמודי הבריאה ויסודותיה, אבני פנת פעולות האדם ועלילות מעשיו ותהבולותיו (וידוע כי כמה פלוסופים התפלספו הרבה בענין מקום וזמן, ומהם שבנו יסוד שטתם הפלוסופית על שני המושגים האלה). אין לך שום מציאות בעולם שיצאה בלעד; והם מתיחסים זה לזה וקשורים זה בזה כשלהבת הקשורה בגחלת, ומתדמים זל"ז בהתדמיות טבעיות ומוסריות. המקום הוא קו ארוך מצורף מנקודות שזה אצל זה, והזמן הוא קו ארוך של נקודות הבאות רצופות זו אחר זו או זו תחת זו. בקו המקומי יש גבולים טבעיים ומלאכותיים ומוסכמיים, וכ"כ בקו הזמני. המקום והזמן ביהוסם אל האדם הם פועלים ונפעלים זע"ז וזמ"ז¹ — האדם בלעד; לא יתקיים אפילו רגע אחד (וכמהו כל הנמצאים שבעולם) והם יהיו רקי הישוב, נעדרו התכלית וישובו לתהו ובהו — כי רק על האדם שומה המטרה הנכבדה הזאת לפתח ולהשלים כל כחות הבריאה ולהקין כל יצורי תבל (השייכים ג"כ למושג המקום) ולהביאם לשלמותם ולתכליתם ; וכובן מאליו כי לא על האדם הפרטי שומה זאת — כי כשהוא לעצמו מה הוא ומה כחו ומה קיצו לעשות בעצמו ? ורק בהקבץ כל אנשי הדור ביהד וכלם בפעולותיהם השונות והנבדלות ישימו לבם אל התכלית הכללית, תכלית תקון העולם והתפתחותו או התכלית תאחדם ותשלבם, כי האמצעים נגדרים אחר התכלית ויוחשו כלם כאיש אחד העוסק באמונה לבלאות מה שהוטל עליו מפי משלחו

(*) הדברים הנזכרים נסרק זה אחר L לקוחים ממאמרו הנכבד של מר אבי הגלן מו"ר יצחק יעקב ריינעס הי"ד האנציק לידא, שאתו צכתובים [דברים אחדים ממנו הדפים הנזכרים נשחלו הלוי מלונדון, נספרו בני המטות (וויטן הנמ"ד) ברוגערים "קדש נשחלו" (נ"ד קע"ז — ע"ח ; וע"ש נ"ד קע"ח ע"ב נהערת המחבר בורה ג') יעו"ג] — ועם הדברים הוספות ושנויים והערות ממני.

¹ (זה הוא הרעיון הנפון בדברי המשורר המלזין געעהע צאמרו :

Willst dem Dichter du verstehen,
Musst in Dieter's Lande gehen !

(אם תרצה לבא עד תבונת רוח המשורר
אל מקומו בא ובארצו התגורר !

כי נשם בהשורר פועל על מקומו כך הוא נפעל ממנו. וע"כ א"א לנו להכיר ערכו היעב צרכם וכיר מקומו. והדברים האלה ידקו, לדעהנו, לא רק ציחם אל המשורר, כי אש נשם אל כל איש-המעלה, וכבר הורו זאת לנו הו"ל, אשר כל סחוס לא עממוס ; ע"י פסחוס ל"ד קע"ב (ועוד צכ"מ) צאמר ר' ירמיה : צצל אי טפשאיי משום דיתבי צארעא דחטוכא אמריהון שמעתהא דמחשכו... והנן היעב כי אשהימ להאריך צזה. —

ובאופן זה יחשבו כל אנשי הדור למשלימי הבריאיה. נצער עוד צער אחד הלאה ונאמר, כי כערך האנשים הפרטים מדור אחד ופעולותיהם השונות זמ"ז המתחסים זה לזה ומתאחדים ביהר ע"י התאחדותם אל המטרה הכללית, כן ערך הדורות הפרטים ומפעלות כל דור ודור המתחסים זל"ז ומתאחדים יהר ג"כ ע"י התאחדותם במטרת מעשיהם: התכלית משה אותם. וכמו שהארם הפרטי מבני הדור אינו משלים הבריאיה ומביאה לתכליתה, שהרי אלו היה כן, אז היתה מציאות כל הדורות הבאים אחריו לבטלה; כי רק ע"י עבודת כל הדורות זאח"ז בהשתדלות הראייה והרצויה והמכונת להשגת המטרה, רק ע"י תצא המטרה המקוה והתכלית הנרצה. כל דור ודור ביהום אל התכלית הכללי משלים רק חלק מחלקי הכלל וכמספר הדורות כן מספר החלקים האלה; ורק אז כשיעברו כל הדורות הקצובים מראש להבראות לתכלית הנרצה ויתמלאו כל חלקי השלמות האמתים — רק אז נגיע אל המטרה שעליה אנהנו נושאים את נפשנו... ואחרי שנתאמת לנו, כי הכרה מציאות הדורות הרבים ההולפים ועוברים מן ראשית הבריאיה עד אחריתה מתיחס עם הכרה מציאות האנשים הפרטים הרבים, החיים בכל דור; עתה נקל להבין כי גם ענין התקשרות הדורות זל"ז והתרחקותם זמ"ז שזה להתקשרות של האנשים הפרטים. כי רק אם מבעד אספקלריא המרית וגשמית נשקיף על האנשים הפרטים יתראו לפנינו כאנשים שונים ונבדלים זה מזה שאין להם שום יחס וערך, אבל אם מבעד אספקלריא רוחנית ומוסרית (אשר אמנם לה משפט הבכורה על ההמריה הגסה) נתבונן בהם, נראה, כי יש ביניהם קשר ויחס והדורות מתאחדים זה עם זה: הדור הבא ישתלב להדור ההולף ועבר, ותהלתו של זה נעוץ בסופו של זה. כי הרוחני יש בכחו להבר את הנפרדים, לאחה את הקרעים, ולאחד ולקרב את הרחוקים, כמו שכחו רב גם להחיות מתיים, עד כי הדורות אשר כבר עברו וחלפו מן העולם, אשר ההשקפה ההמרית קצרת-הראות, תכחיש את מציאותם ולא תכיר עוד את מקומם — הנה לאור ההשקפה הרוחנית הדקה והחודרת יקיצו ויהיו ויעמדו על רגליהם, כי היא תפיה בהם רוח חיים ותקרום עליהם עור וגידים; עד כי הדורות הבאים ישוו את הדורות ההולכים לפנייהם (אשר קודמן ארוך של אלפי שנה מבריל ביניהם) נגר עיניהם כאלו הם חיים לפנייהם, אחרי כי בהמסלה אשר סללו הם ידרכו ולאור חכמתם ותורתם יהלכו.

ודע כי ערך ההתיחסות של התאחדות האנשים הפרטים השונים מדור אחד אל התאחדות הדורות ההולפים עם הבאים, הוא כערך התיחסות המקום אל הזמן; כי כל החיים והנמצאים מדור אחד ממלאים נקודת המקום, וכל הדורות ההולכים ובאים זאח"ז ממלאים נקודת הזמן; וע"כ כשם שיש יחס וקשר בין הנמצאים החיים והקיימים בכל דור (כי בשעה שהארם שומר מטרתו: מטרת ההתאחדות וההשתלמות, אז כל הנמצאים המשתלמים על ידו יתאחדו ג"כ ע"י) כך יש יחס בכל דור לדור. ואולם כל זה הוא אם כל דור ילך במסלה שסללו הדורות שלפניהם והדור הבא יחל עבודתו הכללית במקום אשר כלה הדור העבר את מעשהו, ואז, אעפ"י שהדורות שונים ומתחלפים, —

ית אחר דג, אחרי כי כלם למטרה אחת יבינו פעמיהם וצעד אחר צעד יקרב מין האדם אל מעלת ההשתלמות וההתפתחות; אבל אם בני הדור הבא לא יוקירו תורת אבותיהם וקבלתם, אם לא יהיוקו במעוז עמם ודגל לאמיותם, אם לא ירחיבו את הוג פעולת הקודמים לפנייהם וירחיקוה, אם יתקוטמו נגד אבותיהם ויתורו למו דרך חדשה ומסלול חדש אז לא יגיעו אל המטרה לעולם, כי כל דור ודור יהיה כעולם מיוחד — בהנתק הקשר שבינו ובין הדור העובר — ויבנה לו במה לעצמו, מבלי השען על נסיונות הראשונים ופעולותיהם — ואין תקוה למין האדם לזוז ממקומו השפל בעולם ההשתלמות אף וזו כל שהוא, ופסה כל תקוה להגיע אל המטרה הדרושה ה"ו... וכל עוד שהדורות לא ישלימו את הזמן להביאו לשלמותו האמתית, כל זמן שלא ישימו בני הדורות את לבם לשמור את השלשלת בתמיתה לכל הגרע ממנה שום חוליא מחוליותיה, ולראות כי הקו הארוך הזה, הנמשך והולך מראשית הבריאה עד קציה יתמשך כן בלא הפסק, ובכל רגע ורגע יתארך יותר, ובכל התארכותו תהינה בכ"ז נכרות היטב גם התחלתו וראשיתו ולא יופסק באמצעיתו, אשר זה הוא רק ע"י שמירת הקבלה והמסורה ושווי תורת האבות ודרכיהם נגד עיניהם לבלי לזוז מהם אפילו בחו"ה, רק להוסיף אמן, שוהו המובן הרוחני של שלמות הקו הזה; — כל עוד שלא יעשה כן, אין כל תקוה אשר קו המקומי יאיר פניו אליהם, כי בערך שפוגעים בקו הזמני נפגם גם קו המקומי, והארת קו המקומי הוא בשובם לארצם ולאדמתם ובהאחוס שם; והוא רק ע"י שלמות קו הזמני, ע"י התקשרות הדורות זל"ז והתאחדותם במטרתם; וכל העולם כלו עם הדורות ההולכים והדורות הבאים יתראו לפנינו בדמות סולם בעל שלבים רבים אין מספר, אשר השלבה התחתונה מוצבת ארצה והעליונה מגעת עד שמי השמים, וכל דור ודור עובר על שלבה אחת, והדור הבא על השלבה שלפניה ובמספר הדורות כן מספר השלבות הדרוכות והסלולות, עד הדור האחרון אשר רגליו תעמודנה על השלבה התחתונה, ואז יהיה קץ הסבלות והתלאות; וכל זה הוא אם הדורות הבאים הולכים ועולים על השלבים כסדרם, וכל אחר רואה מה שלפניו ומה שלאחריו, רואה את השלבים המלאים והסלולים ויהיוק בהשלבה שעליה יעמוד; אבל אם לא ישמרו את סדר המדרגות, אם ידלגו לאחור כמה שלבים — אין כל תקוה שיגיעו לשלבה העליונה, המגעת עד סוף הבריאה הגשמיית, אשר ממנה מתחלת בריאה רוחנית ומדעית ושערי עולם חדש, עולם שכלו טוב, יפתחו לפנינו... הנה כי כן, כל איש ישראל הדבוק באמונתו ושלם בתורתו, בדעו ובשכלו, עליו להשתדל להשלים את הקו המקומי לראות בדור שהוא חי שיהיה כאבר מאבריו, שיגיע למדרגה זו שיהיה לו יהם עצום עם בני דורו, שיתכללו זב"ה, הוא בבני דורו והם בו; ואז ישלים גם את הקו הזמני: להתאחד עם הדורות שלפניו ולסלול מסלה טובה להדורות הבאים, ואז יצייר נגד עיניו כאלו בשתי ידיו הוא מהווק את שתי קצות הבריאה. שתי חוליות משלשלת הבריאה הארוכה הוא רואה לפניו; בידו האחת מהווק את החוליא הראשונה מראשית הבריאה ובידו השניה את החוליא האחרונה וכל החוליות שבינתיים רואה בעיניו ומטשמש בידיו ומכירן לסבות ומסובכות,

עלות ועלולים; כי כל הוליא היא מסובבת מהחוליא שלפניה, ומסבבת את החוליא שלאחריה; ובאופן זה השלשלת תמיד בקיומה ובשלמותה. ואם ידע כל איש כי כן הוא משפט הדורות ומעשיהם, אז יגיעו בני ישראל לתכליתם, כי זוהי תעודת כל איש ישראל וזוהי מטרת האמה בכללה. ולפי שהרעיון הזה (רעיון התיחסות המקום אל הזמן ושלמותם התלויה בהתאחדות מעשי כל דור ידור אל מטרה אחת וכו') הוא היסוד הראשי הנוגע לקיום עמנו ולאשרו; ע"כ השתדלה תה"ק והווינו והכמינו הטהורים ז"ל להאמיתו ולהפיצו ברבים ולהכניסו בלב האומה; ואם נשים עין נראה, כי כמה מקראות ומאמרי חז"ל קולעים אל המטרה הזאת. ופה נרשום רק איזה מהם, וגם זה בקצור נמרץ. תורתנו הקדושה, בדברה אדות התהלת התפתחות ישראל, והוא מענין גלותם הראשון (גלות מצרים) וקצבה משך שנים שיש לקות כי בו יתפתחו וישתלמו עד שיהיו ראויים להקרא בשם אומה ולקבל דת אלהית המיוחדת רק להם, הוא המספר ארבע מאות שנה, לא סמכה עוד ע"ז; ובפרוש הזכירה גם מספר הדורות במספר סדורי, כשנ"א "ודור רביעי ישובו הנה", באופן שיתחשבו דור רביעי: שיתרתקו ויתחברו עם הדורות הראשונים, וזהו הענין שבכ"מ רמזו כי גלות מצרים היה הכנה לקבלת התורה, כמובן מדברינו הנ"ל. וכן הבינו חז"ל ברוח קדשם עד שאמרו: "האב זוכה לבנו בנוי ובכה ובעשר ובחכמה ובשנים ובמספר הדורות לפניו והוא הקץ שני קורא הדורות מראש אעפ"י שנאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגאמר ודור רביעי ישוב הנה" (1) ורבש וחלב תחת לשונם! חז"ל, ברצותם לאמת התיחסות הדורות ול"ז ופעולתם זע"ז בענין ההשתלמות הראו בתהלה את הרושם שהדורות עושים זע"ז בענינים טבעיים, היינו בנוי, בכה, ובעשר, וע"כ כמו שבענינים הטבעיים פועלים הדורות הקודמים על הדורות הבאים כן הם פועלים זע"ז גם בענינים רוחניים [ובכ"מ מצינו שלקחו את הטבעי למשל על הרוחני הרוטה בזה להטבעי, כמו בברכת יוצר אור ואהבה רבה, דהכונה שמסגלת אור הטבעי ותועלתו נוכל להבין עד כמה יש לנו להודות לד' בעד האור הרוחני, היינו אור התורה כו' (2)]; כי כל דור ודור פועל ברוחניותו על הדור שאחריו בענין ההשתלמות הכללית. וע"כ כשיתמלא מספר הדורות הדרושים לקצה ההשתלמות יגיע זמן הקץ, כי הגאולה הבאה בדור מיוחד אין להשוב כי רק מעשי הדור ההוא גרמו זאת, כי אם כל הדורות שלפניו הביאוה; ועז"א "ובמספר הדורות לפניו" כי על כל דור יש לשוב אחר להביט על מספר הדורות שלפניו לדעת אם הוא מתיחס בצדק במספר סדורי להם; כי רק אז, אם ידרוך במסלתם ויוסף לעבוד עבודתם רק אז יתיחס להם בצדק, וזהו ענין הקץ, ועז"א אמר: "והוא הקץ", כי הקץ איננו בא ע"י הדור ההוא בלבד, אלא גם ע"י

(1) עדיות פ"ב מ"ט. — וכל מפעלי המאמר הזה (ביחוד חצי "ובמספר הדורות לפניו") לא נאלו עד חקר כונתו ונתחלקו מן הפעם הפשוט ודבריהם זרים ורחוקים מאד מן האמת כנראה לכל מעיין.

(2) ע"י ס' "חותם תכנית ח"א.

הדורות שלפניו, כי בכל עת קורא הדורות מראש; וזש"א אעפ"י שנא' ועבדום וענו אותם כו' נאמר (כצ"ל; והוא"ו של ונאמר הוא טה"ד) ודור רביעי ישובו הנה, כי המכון העקרי הוא שהדורות יפעלו זע"ה, ואז תהיה הנאולה מצדם, ורק אם לא יהיו זכאים ה"ו אז תהיה הנאולה מצד מ"שך השנים שאז אין ליהם הנאולה להדורות, שהרי לא פעלו מאומה זע"ה ולא הגיעו למטרתם; וזה כונת המאמר: "רבי אומר ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה וכתוב ודור רביעי ישובו הנה, כיצד התקיימו שני כתובים הללו? אם יעשו תשובה גואלם אני לדורות ואם לאו גואלם אני לשנים" (1); — והוא מבואר כדברינו, שתכלית הדורות שיפעלו זע"ה. ולפי דעתנו זה הטעם למה בכרה התורה את משפט הירושה במלוכה על פני הבהירה ההפשית (רבים הקרו בשאלה זו אך מהסרון הקירה עמוקה ועיון הדרוש בענין רם ונשא כזה העומד ברומו של עולם, נתנו כמה מהם לאהרונה משפט הבכורה): כי המלך שהוא לב האומה, ונקודת העם ומרכז המדינה, ובני המדינה מתנהגים עפ"י הקיו ומשפטיה, והוא משניה עליהם להשליכם ולהביאם אל האושר האמתי, עליו לדעת כי מתנאי ההצלחה האמתית, ומעקרי האושר האנושי והקבוץ הכללי שכל דור יצטרך צעד אחר צעד במסלת ההשתלמות — וראוי איפוא כי המלך בעצמו (שהוא העומד בראש החברה) ימלא את החובה הזאת, וכאמ"א יאחז בשטת המלך ללכת בדרכיו, ולדרוך במסלה אשר סללו לפניו. ואלו היינו נותנים משפט הבכורה להבהירה ההפשית ובכל דור ודור יקום מלך חדש אשר לא מורע המלוכה (רק העם בחר בו) יש כאן מקום לחוש פן ישיב המלך ההחדש אהור את כל עלילות המלכים שהיו לפניו, מפעלותיהם יהרום ולא יבנה, וכל עצתם יבלע, למען קנות לו שם מתקן בההרשות שהוא עושה ויקים לו שטה פוליטית המתנגדת מן הקצה אל הקצה לשטת המלכים שהלכו לפניו, ויתגבר במעשיו ובהנהגתו, להשפיל הנהגת הקודמים ושטתם, ובוה יסיר גם את לב בני דורו מאחרי הדורות ההולכים, וינתק את הקשר המאחד אותם! ולפיכך בהרה תוה"ק (שדאגה בעד הצלחת החברה האנושית ואשרה) במלוכה את משפט הירושה; כי המלוכה אשר תסוב בירושה מאבות לבנים לא תט עד עולם מן הדרך הנכון; המלך הבן שכבוד אביו המלך יקר בעיניו ובו יתימר, הלך ילך בדרכו, ויאחז בשטתו; ועי"ז יהיה זכר המלך הראשון הי בפי הדורות הבאים, עד כי מפעלות כל מלך ומלך תהא פעולת המלך הראשון מבצבצת ועולה, וזש"א התורה למען יאריך ימים על ממלכתו, שגם מלך אחד ירבה כחול ימים; ואיך המלך, שגם הוא רק בן"ד וילוד אשה, אנוש אנוש, יאריך ימים כ"ב? עי"א: הוא ובניו בקרב ישראל; כי עי"ז שבניו יעמדו במקומו יראו כלם כי אביהם ומורם שוכן כבוד בקרבם, וזהו מתהלך אתם ולאור הכמתו יהלכו, עי"ד שאז"ל: יעקב אבינו לא מת (2) כי אחרי אשר בניו ילכו במסלה אשר סלל הוא ובריתו ינצורו, הנה הי חי הוא וכמו שסימו שם "מה זרעו בחיים" כל עוד שזרעו בחיים הרוחניים ומתחזקים ללכת בדרכו, נוכל לאמר כי "אף

(1) עי' ילקוט פי בלא, (2) תענית ה' ע"ב.

הוא בהיים" שהרי ע"י רוחו הכביר אשר האציל עליהם הם חיים וקיימים כהיום, א"כ גם הוא בהיים וזש"א דה"ט ע"ה "משפטיך למלך תן" כי למלך הראשון די עמל לכונן בארץ שורת המשפט על מכונה; "וצדקתך — לבן מלך" כי בן-המלך שילך בהמשלה שסלל אביו, ואת עבודתו הכללית יחל במקום שהאב כלה הוא יתרומם למדרגת הצדק, המעלה השנית אהרי המשפט והרצון; כי ע"ז יביאו את הדורות לשלמות מדרגה אחר מדרגה, כפי מהלך סדר השלמות ומדרגותיה. וזש"א הו"ל: "אין מושחין את המלכים אלא על המעין כדי שתמשוך מלכותם" (1): הרצון בזה הוא להורות את המשוה למלך כי עליו להמשיך מלכותו כמעין הזה שמימיו מפכים בכל רגע ורגע ולא יעבטו ארחותם ולא ינטו מן הדרך הערוך לפניהם מששת ימי בראשית, וכשם שהמים המפכים בכל רגע (שזה עתה יצאו מבטן הארמה) הם דומים בכל פרטיהם אל המים המקוריים (הכנוסים); כך צריך המלך לראות כי מעשיו (בעיקרם ובשרשם) יתאימו למעשי אבותיו ולבצע את אשר החלו לעשות ומפאת זה עליו להיות כביר-רוח שלא ישוב מפני כל, לבל יפוגה לשמוע לדברי אלה אשר ישתדלו להסירו מדרגו, דרך אבותיו ולהטותו הצדה... וזש"א ו"ל: "ולמה מושחים את המלכים בשמן, שכשם שהשמן אינו צריך לכל, כך המלך, אינו צריך לכל" (2) כי השמן ריחו נודף מעצמו, ולא ע"י כה אחר מעורב בו והבן. וכל זה — לשמור את נקודת ההשתלמות הכללית ההולכת לאט לאט, ומדור לדור תצא מן הכה אל הפועל עד כי תבא למרום קיצה, וכאז"א העובר בנתיים — כמו שאמרנו — יראה את עצמו בתור הוליא מהוליות השלשלת הגדולה, ובתור מסובב מן ההוליות שקדמותו ומסבב ההוליות שאחריו והנביא ברצותו לחזק את אלה אשר בהשקפה הראשונה יש לשפוט כי הם אינם מרותקים אל הרתוקה הכללית והוליתם איננה נעוצה ודבוקה בהשלשלת הגדולה — אם מצד כי הם הסרי ההוליות הקודמות או מצד שהם הסרי ההוליות האחרונות — אמר (ישעיה נ"ו י"ג): "ואל יאמר בן הנכר הנלוח אל ה' לאמר: הברל יבדילני ה' מעל עמו (לפי שאין לו התיחסות עם הדורות הקודמים) ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש (כי בו נפסקה השלשלת והסרו לה ההוליות האחרונות) (3) כי כה אמר ד' לסריסים כו' כי ע"י התמלאות החוב הרוחני והמוסרי ימלא מקומם הפנוי בהשלשלת ויחשבו כאלו הם רתוקים בה. וזהו כונת מאמרם: "קשה היא שלשלת היוחסין לפני הקב"ה ישתעקר מטקומה" (4) אחרי כי זה הוא יסוד הכללי, כמו שבארנו.

ומבלי להאריך עוד נביא עוד מאמר אחד נפלא, המאמת ומקיים את כל דברינו וזהו: "אר"א ג' צבאים הן: צבא לשמים ולארץ, צבא לתלמידים, וצבא ליסורים; צבא לשמים שנא' ויכולו השמים והארץ וכל צבאם; צבא לתלמידים שנא' כל ימי צבאי איחל עד בא חליפתה, עד יקום חילופי; וצבא ליסורים

(1) הוריות י"ב ע"א. (2) מילתא פי משפטי.

(3) ע"י צבא קמא פ"ה ע"א: גר אין לו חיים למלעלה כו' — והבן.

(4) בראשית רבה.

מנין? שנאמר הלא צבא לאנוש עלי ארץ וכימי שכיר ימיו. כל צביונו של אדם אינו אלא על הארץ, ומה הנני? יש לו וכימי שכיר ימיו! (1). תכלית המאמר הזה לדעתנו הוא ג"כ, לברר את שוויהמתחלפים מכל מרחבי הבריאה בכל זמן ועת קיומה (הארמאניע דער מאניפאלטיגען צור אינהייט); כי הנה הרבר הנקרא בלשון העמים בשם „הארמאניע“ יש לתרגמו בשפת עבר במלת „צבא“ ועו"א „צבא לשמים ולארץ“ בנוגע לשלמות המקום, כי בכל אלפי רבוא רבבות הברואים השונים זמ"ז המלאים וממלאים את הארץ בכל דור ודור, עם כל הברלם העצום זמ"ז יש להם מטרה אחת ונקראים בשם צבא. צבא לתלמידים בנוגע לשלמות הזמן, כי אותו ישלימו כל הדורות זאה"ה, כי כפי השתלשלותם זאה"ז כן הם מתאחדים בו ויהיה ויקימוהו; והוא רק אם כל דור ישתדל להרחיב פעולת הדורות שלפניו (ע"פ דור לדור ישבה מעשיך) ותורתם של אבותיהם תהיה לו לעינים ולאורו יסע וילך; ובאופן זה כל דור הוא רק מהליך מקום הדור שלפניו אחרי שבא על מקומו, לעבור עבודתו, ובני הדור הזה הם כמו תלמידי הדור הראשון, וכמו שאמרו הז"ל: „אשר אין הליפות למו ה"א כל שאינו מניה בן, וה"א כל שאינו מניה תלמיד“ (2); הורו לנו העיקר הזה כי הבנים והתלמידים מתיחסים ביחד לערך האבות והמורים ונקראים כמחליפי מקומם, ועו"א כי כן הדורות הרבים יכולים להקרא ג"כ בשם צבא, יען באמת יש „צבא לתלמידים“: יש יחס להדורות הבאים עם הדורות החולפים כדרך היחס שיש בין התלמידים להרב. וכשם שימי חיי האדם נקראים בשם „צבא“ מבלי הבט אל הפעולות השונות שהוא עושה בהם, כ"א מבהינת התכלית הכללית, המאחד אותם (שהרי למטרה אחת כוננו); כך יש יחס לכל הדורות הרבים כמו שכתוב: „כל ימי צבאי איהל עד בא הליפתי“ היינו: ימי צבאי, הימים שבידי לעשותם לצבא יתנו לי עוז ותעצמות לקנות על פעולתי הטובה על הדור הבא, עד שאוכל לאמר ש„באה הליפתי“ ר"ל יקום הלופי, הדור שיהליף את מקומי לעבוד תהתי, כאמור. „צבא ליסורין“ — הרברים המעיקים לב האדם ומכאיבים אותו, הגלים הזועפים העוברים עליו בימי חייו, גם הם אינם יוצאים מן הקשר הכללי, גם הם מכוונים מאד לתכליתם עד כי יכולים להקרא ג"כ „צבא“; ע"ד שר"א בעצמו אמר: „אעפ"י שלא נאמר בו (באור של גיהנום) כי טוב“ — כי בהשקף עליו מצד עצמו לא יוכל להקרא בשם טוב — בכ"ז „הור וכללו בששי שני וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד“ (3), כי ביחסו אל האדם הוא טוב מאד; וע"כ ההזיק ר"א גם פה בשיטתו, שמתאחדות הבריות, עד כי ראה לאמת כי גם כל מקרי האדם ואסוניו, פגיעותיו וצרותיו יש להם יחס אל כלל ההשתלמות והם לטובת האדם ולאשרו; והסמך זה על הכתוב „הלא צבא לאנוש עלי ארץ“; ואם נחשוב אשר כל צביונו של אדם אינו אלא על הארץ, הלא נתפלא ונשאל: „ומה הנני? יש לו?“ וע"כ כתולדה המחויבת כי „כימי שכיר ימיו“: פה יעבור עבודתו, ושם יבא על שכרו. וכשם שהשכיר הזה בשעה שהוא עמל ויגע

(1) מ"ר דברים פ"י. (2) צבא בתלך קמ"ז ע"א. (3) פסחים נ"ד ע"א.

לבו שמה, מדעתו: כי יש שבר לפעולתו; כך על האדט לשמוה בכל העובר עליו בימי חיי הבלו, בדעתו כי ע"ז יזכה להטוב הצפון לו שם. בכלל כון ר"א בזה שאמר "צבא ליסורין" לחזק ולאמת יותר את יהם המקום אל הזמן, כי גם בשמה המקומי יש כמה מקומות שלא לבר שתועלתם למין האנושי אינו נראה, אלא שלפי ראות עיני בשר יש לשפוט שנבראו רק להיותו ולא סונה כמו המדבר וכל בריותיו המזיקות, ונחשים ועקרבים ושאר הברואים הפראים; ובכ"ז הלא ידוע נדע כי העולם מוצא בהם נחיצות ומוציא מהם תועלת: אלא שהיא (התועלת הזאת) נסתרה מנגד עינינו בהשקפה שטחית, אבל בזה (שהיא נסתרה) לא נגרע מערך תועלתה מאומה, ונהפוך הוא — כי כלל גדול בהבריא (הן הבריאיה החמרים והגשמיים, והן הבריאיה הרוחנית והמרושית) כי כ"מ שהתועלת יותר נסתרה ויותר טמון, הוא יותר נכבד ויותר רב הערך, כמו שאמרו ז"ל: "שיתין מששת ימי בראשית נבראו" (1) — כל הדברים שנראין כמו הסרון בהבריאיה (כי השיתין הוא במקומות החלולים והנסתרים; וכמו שם לא שפכה הבריאיה ממשלתה), עלינו לדעת כי לתכלית אחד נבראו וכלם הם "מעשה ידי אומנתו של הקב"ה" ושם שם טמונים ונסתרים פליאותיה, אלא שקצרה דעתנו להשיגם (2); והוא ע"ד שאמרו: "הרבה מקראות שראוין לשרוף, והן הן גופי תורה" (3) כי אחרי אשר בפשטותם והצניעותם אינו נראה התועלת, אות הוא כי שם שפונים וטמונים ענינים נשגבים ורמים, וזש"א ר' ברכי' אמר: הפסוק הזה (אני הבצלת השרון) המדבר אמרו; אמר המדבר: אני מדבר, והרוב אני, וכל טובות שבעולם הבוין בי" (4) רמז רומז לנו לבל נתעה להשוב טועה על הבריאיה ה"ו, ולמען נדע כי גם כל הדברים הרעים, הם לתועלת האדם ונקלעים ג"כ בעבותות השלמות בתוך הישרשרת הארוכה. ובכלל מביל המאמר הנפלא הזה בקרבו את רעיון אחדות-הבריאיה, יהם המקום אל הזמן ומדרגת ההשתלמות וההתפתחות, איך הבריאיה הולכת ומשתלמת לאט לאט, ומדור לדור (אם אך הם שומרים את מטרותם ומכונים לתכליתם ורואים את אשר לפנים) תתקרב אל מטרותה; וכן רואים אנהנו את ר"א בכ"מ אוהו בשתי ידיו בשטתו הנכבדה הזאת, וכמש"א: "מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעברו בנוי למצרים מאתים ועשר שנים, מפני שעשה אנגריא בת"ה" (5). הן יפלא בעינינו כי בדור שהי בו איש חי רב פעלים זה, אשר כל ימיו עמל לפרסם יחוד ר' ומציאותו והפצו הצליה בידו להשריש האמונה הזאת, שהיא היסוד

(1) סוכה מ"ט ע"א.

(2) ודבר ידוע הוא בהתפתחות התבל, כי כמה דברים שחשבו ללא תועלת בהבריאיה והיו ככלי אין חפץ בו — מנאלו אח"כ כי באמת נחיתותם ותועלתם רב מאד; אלא שמעני הקודמים נעלם זאת, ואכזה"מ להאריך בזה. —

(3) חולין ס' ע"ג ע"ש. (4) שם"ס רבה פ"ב.

(5) נדרים ל"ב ע"א. — ע"ש כל המאמר ותכלה זכותו, כי אחרי כל נדקתיו של ח"א ע"ה יתלו בו אשמת הסבלות של כל הדורות אחריו כאלו הוא גרס כ"ז ח"ו! ועד כמה התרחקו המצארים ממפת האמת ויאה שם כל רואה. —

העקרי באומתנו, בלב רבים, מדוע לא באה בדורו ההשתלמות האמתית, ואז לא היו בניו סובלים את עול שעבוד-גליות הקשה, ובלים הצמער ע"ז באהבתו העזה לזרעו וחשב זאת לו לענש גדול; כי לפי ההשקפה הראשונה היה בידו להביא את בני דורו למדרגת ההשתלמות הדרושה. ואת התמיה העצומה הזאת, הבולטת והמבצבצת ועולה על שפתי רבים משלומי אמוני ישראל, הציגה ר"א לשאלה מוחלטת, כמו הוא בעצמו מתפלא ע"ז — והראה לדעת כי היא שאלה הבאית ושטחית, שאלה הראויה לצאת מפי אנשים אשר לא באו בסוד האומה והתפתחותה, ואינם יודעים סדר מהלך ההשתלמות. כי באמת, היולד גוי שלם ומתוקן בפעם אחת? הכי בנקל ישתנה מין האדם האדם ממצב למצב? כן, הרבה הרבה היה לו לעמול להביא איזה מהם אל הנקודה הראשונה של ההתפתחות; כמה יגיעות יגע, וכמה טרחות טרה עד שעלתה זאת בידו! ואחרי כ"ז נראה, עד כמה העולם היה אז רחוק ממצב השלמות; עד כי א"א בכל ידיעותיו הרבות והגדולות ודעותיו הזכות והמוקקות, בכל דבריו המחכמים והנמרצים ופעולותיו העצומות — עוד לא הביא את בני דורו למדרגה הזאת: לבטל מלחמת מגן וקשת, הרב והנית ולפרק מעליהם כלי זיניהם ולהעריך תחתנה מלחמת דבויים (כאשר באמת זהו אחד מתנאי ההשתלמות, כי כשתגיע ההשתלמות לנקודה הראויה לא ישאו עוד גוי אל גוי הרב ולא ילמדו מלחמה, כמו שהובטחנו, וכתתו חרבותם לאתים כו"), כי תחת כלי ההשחתה והאבדון יבואו כלי המהרישה והזריעה לפתח ולשדר את הלבבות, ולהשריש בקרבם שרשי הצדק והיושר וכל הסכסוכים יתפשו ע"י דברים נמרצים לבר, כי דלתי הללבות יהיו אז פתוחים לקבל גרעיני הצדק —) ורק הוא עם הניכיו הרבים שכלם היו למודי ד', היו נאצים להוציא הרבים מתערם וללהום מלחמת הרג ואבדון, כי בדברים לא יוסרו אנשים כאלה, וגם לדברים היותר נמרצים לא יטו און קשבת — ומה נוכל לראות את הפראות והבערות של בני דורו, והעמל והיגיעה שהיו לו להגיה מעט אור האמונה האלהית בין מפלשי עבי הבערות אשר כסו אז הארץ. ותכלית המאמר — להראות את סדר מדרגות השלמות ואיך ההתפתחות תצטרך בצעדים מדרגים צעד אחר צעד, מדור לדור, ואיננה פוסעת פסיעות גסות לבלי ליטול מאור עיניו של אדם, כי האור במדה גדושה קשה לעינים¹). — וכשם שיש סדר בזמן כך יש משטר וסדר בקו המקומי, והם מתיחסים זה לזה; ובשעה שאנשי הדור פונים ערף להעבר ומנתקים פתיל הזמני, אז יש לחוש שלא יתפרדו גם קשריה מקום. כה נעלה וקשר נפלא מושל בכל העולם ומקשר כל סדרי בראשית. ושמירת שני הקוים האלה הוא

¹) סמכנו על המעיין, וע"כ קצתו מאד צפאורנו. בכלל בא המאמר בדקך שאלה וחסוכה, בחמונה סבה ומסוכה, כי זהו מיופי מליטותיהם ועיוסם לדבר בדקך שאלה והסוכה וסוף סוף יש בזה מעין סבה ומסוכה, כי מנח זה שהוכח לעשות מלחמת חרש וחית היו נאלצו בניו אחריו לסבול עד שיגיעו למדרגתם הנעלה — והבן.

העמור התבון המבריה את כל הבריה מן הקצה אל הקצה, ובהנתק האחד ינתק עמו גם השני וממילא ישוב העולם לתהו ובהו! ממוצא הדברים האלה נלמוד לדעת עד כמה נכבדה לנו שלשלת היוחסין, וכי מכל משמור עלינו לנצור אותה, — כי היא חיינו ואורך ימינו. *

II.

אם נעמיק לחקור בתורת ישראל הצרופה בשום לב ובעין פקוחה נתבונן בה נראה, כי העמידה את ענין יהוש המשפחה על מדרגה רמה מאד. וכבר העיר חכם אחד כי הדבר הזה מצוין ביהוד בעם ישראל „ואך מעט מזעיר נמצא דוגמתו בספר קורות העמים“⁽¹⁾. טהרת המשפחה היתה חבל הכסף אשר בו היתה האומה מרותקה⁽²⁾ כל ימי חייה. אך יצא יצאו בני ישראל מארץ מצרים — מן הארץ אשר אם טהרת המשפחה לא נטמאה ח"ו גם שם, כי גם שם היה הגן-נעול, והמעין-התום⁽³⁾; „בכ"ו רוב שבטי ישראל (מפני הלחץ אשר לחצו אותם) לא שמרו יחוסיהם כראוי“⁽⁴⁾. — בשנה השנית לצאתם ממנה, כבר דבר ד' אל משה: „שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחותם לבית אבותם במספר שמות כל זכר לגלגלותם“ (במדבר א—ב) וכן עשו כאשר צוה ד': „ואת כל העדה הקהילו באחד לחרש השני ויתילדו על משפחותם לבית אבותם“ (שם י"ח). „והיתה זאת להם מן המצות אשר דקדקו בהן מאד שלא לסמוך על המפורסם לבר, רק לדרוש אחרי עדי לירדה לדעת

(*) חקיה כי הקורא המבין, אשר חך טועם לו, לא יתאונן עלי חס הכנסתי פה חיזה דברים שאינם שייכים לעניינינו ונעזיזו בו (חס כי מעטים הם מאד). וזכר חוקן הם דברים ראויים שיאמרו בדור הזה; והקורא המשכיל, שיקרא אותם בשום לב, ימצא בהם מועלת בשגשג כי כשהם לעצמם נכבדים מאד, ויש בהם רעיונות ועליות, העומדים בדומה של עולם היהדות באמת! —

(1) ראה מאמר „חיזו“ הוא משנה לידידנו הרב ר' חיים הירשעלזאהן בספרו הירחי „המסדרונה“ (א' ב. ח' ח.). ונעזרנו בו בחיזה מקומות.

(2) „מד אשר לא ירחק חבל הכסף — זו שלשלת יוחסין“ (מדיר שם).

(3) „בשעה שירדו ישראל למצרים היו זנועים כל אחד ואחד בתוך אהליו, שנאמר איש אחיו באלו לא ראוהו היה מביט באשתו של שמעון ולא שמעון באשתו של ראובן; אלא כל אחד באהליו זנוע. ואפילו כשהיו ששים רבוא במדבר, כך היו זנועים! ולא היה אחד מהם פתח פתחו כנגד פתחו של חבירו... [וכיון בשפה בלש וירא ישראל שוכן לבצעיו החליל משבחן: מה טובו אהליך יעקב!]“ (ילקוט בלק). — ואם נאמר: „אויש היו מונין לישראל ואומרים: שהן בנייה של מצרים; והיו אומרים: בנפשותיהן של ישראל היו בולעים, לא כל שכן בנפשותיהן! אמר ר' אבשיא בואה שעה קרא הקב"ה למלאך הממונה על הריון ואמר לו: יייר נורה הולד בדמות אבותיו. הדה"ד לראובן ממשפחות ראובני“ (שם פ' בבלא רכ"ו). —

(4) ע"י מ"ר נשא פ"ג.

בברור מי נולד ממי עד ראש המשפחה; כי התילדו על משפחתם רק אחרי שהביאו ספרי יהוסייהם ועדי חוקת לידתם, כל אחד ואחד להתייש על השבט (1), ברת וכדין (2), ושם כל אחד נכתב בספר, איש איש על דגלו לפי אותותם, אותות לבית אבותם (3), והספר הזה היה נקרא בישראל ספר היחש (נחמיה ז. ה.) וכפה"נ היו דברי הספר הזה כתובים על ספרי מלכי ישראל (ד"ה)

(1) ע"ש פס"י והוא לקוח ממד"ר ע"כ ויתילדו כו'.

(2) כי עפ"י דינא דחורייא, היו צריכין שנים עדים להעיד על חוקת הלידה (עמ"ש בזה הרח"ה דברים מושגלים במאמרו הגז').

(3) כי עפ"י אזהרות היו כתובים ונכרים, כמ"ש: "חצה גדולה חצב הקצ"ה את ישראל בעש"א דגלים כמס"ה, כדי שיהיו נכרין: בני ראובן לעמון ובני שמעון לעמון כו' (ילקוט במדבר חרס"ד). ובמד"ר עריכ א"ש על דגלו באזהרות כתוב: "סימנין היו לכל נשיא ונשיא: משה וצבע על כל משה ומשה, כצבע של אצנים טיבות שהיו על לבו של אהרן; מהם למדין המלכיות להיות עושין משה, וצבע לכל משה ומשה. כל צבע וצבע נשיא שלו צבע משה שלו דומה לצבע של אצנו. ראובן — אצנו אודם, ומשה שלו צבע אדום, ומנוייר עליו דודאים. שמעון — פטדה, ומשה שלו צבע ירוק, ומנוייר עליו שס. לוי — צרקה, ומשה שלו צבע שלש לבן, שלש בחור ושלש אדום, ומנוייר עליו אורים ותומים. יהודה — נקד, וצבע משה שלו דמוחו כעין שמים, ומנוייר עליו אריה. יששכר — ספיר, ומשה שלו צבע שחור, דומה לכחול, ומנוייר עליו שמש וירח, על שם ומצבי יששכר יודעי בינה לעתים. זבולון — יהלם, וצבע משה שלו לבנה, ומנוייר עליו ספינה, ע"ש זבולן לחוף ימים יבכון. דן — לשם, וצבע משה שלו דומה לספיר ומנוייר עליו נחש, ע"ש יהי דן נחש. גד — שבו, וצבע משה שלו לא לבן ולא שחור, אלא מעורב שחור ולבן ומנוייר עליו מחנה ע"ש גד גדוד יגודנו. נפתלי — אהלמה, וצבע משה שלו דומה ליון צלול שאין אדמותו עזה ומנוייר עליו חילה, ע"ש נפתלי חילה שלוחה. אשכנז — חרשים, וצבע משה שלו דומה לאשן יקרה במהקשטות צה הנשים, ומנוייר עליו חילן זית, ע"ש מאשר במנה לחמו. יוסף — שהם, וצבע משה שלו שחור עד מאד ומנוייר לשני נשיאים. אפרים ומנשה — מזרים, ע"ש שהיו חולדותם במזרים, ועל משה של אפרים היה מנוייר שור ע"ש בכור שורו, זה יהושע שהיה מצבע אפרים ועל משה צבע מנשה היה מנוייר ראש ע"ש וקרני ראש קרניו, ע"ש גדעון בן יואש שה' מצבע מנשה. בנימין — יספה, וצבע משה שלו דומה ל"ב הצבעים, ומנוייר עליו זאב, ע"ש בנימין זאב יעקב. לך נאמר באזהרות, סימנין היו להם לכל נשיא ונשיא" עכ"ל (מ"ר במדבר פ"ב) [והשתקוהו עם כל אריכותו, מפני ההלכתא דביתא שאלו למדים מחוכו]. וכן כתוב במדרש שו"ש צ"ס אלהינו גדול: לפי שבעה"ז כל אדם מכיר דגליו מכל סמניו [כך ל"ה, ולא סגניו; ועי"ד דמוכח הוא] שנאמר דגל מחנה ראובן, ומחוק דגליו מכיר בית אב שלו ומחוק בית אב שלו מכיר את משפחתו; אבל, לע"ל הכל צ"ס אלהינו גדול" — מכל זה אנו למדים כי שבעי ישראל היו מנויירם ונכרים ע"י אזהרות. והאזהרות היו של אבות המשפחות (משפחה אב קרויה משפחה, משפחה אב חיה קרויה משפחה. יצמות נ"ד ע"ב) ע"י מד"ר ויאל בן אשה הישראלית. מתיכן יא? כו' תגא רי חייא מפרשה יוחסין יא? שבא ליעב אהלו במחנה דן; אמרו לו: מה לך ליעב אהלך במחנה דן? אמר להם מצבות דן אנו; אמרו לו: כתיב א"ש על דגלו באזהרות לבית אבותם כו' (מ"ר פליצ) יעו"ש. —

א. ט' א') ונשתמרו בין כתבי המלכות (ארכיוו) ¹ ואחרי מות משה אשר כנראה, הדלו לפקוד את ישראל במספר שמות (כי המלכים, דוד ושאל, שפקדו את העם במלחמה פקדו רק למען דעת מספרם ולא שמותם ויחוסם לבית אבותם) נגנו (נשתכח, רש"י פסחים ס"ב:) ספר יוחסין הכללי, ואיש איש מקרב העם שמר בעצמו שמר יחוסו כבבת עינו. אבל השמירה הזאת היתה מעולה רק כל עוד שישבו היהודים בארצם, שקטים ושלוים; אולם כשהורקו מבלי ובגוים הלכו ולא נכתבו הילודים בספרי המלך בשמותם לבית אבותם, וסמכו רק על ספרי היחוס הפרטיים שהיו ביד כל אחד — נתבלבלו סדרי היהש, ונשתכחו מעט מעט. ובכ"ז עלתה בידם לשמור את כתביהם המתיהשים גם בימי גלותם בבל עולם ומדי, ואלה העולים מתלמלה אשר "לא יכלו להגיד בית אבותם וזרעם" היו מצוינים בכך עד שפרטם הכתוב (עזרא ב, נ"ט). אבל מפני שכבר רתקה בכ"ז שלשלת היחס עד כי היו מבני הכהנים (בני הביה בני הקוץ כו') אשר "בקשו בתבם המתיהשים ולא נמצאו", ובשביל כך נגאלו מן הכהונה והתרשתא אמר להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ולתומים (עזרא ב, סא—סג, נחמיה ז, סד) [אעפ"י שיותר בני המדינה העולים משבי הגולה, ששבו לירושלם ויהודה איש לעיר, רובם ידעו סדר יחוסם, כנראה מיחוסים המשפחות המפורשים בעזרא] — ע"כ לקחו עזרא ונחמיה עליהם את עבודת הקדש: לטהר את משפחות בית ישראל ² ואת נחמיה ראינו שקבץ "את החורים ואת הסגנים ואת העם להתייחש", ואז מצא ספר היהש העולים בראשונה (נחמיה ז, ה') ובידי שניהם עלתה להשיב את סדר-היהש אל מקומו כמעט, ולא עלה עזרא מבבל עד שעשאה סולת נקיה ³. — וגם בדורות המאוחרים נשתמרו מגילות היוחסין בדבר יקר ⁴.

בבלל רואים אנהנו כי יהש המשפחה היה דבר חשוב מאד בהאומה הישראלית מאז מעולם. הו"ל אמרו "שלא זכו ישראל ליטול את התורה אלא בשביל

¹ ואם אצל לאיש שטר יחוסו, בליים היה פונה להארכיון הזה וחזרה לו אצדתו. ולדעת הכח"ה זה הדבר אשר נזכר י"י לפקוד את ישראל במספר שמות נגנו להגלותם לבית אבותם" (ע"י רמב"ן במדבר ח' פסוק מ"ה שעמל בזה למלא טעם להזכרת השמות) למען דעת שם כל איש עפ"י משפחתו ובית אבותיו כשיקרה מקרה כזה.

² ובזמן מוקדם ראינו את שמעיה הנביא ואת עידו החוזק שכתבו ספרי יוחסין [ונזהם היו כתובים, כפ"י לבד יחסיהםשפחה, גם קורות דה"י (ע"י דה"י ב, י"ב ע"י) וזו שהיו מחוברים בספר אחד, כמו שהזכרנו לעיל].

³ קדושין ס"ט ע"ב. — אצל למרות כל עמלם עוד נשארה ח"י עיסה לבבל, וכל הארצות עיסה לח"י (שם ע"ה) והיו הסנהדרין יושבין בלשכת הגזית ובודקין יחוסים כמנהג יוחסין לוי; וכתן שנמצא בו פסול לזבש שחורים ומתעטף שחורים כו' ויולא (ע"י) סוף מדות; חוספחא חגיגה פ"ב; סנהדרין פ"ז וכו'). —

⁴ ע"י במיר פ"ח: מגילת יוחסין מאלו בירושלים, וכתוב בה הלל מדוד כו' וינה אביו מאשר ואמו מזבולן יע"ש היעב.

יוחסין שלהם" ⁽¹⁾, "ובשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו או"ה בהן: "מה ראו אלו להתקרב יותר מן האומות? סתם הקב"ה פיהן, אמר להן: הביאו לי ספר יוחסין שלכם! — שנא' הבו-לד' משפחות עמים [כלו' הראו לי את הני המשפחה שלכם...] כשם שבני מביאין — שנא' ויתילדו על משפחותם — ⁽²⁾ והוא הוא סגנונים של ישראל: "לע"ל באים שרים ומקטרגים: רבשע, ובי משא פנים לפניך?! אלו עע"ז אף אלו עע"ז כו'; באותה שעה מיכאל סגנון של ישראל משתתק. אומר הקב"ה: מיכאל, נשתתקת, הייך! שאני מלמד, מדבר עליהם בצדקה ומושיעין. באיו צדקה? ... רשב"ג אמר: בשביל יחוסיהן שנאמר כל הנמצא כתוב בספר" ⁽³⁾; ועל ידו "זכו ראובן שמעון ולוי שימנו לעצמם בספר ואלה שמות (פ' וארא) ולא מנה השבטים אחרים; שכל השבטים לא שמרו יחוסיהם במצרים, והם שמרו יחוסיהם" ⁽⁴⁾. ואפילו היוצאים למלחמה צריכין להיות מיוחסים, כי אין הקב"ה מיהר שמו על ב"ם ואינו מסייעם במלחמה ⁽⁵⁾. ולא עוד אלא "שהתורה, שכתוב בה הנחמדים מזהב ומפז רב, לא נתנה הקב"ה ללמד אלא למי שמ שמר יחוסו" ⁽⁶⁾ ואינו משרה שכינתו אלא על המיוחסים שבישראל [וכן הוא אומר להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו] ⁽⁷⁾. ולא עוד אלא שהקב"ה בעצמו מתעסק בסדרי יוחסין כמו שאמר: למה נתעסק הכתוב לכתוב יחוסיהם, וכי לא היה לו להקב"ה מה שיכתוב אלא אלוף תמנע, אלוף לומן? אלא ללמדך שמתחלת ברייתו של עולם היא הקב"ה מתעסק ומיחס ביהוסיהן כו' ⁽⁸⁾ ואמר: "עמודיו עשה בסף, זה שלשלת היוחסין וכן הוא אומר צדיק יסוד עולם, ואין בסף אלא זיקוק יחוס" ⁽⁹⁾ ומיום שנננו ספר יוחסין תשש כהן של חכמים וכהן מאור עיניהם ⁽¹⁰⁾ ולא דילו לאדם מה שהוא בר אוריין, כי הוא צריך להיות גם בר אבהן ואז הוא יאי ⁽¹¹⁾ והלא במהרה הוא חוטא; למה? שהוא מחשב: אכבוש את יצרי לשעה ולא אאבד את עולמי לעולם" [בך צ"ל, ולא "לשעה" כמו שנרפס בטעות] ⁽¹²⁾ ולפיכך הנביא בהעירו את אוזן ישראל למוסר, הוא מזכיר להם את אבותיהם... וקורא בגרון: שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ד'! הביטו אל צור הצבתם ואל מקבת בור נקרתם; הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תהוללכם! (ישעיה נא, א—ב) ⁽¹³⁾. —

* * *

- ⁽¹⁾ ילקוט במדבר תרפ"ד. ⁽²⁾ יעו' סס.
- ⁽³⁾ ילקוט ישעיה רמז כס"ז עה"כ חני מדבר בצדקה.
- ⁽⁴⁾ מד"ר נשא פייג ע"י שם דברי ר' יהודה.
- ⁽⁵⁾ סס פ"ט עה"כ והחושש בצדא במלחמה (ד"ה ח.א.ז. מ')
- ⁽⁶⁾ מד"ר נשא פייג. ⁽⁷⁾ ע"י סס. ⁽⁸⁾ מד"ר פ' וישב. ע"ש. ⁽⁹⁾ מ"ר נשא פייג.
- ⁽¹⁰⁾ פסחים ס"ב (וע"י ילקוט דה"י ח'). ⁽¹¹⁾ מנחות נ"ב ע"ב. ⁽¹²⁾ ילקוט משלי י"א.
- ⁽¹³⁾ ומה נמרטו בזה דברי המדרש על הכחוש שובי שובי הסולמיה וזהו כך: "אומות העולם אומרות לישראל: עד מתי אחס מחים על אלהיכם ומשלמין לו? ! הדיד: על כן עלמות

ממוצא הרברים האלה ¹) — כבר נזכר הקורא לדעת עד כמה נכבד לנו רבר יהוס־המשפחה ומה רב ערכו. ועתה, מי האיש החפץ לשמור את הסגלה היקרה: ספר יוחסין שלו, להשאיר ליוצאי הלציו "יתד להתלות בו" ²) ; מי האיש הרואה את עצמו בתור הוליא מהוליות השלשלת הבללית — יבא וימנה בין בני הבית "נצה ישראל". ודור יבוא ידע להוקיר את הזכרונות הקדושים האלה, אשר רשומם עליו יהיה בלי ספק נכר היטב...

ד.

חבת ציון.

מי יקח מליין יצועת ישראל — חמר ר' לוי : כל
הברכות והנחמות והטובות שהק"ה מביא על ישראל —
כלם מליין!
(מדרש סהלים י"ד).

בין שאר המעלות הטובות שאנו מוצאים ברעיון "נצה ישראל", יש גם אחת וישוב ארץ ישראל שמה. הרעיון הנשגב הזה אשר ישגבנו ברוח לאמית טהורה ויפיה בנו רוח אהבה לארצנו הקדושה ולכל סגולתינו ומחמדינו ההיו לנו מימי קדם, הרעיון הזה שבו תלוי קיומו של ישראל ההמרי וגם הרוחנה, ואשר השיב לב בנים אל אבותם ועשה נפשות רבות לאמתנו; הרעיון הקדוש אשר עלה כיונק לפנינו בימים הרעים אשר באו המקרים ויטפחו על פנינו, ויראונו את משוגתנו ואת טעותנו אשר טעינו בהשבנו כי "כבר עברו ימי הבלהות, נגזו ימי הבינים, הלפו ענני הקדרות אשר כסו אותנו בערפל, נפלו החומות אשר הברילו בינינו ובין העמים שבנינו בעולם החיים המדינים, שונה האויר המרהף בחללו של עולם, הורסו עד היסוד מזבחי קנאת־הדת ולא יונף עוד גרון לחצוב מזבח לאיל־המטבח, טהרה הציביליזאציון האירופית שמי הרקיע

הסבך. ועד מהי אחס נהרגין עליו, כדכתיב כי עליך הורגנו כל היום. עד מהי אחס גומלין טובות עליו ולו לעמנו, והוא גומל לכל רעות! בלא לכל אצלנו, ואנו ממנין אחס דוכסין אכרכסין ואיטליטיין, ונחם כך ואחון חנין מחזיתי דעלמא הס"ד (במה י"ח) ואחס החזה מכל העס. וישראל משיבין להס: מה החזה בגלמית כמחולת המחניס: במעס מומיכס אברהס ילחק ויעקב עבדו עבודה זרה. שיעבדו בניהס אחריס? ! לא אצותינו עבדו עבודה זרה, ולא אנו עבדו עבודה זרה אחריס! (שהס"ר ק. ז'). וההבון בזה היעב!

¹) ויחמר ממה שכתב כאן יש להאריך בזה [מאמרי חז"ל בענין זה רבו מלמדות; ועי' עוד למשל: יומא ע"א פ"ב; ויק"ר פ' י"ב; במ"ר פ"א; ירושלמי קדושין פ"ק ה'; פתוחא לאיסא יבתי ועוד בכ"מ]. אך נדמה לתבליחנו דיס המאמרים שהבאנו בזה להנחות יקרת ערך שלשלת היוחסין. —

²) ע"י ירושלמי פ"ד תענית וברכות ובחז"ט סהלים ס" ק"ב — והבין.

— האיר היום ונסו הצללים! — בימים אשר באו ויזכירו לנו כן, למרות אהבתנו לארץ מולדתנו הנאמנה שהיא מורשה לנו מדור דור, עוד מימי הנביא הגדול בן-הלקיחה, עוד כורים נחשבת בארצות גלותנו; הרעיון אשר על ידו נצולו הרבה מאחינו מן הטמיעה וההתבוללות והשיב לבצרון את היהדות הצרופה המקורית ואשר הראה לנו לדעת כי עזרתנו בננו — הרעיון הנעלה הזה, אשר לדאבון הלב עודנו קנין איזה פרטים (אגודות „חובבי ציון“), יעשה קנין העם בליו; בית נצח ישראל יתן לרעיון הישוב מהלכים בין כל העם, בין העם אשר מקרי השנים האחרונות העירוהו משנתו המתוקה ומחלומותיו הנעימים ויפקהו את עיניו לדעת איפה הוא, בין העם אשר אחד מטובי הכמיו הוציא ראשונה את הפתגם „אם אין אני לי, מי לי?!"...

כן! לרעיון הישוב אין כל תקוה לצאת לפעולה עד שיצא מרשות היהודי, רשות איזה חברות ואגודות, ויכנס לרשות הרבים, ועד שיעשה קנין כל העם. שכל אחד מישראל, בלי הברל, יקה בו חלק, איש איש לפי יכולתו — וזה, אולי, יעשה לנו „בית נצח ישראל“: אם כל אחד מעמנו יכון את לבו אל מקום אחד, אל נקודה מרכזית אחת — אז לא ישאר החוב שיש לארץ קדשנו עלינו — חוב בלי פרעין..

* * *

כדבר בעתו ובמקומו הננו נותנים בזה מכתב ארוך שערך אחד מבחירי גאוני דורנו ומראשי גדולי רבנינו (*) אל אחד מדורשי שלום ציון, אשר עלתה בידנו להשיגו בהעתקה מדויקת. והקוראים יואילו נא לקרוא אותו בשום לב — כי נכבדות מדובר בו!

ואלה דברי המכתב אות באות:

„מאָלויקשציונא (כפר סמיך ונראה ללידא) יום השלישי, י"ז תמוז תרמ"ט לפ"ק, כבוד ידידי ורב הביבי...“

„היום באתני יקרתו ושמהתי לשמוע משלומי ומשלום ביתי — שלום עד העולם!“

„רבות שבעה לה נפשי עונג מדבריו היקרים והמסולאים; אבל, לדאבון הלב, גם פה נתאמת הפתגם הידוע כי „בעולם העבור הזה אין עונג נקי ולא ששמה צלולה; כל עינן מהול בצער, וכל שמהה מעורבת בתוגה“: מכתבו זה ששמה את לבבי וההיה את רוחי, מכתבו זה, (הוי, אין טוב בלא רע!) הביא לי גם עצב ורוח כחה; כי בהגיעי לסוף המכתב וראיתי את בקשתו שבקש ממני: להודיעו הות דעתי על רעיון ישוב ארץ ישראל המפעם בקרב מתנה ישראל זה כמה שנים, — יען בימים האלה בא לעירו מטיף אחד המעורר בדרשותיו לב אחינו היקרים יצ"ו לתת ידם לרעיון הזה אשר, לדבריו, רב טוב

(*) הלא הוא מר אבי הגאון מו"ר יצחק יעקב ריינעס הי"ו, האבדיק לידא י"ו.

צפון בו; ורבים התעוררו לקול דבריו וגם לב כבודו הולך לזה, אפס מהאות המוחאים המעריים ע"ה ובאים בטענות ופקפוקים, ולדבריהם — המהזיק ידי העוסקים ברעיון הישוב מהזיק ידי עובדי עברה ונותן יד לפושעים (ח"ו!) — מהאת המפקקים האלה הגלויה עומדת נגדו, וע"כ שואל ידידי דעתי בזה באמרו: כי אחרי דברי לא ישנו בני עירו. — בהגיעי לדבריו אלה, מרה לי נפשי עד מאד; רוח-עצב בא וימלא כל הללם של בתי נפשי יגון... לא אתאונן ולא אתלונן ח"ו על יגוני זה, כי ידעתי כי יד הבריא היתה בי למרר שלות חיי, ומה אעשה? ושרש נשמתני לוקה מעולם הרגש! בעל התפעלות עזה אני מטבעי, לבי לב רגש ורוחו — נחל שופף... ומדי אוכזר השערוריות הרבות הנעשות בבית ישראל פנימה בכל ענין הנוגע להצלחת האומה ואשרה, כי מהרסינו ומהריבינו ממנו יצאנו, כי עדיין השמן מרקר בינינו להכאיב כל חלקה טובה ובכל מקום אשר יבאו בני אלהים יבוא גם השמן להתיצב בתוכם, בזכרי כי לבשתנו, ולבשת אומתנו, נמצאים בנו אנשי רשע החפצים להתמלא מחורבנה של האומה, לקנות שם ולנהול כבוד ולמלא גם את כסאם ע"י אסון העם — בזכרי זאת יכה לבי גלים, רוחי יסער בקרבי נפשי תמלא עצב, ועיני דמוע תדמע מאין הפוגות! לזאת, בכל עת שיוזמן לפני ענין כללי כזה, שאני ולבי יודעים עד כמה נכבד הוא לנו, ועד כמה תועלתו להעם בכלל מגיע ומה שיש לקות ממנו, ועיני הרואות מראש כי באשמת נעוי לב אנשי רשע ומהריבו האומה אין כל תקוה שיושיג הענין מטרותו, — אז אני משתדל להשתמש, לבלי לדבר מזה דבר, אחרי שנפשי יודעת מאד כי קצריכה ורפה-ראוניה אני להועיל בזה; ומה בצע לי בהתרגשות כחי ובסערת לב הממעטים רק הלבי ודמי, והועיל לא יועילו מאומה?! הנה כי כן, זה שנים אחדות החלתי בע"ה לעסוק בענין אחד מאד נעלה שהזיתי בו הזות הכל, ענין הנוגע בנפש האומה והעומד ברומו של עולם היהדות ומוכן מאליו כי לא עברו ימים מועטים והמעריים הידועים יצאו ממחבואיהם והשתדלו בכל מיני השתדלות להרסו ולקעקע ביצתו, וראיתי כי לשוא אחגור שארית כחי ללחום עם זאנשים האלה שזה כהם לעמם: להרוס ולא לבנות לעקר נטוע ולא לנטוע, כתבתי אז לאחד ממכירי בזה"ל: "דומה אני עתה לאיש שנפצע פצע גדול באחד מאבריו; בתהלה יבקש תרופות לרפאות הפצע; אולם בראותו כי קצרו ידי הרופאים לגהות מזור, ובתכרה להתוך האבר, ישקה שקוי-שנתי לבלי ירגיש כאב ההתוך; כן אנכי, כל עוד שדמיתי כי יש עוד תרופה לרפאות מחלת עמנו, להעלות מזור ותרופה לאבריה הפצועים, השתדלתי בזה בכל כחי; ועתה, הנני מתאמץ להשיג שקוי-השנה להיות באחד הישנים, לבלי הרגיש הכאב הנורא..."⁽¹⁾ והדברים האלה המה לי לקו ולמשקלת מני אז ועד עתה. והנה גורל הענין הנעלה של הישוב הוא כגורל כל עניני-עמנו הנעלים; גם הוא לא נמלט מידי המהרסים והמהריבים — גם עליו ערכו מלחמה; השתמשו בכל התחבולות המזהמות והפסולות להרסו ולהחריבו! ובידעי טבעי המתפעל והמתרגש וקוצר כחי להועיל, שמת יד לפה ומחסום לעטי מכלי

⁽¹⁾ "החס המניח ח"ה נד י"ד.

דבר דבר — לבלי לזרות מלה על פצעי לבתי האמולה — התאפקתי וכאבי נעבר! — ועתה כשהטיל ידיו עלי לחות דעתי הביאני במבוכה גדולה! הרבה עמלתי להסירה דעתי מזה, לבלי לעורר רגשותי הסוערים בקרבי מאה, מדי דברי ברעיון הישוב; אבל מה אעשה, כבודו יקר בעיני מאד ומלאת רצונו הוא לי לחובה קדושה! וע"כ אמרתי יהי מה — אסירה נא את הרסן מעל פי קלומסי ואדברה הפעם. ומראש אומר שבל יקוה לשמוע ממני במכתבי זה כל מה שיש לי לדבר בענין הישוב, כי אז ישוב המכתב להיות ספר שלם, כי לצאת חובת הבירור הראוי יש לדבר בשלילה ובהיוב, היינו להראות שלילת ובטול הטענות והפקפוקים של המעררים, ולברר יקרת ערך רעיון הישוב בהיוב: עד כמה יש חוב מוסרי וטבעי על כל איש ישראל שלבו עור ער לאהבת האומה לחזקו ולהפיצו; עד כמה נכבד הוא מצד ערכו כשהוא לעצמו, ועד כמה יקר הוא מצד יהוסו לעמנו ולמצבו ההמרי והמסורי. ומובן מאליו כי הדברים כאלה יתארנו ויתרהבו מאד, מה שאין כאן, במכתבי זה, מקום; ואך תוכלן הדברים שבלבי על אדות הרעיון הזה אמסור לכבודו בזה בקצור נמרץ מאד (בתקותי כי יספיק להכם שכמותו); ואומר בנוגע לבטול טענות המעררים: "ידוע, כי בכלל טוענים מתנגדי הישוב שתי טענות ראשיות על הענין הזה: (א) כי רוב היושבים בהמושבות המה קלי הדעת, מבעטים במצות ד' ובתורתו; (ב) כי רב המהזיקים ברעיון הזה בחו"ל הם מן החרשים וההפשיים. שתי הטענות הללו (שבעיקרן ושרשן הם שתים שהן אחת) הרימו על הנס, כאלו הן לברן דין להכריח ולהוכיח כי ענין הישוב איננו בנוי על יסודי התורה והאמונה ולא עוד אלא שהוא מנגד לדרכיהן, דרכי נועם. והנה גם מבלי להכנס בעצם הדבר ולברר שקרוחם ופחזותם, אומר לו: כי הטענות בעצמן מטפחות על פניהם, והנן כמו טענות על הטענות; כי הדברים האלה בעצמם מעידים על יקרת ערך הרעיון; כי, כידוע, לעמוד על ברור איזה ענין יש שני מיני ברורים: (א) ברור מדעי; (ב) ברור נסיוני. וכבר כתבתי במק"א וז"ל: "יש שני מיני ברורים: (א) ברור מדעי, אם הדבר שהוקר עליו יש לו להשיג עפ"י השכל והמדע, כי אם אחד רוצה לנסות איזה רופא אם הוא רופא אמין שידוע דרכי הנתוח וטבע העשבים וסמי הרפואות, והמנסה הוא איש מלומד וידען בכל הידיעות האלה ומדבר עם המנסה עד שמתבונן עליו בשכלו, ויתברר לו ערך ידיעתו, ברור כזה נקרא ברור מדעי; (ב) ברור נסיוני, אם המנסה הוא איש לא-לומד יש לו לשפוט על הרופא רק עפ"י הנסיון, אחרי שידוע כי שלמות הרופא וידיעתו היא לרפא חולים מהלים ולגהות מזוהם; ואם יראה כי החולים מתרפאים על ידו יבין המנסה כי המנסה הוא רופא אמין, ואם לאו — ישפוט עליו כי הוא רופא אליל, והבירור הזה הוא ברור נסיוני"⁽¹⁾. וכל איש מבין יודע שבבירור הנסיוני משתמשים רק בענינים הרווחנים העומדים למעלה מגבול התבונה, ששם אי אפשר לעמוד על ברור המדעי; ע"כ מסתפקים בבירור הנסיוני. אבל במקומות שיש לעמוד

(1) שם ח"ב ע"ד קצ"ז.

על בירור המדעי אין לסמוך על בירור נסיוני, שכתו רק ככה השערה קרובה, ואינו מגיע לעולם לכתו של הבירור המדעי, המברר את עצם הדבר מצד עצמותו⁽¹⁾. והנה ההוכחות האלה שהמעררים מביאים להוכיח על רוע הענין הם כמו בירורים נסיוניים, כי מזה שאנו רואים שאנשים קלי האמונה מתערבים בזה, יש להוכיח ולברר קלות הענין ושפלותו. ומי לא יראה כי כל כונתם היא רק להעלות אבק בעיני הרואים! שהרי ענין הישוב איננו מן הדברים הרוחניים הנעלים מן השכל והתבונה, ואיננו עימר מעל לגבולי בינת אדם, כי באמת יש לעמוד על עצמותו ולחקור עליו בכל הפרטים ולהתבונן עליו לראות אם יש בו איזה מגרעת ופחיתות עפ"י דרכי התורה והאמונה או לא, לברר אם עפ"י יסודי התורה ערכו רב או פחות, וכדומה. ואם איפוא כן, מדוע יתחפכו בתהבולותיהם לבא עליו בהוכחות כאלה הראויות לבא רק בענינים העומדים למעלה מגבול התבונה הפשוטה? ידברו מעצם הענין ויבררו פחיתותו וקלותו, אם כדבריהם כן הוא! ואולם באמת יודעים הנרגנים גם הם בסתר לבם יקרת הענין וערך מעלתו הרב, וע"כ הם נוהרים מדבר דבר בדבר הענין בעצמו, בידעם היטב כי קצר כחם להראות בו מגרעת ולמצא בו מוס אשר בעבורו יפסל; לכן התחכמו לאחוז בתהבולה זו, כי יודעים הם כי דבר להם עם ההמון, ולו תספיק הוכחה כזו להשפיל את רעיון הישוב ולהבאישו בעיניהם. אבל כל איש מבין הרואה בעינים פקחות יראה ויוכח מן הטענות האלה יקרת הענין ומעלתו. ומעתה, ידע כבודו כי אלו גם היתה הטענה הזאת צודקת, לא היה בה שום כח לערער על עצם הענין; ואולם באמת הטענה בשקר יסודה; כי ידוע שיש בהמושבות הרבה אנשים יראים וחרדים לדבר ד', שומרים ומקיימים את התורה כהלכתה; ואם יש שם גם איזה קליהרהר, אין עייז להטיל דופי בהמושבות, ונהפוך הדבר; לו הביטו המערערים בעינים בהירות, בעינים בלתי משהודות, אז היו רואים עד כמה פעלה עליהם הארץ הזאת פעולתה הנמרצה, ועד כמה השיבתם לגבולי התורה והיראה! כפה"נ הנרגנים האלה בעלי שכתה הם מאין כמוהם; שכתו כי האנשים המעטים האלה הם עפ"י רוב מהצעירים שבקרו בתי ספר הגבוהים, ומהם שכבר השלימו הק למודם; שכתו את הרוח אשר נשב בקרב הצעירים האלה בימים ההם, שרובם פנו עורף לתורת ד' ועמלו גם להסיר שם ישראל מהם; ולולא התנועה הזאת מי יודע אנה הי' פניהם מועדות ואנה הלכו... ואם נערוך מצבם עתה לעומת מצבם אז, יש לנו לשמוח לראותם במצבם המוסרי הזה, שגם אלה רובם ככלם שומרים עתה כל יסודי הדת והאמונה, נוהרים מחלול שבת וממאכלות אסורות וב"ה כי (עפ"י הידיעות הנאמנות שיגיעו אלינו) מיום ליום יוטב מצבם המוסרי, ואם נשא עין עלימים יוצרו יש לנו לקות כי עוד יעלו מעלה, ואין לנו עתה לדקדק עמהם כהנה"ש; ובצדק ניכל לאמר כי ע"י התנועה הזאת עשינו לנו את הנפשות האלה והצלנו אותם מממיעה ומתבוללות. ואם נשים אל לבנו עוד כי לולא הפליטה הזאת שעמדה לנו עתה היו שמים האנשים האלה פניהם אל ארץ

⁽¹⁾ וע"י בעקרים פי"ה למאמר ראשון, ע"ש"ה.

החדשה — ומה היה סופם? הלא גם אנשים יראים ושלמים, הבאים לארץ החדשה, אינם עומדים ביראתם; ופה מודים הכל כי נתקנו והוטב מצבם המוסרי ושם הם הולכים ומתקלקלים מיום ליום. — אם נשים זאת אל לבנו נראה עד כמה שמנקודת-הראות של מצבם המוסרי של היושבים במושבות לא לבד שאין לדהות את רעיון הישוב בקנה, כי אם גם להזקו בכל מה דאפשר, לתמכו ולסעדו, להעיר ולעורר את האהבה אליו, למען יהיה בידנו להגדילו ולהאדירו.

„ובנוגע למענה השניה, מצד זה שהמהזיקים ברעיון הישוב המה מהחדשים וההפשיים; הנה התשובות שהשיבותי על המענה הראשונה מספיקות גם על המענה הזאת: גם המענה הזאת נכנסה תחת סוג בירור נסיוני, וכבר כתבתי שבמקום שיש לבד בבירור מדעי ומבררים בבירור נסיוני אין נזקקין להשיב על זה; וכמו המענה הזאת מעידה על עצמה שעפ"י בירור מדעי אין לה שום מקום, וזה לבד מספיק להראות ביטול המענה, וקיום הענין. ואולם באמת לא נחמא נגד האמת אם גם פה נאמר, שהמענה מצד עצמה בטלה ומוכחשת מעיקרא. באמת יש ויש גאונים מגדולי הדור הנודעים בתורתם ויראתם, והם מהזיקים בכל עוז ברעיון הקדוש הזה, ומוקירים אותו מאד. ויודע אני שיש הרבה רבנים גדולים, ד' עליהם יחיו, שבלבם הם מכבדים ומוקירים את הענין הקדוש הזה מאד מאד, ורק מפני שע"י תחבולות המערערים יש מקומות שהצלחה הפצם בידם להשפיל את רעיון הישוב ולהעמידו על מדרגה שפלה כזו, עד שכל מי שמכנים אצבעו בזה אינו נצול מהשד קלות-ראש ומתהילים להרהר עליו כי הוא מן החדשים, ע"כ לא יתערבו הרבנים האלה בענין זה, והוששים הם להיות דעתם עליו בגלוי... והנה התשובות האלו הן הן מעין התשובות על המענה הראשונה; אבל באמת ידע נא כבודו כי על המענה הזאת, השניה, יש לי עוד תשובה מיוחדת ומסופקת שדי כח בידה להראות עד כמה גברה בעוה"ה מדת השקר והתנופה ואיך שרוצים רק לסמא עיני ההמון (שגם בלעדי זה אינן מאירות יתר מדי), עיני האנשים הישרים והתמימים שאין בהם כח להתהקות על שרשי הדברים ולמודים הם לקבל דברים כאלה כפי שהם; העיון שונאי הישוב את פניהם להציע לפני העם מענה כזו, שאין בה שום ממש, ושאינן כל ספק שהם בעצמם יודעים כי שקר מליהם — יודעים את האמת ומתכוונים למרוד בה, למען הגיע אל „המטרה הקדושה“. יטה כבודו אזנו וישמע לדברי:

„ידוע, כי מצות התורה בכללה נחלקות לשני חלקים ראשים: (א) בין אדם למקום, כמו תפילין, ציצית, מזוזה, שמירת שבת ויו"ט, הזהירות ממאכלות אסורות ומבעילות אסורות וכדומה; כל אלה, אם יעבור איש עליהן לא יגיע כל נזק לשום איש כמו שמשמירתם לא תצמיה כל טובה לשום איש, כי הן נוגעות רק למלאות 'מצות ד' שאנחנו מאמינים שיש בהן תועלת נפשי ורוחני; (ב) בין אדם לחברו: השבת אברה, צדקה, פק"נ, הזהירות מגזילה, גניבה ושי"ד ודומיהן, משמירת כל אלה תצא תועלת לחברה, ומהעברה עליהן יגיע לו נזק. והחלק הזה נכנס ג"כ תחת סוג מצות-שכליות כי השכל מסכים עליהן

בעוד אשר החלק שבין אדם למקום נקרא רק מצות שמעיות, כי הננו מהויבים למלאות אהריהן מצד ששמענון מפי ה' והוזהרנו עליהן בתורתו, אבל השכל (המובן הפשוט) איננו מסכים להן. והנה בעיני המאמין התמים, המאמין בד' ובתורתו באמונה שלמה, שיום שני הלקי המצות זל"ז; בעיני האיש הירא הזה אין שום נפ"מ בין מצות תפילין וציצית למצות צדקה והשבת אברה; יודע הוא שכמו שעפ"י הקי התורה יש לו לרדוף צדקה והסד, בן עליו לרדוף אחרי כל מצות ד' להניח תפילין ולהעטף בציצית וכשם שבקיום המצות האלה (תפילין וציצית) הוא מכון רק לשם שמים, שהרי אין לו ולזולתו שום הנאה מהן, ועכ"ר הוא עושה אותן רק למען מלא מצות ד' ותורתו; כך גם במצות שבין אדם לחבירו מכון רק לש"ש: פזר נותן לאביונים, משום שכך צוה ד': ישיב אברה, יוחר מגול, עריות ושי"ד משום שהתורה הקדושה הזהירה ע"ה. כללו של דבר: בכל פעולותיו ומעשיו ישים לו מצות ד' לקו ואזהרת התורה למשקולת. ואם כי במצות האלו של בן אדם לחברו לבו 'בין חיוב, ושכלו יעוררו על קיומן (משא"כ במצות שבאל"מ); בכ"ה, הירא וחרד לדבר ד' באמת למוד לבון את עצמו ולאנוס את שכלו להשות לבלי יתערב הוא (השכל) בזה ולבל יקה הוא חלק בקיום המצוה כי נוח לו לעבוד גם בעבודות השכליות את בוראו ולא לשמש את שכלו, והגיל הוא לעשות בכל כפעלו נחת רוח ליוצרו ומשתדל תמיד שכל מעשיו ודבריו יהיו לריה נהיה לד'; כל הפצו ורצונו יקריב כליל על מזבח אהבת ד'! זאת נחלת עבדי ד' וגורל יראי האלהים, וחושבי שמו באמת. ואולם אלה שסרו מעט מתורת ד', ומרשים את עצמם להקל במצות שבין אדם למקום, יען שאינם רואים מהם תועלת מובני ושכלי כי ע"י השתתתם בעיני האמונה הגיעו למדרגה מקולקלה כזו, לעבוד רק את שכלם וכעבדים נרצעים הם לבינתם ורק הוא ימשל בהם, הם ירחיקו את כל ענייני האמונה העומדים מעל לגבול שכלם ואינם לוקחים חלק בהעבודה אשר רק בהרי האמונה יסודתה; אבל בנוגע להמצות השכליות, המצות שבין אדם לחברו גם הם אינם פורשים את עצמם מן הצבור, ובשעה שתורמן לפנייהם אחת המצות השכליות האלה יודרו מאד למלא אותה וישתדלו לקיימה בשמחה הלב, וברגש כביר, ממש כמו היראים התמימים ואין בין הראשונים והאחרונים אלא זה: שהיראים משלומי אמוני ישראל ממלאים גם חלק זה מפאת שהוא חלק מהלקי התורה ועושים גם בזה רצון הבורא, כי מילוי רצון ד' הוא אצלם המטרה העיקרית והתכלית היסודי; וההרשים, ההפשיים, ימלאו את חלק המצוה האלה רק מצד הרגש והשכל: להם לב מרגיש בצרות חבריהם, להם נפש כואבת בכאב אחרים, נכנסים הם במצב זולתם כי שכלם יגיד להם כי גם האומללים המדוכאים מתגרת יד העוני והמחסור הם אנשים בערכם, אנשים בעלי לב ונפש, ואחרי שהאדם לא נוצר רק בעדו ופתחי לבו נעשו באופן שיכנסו בהם גם ענייני אחרים, ע"כ הם מוצאים את עצמם מהויבים בדבר להחיש לעזרת האומללים ולהקל צערם בכל מאי דאפשר. — הרבר הזה מאומת מפי המציאות והנסיון, ולא נכחד מכל מי שיודע מעט מהליכות העולם בכלל ומענייני הנהגות קהלות ישראל בפרט. עינינו הרואות הרבה עדות וקהלות

שיר החדשים שם על העליונה, ובכ"ז כל עניני הצדקה והחסד עומדים על מדרגה רמה ונשגבה, על מעלה נכבדה מאד; יש שם הבורות ואגודות מסודרות לפקה על כל עניני הצדקות: לרפא חולים ולהפך משכבם בחלים, להושיט יד עזרה לכל איש צר ומצוק, לדאוג בעד הזקנים ככלות כחם, להלות לכל נצרך גמ"ח בלי שום רבית, ולהשתתף בצער כל קשה-דיום. ובכ"ז מעולם לא שמענו כי נכנס רוח שטות באנשים ידועים להקל בכל הדברים האלה (שהם ממצות שבין ארל"ה) יען הם מהמצות שהחדשים וההפשים נזהרין בהן! היראים אמנם מקיימים את המצות האלה בכונה אחרת, בכונה רצויה לר', במחשבה מקודשת לתורתו, עושים מה שעושים — לשם מצוה; אבל בעיקר הדבר שוים הם. ועתה, הלא לשחוק היה האיש שהיה מרהיב בנפשו עוז גם להוציא הגה אחד נגד ערך המצות האלה ומעלתן, מפני שגם החדשים עוסקים בהן! מי לא יבין שמונה בטבע הדבר שכל מצוה שיש בה גם צד שכלל, ימצאו אנשים שיעשוה רק מצד חובת הרגש והשכל; ונהפוך הדבר: הוא הוא הנותן להתלהב עוד יותר בקיום המצות האלה, אחרי שכלם מודחים בהן, וא"כ יש מזה להבין גורל ערכן ומעלתן. ובכל אופן לא נמצא עוד משוגע ומטורף כזה שיטיל דופי במצות שבין אדם לחבירו משו"ז... והנה ענין ישוב א"י שהוא אחת ממצות ד' הנעלות והנשגבות שאין קצה לערכה [כאשר יש ע"ז באמרי הו"ל למאות המראים לדעת עד כמה הרימו את הענין הזה והושיבו על גפי מרומי מעלת הקדושה (*). כידוע], הוא מן המצות שהרגש והשכל מסכימים עליהן, ולא עוד אלא שבנוגע להרגש והשכל אולי אין שום מצוה מכל המצות שבין אדם לחבירו שיהיה ערכה כערך המצוה הזאת; שהרי במדה זו שיש יתרון להכלל על הפרט, ולהטבת מצב הכלל על הטבת מצב איש פרט, בה במדה יש להרגש להתרגש בנוגע למצות הישוב יותר מאשר בנוגע לכל המצות שבין אדם לחבירו; כי ההשקפה הרגשית משקפת על כל המצות שבין אדם לחבירו השקפת הטבת מצב אנשים פרטיים ועל מצות הישוב משקפת מנקודת-הראות של הטבת מצב אומה שלמה; ולא עוד, אלא שיש שהיא משקפת ע"ז השקפת בנין אומה שלמה... אם צודקים הם המרגישים בההשקפה הרגשית הזאת, אם באמת יש להשוב את ענין הישוב לבנין האומה או לא, זוהי שאלה אחרת, שאין פה המקום לפתור אותה — כי לענין דברינו אלה אין שום נ"מ מזה, אחרי שזה ברור כי רבים מהעוסקים בו הושבים כן, והרגש יסודו במה שבה ולפי מהשבתם זאת הלא בצדק יתרגשו מאד. — ואיזה מגרעת יש בענין הנעלה הזה כמה שיש שמתעסקים בזה מצד הרגש?! רחוק רחוק מלבי להשוב כי המערערים האלה הושבים גם בסתר לבם שטענתם טענה צודקת; ורחוק רחוק מכליותי להשוב שהם ידברו מה שידברו בלב שלם. לא! לא טפוש לבם כחלב; נעלה מעל כל ספק, כי הם בעצמם יודעים ומבינים שאין בטענתם שום מקום לפגום קדושת הענין הזה; רק ברו את המענות-של-הכל האלה מלבם בכדי לכפות בזה ידי האנשים הפשוטים

(*) וחמלו בספרי: "שקולה מצות ישוב א"י נגד כל המצות שבתור ה"!

והתמימים, שמרוב פשוטותם ותמימותם אינם מכירים בין תכלת לקלע אילן ולא ינסו כלל להקור בזה; אך ישמעו התמימים האלה כי יש ברעיון הישוב מהסרת-האמונה והתורה, יברחו ממנו כמפני ארי ולא יהפצו לדעת ממנו. המערים האלה — תנו כבוד לשמם! — המערערים האלה אמנם הרוצים מאד במלאכתם זאת, אומנים נפלאים הם באומנות קלה ונקיה זו, מאין כמוהם. יודעים הנרגנים האלה כי טענות כאלה שברק יראה עליהן ונגה-אמונה להן מסגלות מאד להגיע למטרתן; כדורים כאלה לא יחטאו המטרה עד עולם. הם ירעו לבחור כדורי-מות כאלה, שבה בהם להפיל חומות בצורות ולהרוס מבצרים חזקים ולערות אותם עד היסוד; הם בדרקו ומצאו את הכדורים הממולאים קדושה ויראה האלה, כי קולעים הם אל המטרה תמיד. כל מי שבקי מעט בקורות העולם יודע כי הרבה הרבה ענינים טובים ומועילים מאד שעמדו בהצלחת האומה ואשרה ירדו לטמיון וצללו במצולת תהום רבה ע"י אנשים רעים וחטאים כאלה, שהתחבמו למלאות כדוריהם עם אבק-קדושה לסמות עיני ההמון; וע"י הכדורים הקדושים האלה הצליחו להפילם למשוואות נצח. וכבר אמרתי בדרך צהות שווהי הכונה של האזהרה: "לא תשא שם אלהיך לשוא!" — שמלבד המובן הפשוט יש לומר דסגורה בזה עוד כונה שניה: — התורה הזהירה שהאיש העושה דבר שוא ותפל אל יעזי למצער לצרף לזה ש"ש, להונות חבריות לפשוט טלפיו ולהראות להם סימני טהרה; כי הזכרת ש"ש על דבת שוא במובן זה, היא סכנה גדולה להעולם בכלל, כי אם ימלא לב איש אותו לעשות דברי-שוא בגלוי, שכלם יכירו וידעו שהוא דבר שוא, הנה, למצער, לא יתרחב הנגע הזה בעור בשר אחרים, ולא ישיג עושה-העול עוזרים ותומכים לסייע לו, שהרי בוש יבושו האנשים לעזור לו בדבר שגלוי וידוע לכל שהוא דבר מגונה, ולא עוד שיתרחקו ממנו ומעוזריו, ואולי גם הוא ישוב מדרכו הרעה, בראותו כי כבודו ירד ויושפל מיום ליום, וכלם יביטו עליו בעיני בוז; — ואולם אם יצלה בידו הרשע להרשיע על טהרת הקדש, להעטיף את עותתו במעטפה קדושה ולהכריכו בתכריך של יראה וחסידות, אז לא לבד שלא יושפל ע"י כבודו, כי אם גם ירום ויגדל מאד, ובה יהיה בידו לעשות חיל ולהלחיב גם לב אחרים, מבני ההמון הגם, שיהיו בעוזריו. ואין שעור להאסון שהרשעה הזאת אשר סתר-פנים לה תגרום להאומה! כי באופן זה, ביד הרשע לעשות רצה ושוד לשם מצוה ולשפוך דמו נקיים לשם שמים וכל מה שיוסיף לרצוה ולגזול עוד יתגדל ויתעלה שמו בעיני חבריות הטרונות, ורבים יתלקטו תחת דגלו לקחת חלק במצוה זו; כי מי זה לא יאבה לעשות מצוה כזו, שגם הטבע מזוהז לעשותה! הן אין לבהד כי האדם מטבעו נוטה להרע, וכמו שיש נטיה מיוחדת בהאדם לשמוח לאיד חביו ולהשתוקק לראות בתקלתו [זולת השרידים אשר ד' קורא אליהם העומדים על מדרגה רמה בסולם המדות והדעות, הם יתרחקו בטבעם מן הרע שהם שונאים, והם הפצים רק לראות את חבריהם במצב האשר] ורק גררי התורה, המוסר והד"א יעצרו, בעדו לבלי תת לנטיית הטבעית הזאת מקום לפעול בפועל, וגם מעט מעט יעמול ויגע לשנות טבעו לטוב. אבל, אם יחשוב כי בזה שירע לאחר וישפך דמו יקיים עוד מצות ד' וימלא הפקן הבורא, הלא

ישיש וישמה לעשות רצון קונו בזה! — הבקי בתולדה ובקורות העולם אף מעט יודע, כי אסונות גדולים באו בעולם רק ע"י תהבולות מזויפות כאלו, שהמציאים הראו כמעשיהם כונה קדושה והציתו את לב ההמון באש קדש ואז עשו כל דבר נבלה ורצה לשם שמים, וכמעט תמיד צלחה בידו המשהיתים בתהבולה הזאת להוציא שרירות לבם ועריצות רוחם לאור, לעיני השמש ולאסוף עוד אלפי אנשים שנתנו ידיים להם ומלאו פני תבל שד ורצה... רבוא רבבות אנשים חמימים וישרים אברו הייהם, נשרפו, נהנקו, נטבעו בים ונהרגו במיתות אכזריות ע"י התהבולה של הזכרת ש"ש על דבר שו"א! ואין קצה ואין קצב להאסון שהביאה התהבולה הזאת לעולם. — וע"ד כונה שניה זו שהעמסנו בכתוב הזה יבוארו לנו דברי הו"ל שאמרו ש"כל העולם כולו נודעו בשעה שאמר הקב"ה לא תשא" (1) — עי"ש עד כמה הגדילו את עונש העברה הזאת — כי אמנם כן: האסון שמגיע לעולם בכלל מזה הוא באין שעור, ומציירים כאלו העולם כולו נודעו אז, כמו ידע מראש מה שיסבול מזה, כי רבבות אנשים שיש לו צורך גדול בהם יאבדו רק ע"י הזכרת ש"ש ל שו"א. ובמאירי על נדרים ובחקרמנו כתב בענין של לא תשא דברים קרובים לדברינו אלה, הו"ל: "או רמז למה שדרשו רבותינו דרך צחות והעברה בלא תשא מלשון משא וכש"א שלא תהא מתעטף בטליהך והולך וגונב, שלא תהא מניח תפילין והולך ומרמז את הבריות, שזהו נשיאת שמו של הקב"ה. עי"ש"ה, והם קרובים לדברינו אלה: להראות הסכנה העצומה שיש מהאין המתלבש בבגדי קדש. וכונה כזו יש להעמיס גם בדהו"ל שאמרו בגולן שמברך "שאין זה מברך אלא מנאץ"; ועי"א בוצע ברכ נאץ ד'. כי הגולן אשר ישוד בצהררים והכל יודעים שהוא גזול ומלסטם את הבריות למלאות חוריו והב, שמו מנאץ בפי כל, וכלם יתרחקו ממנו; ואולם אם הגולן בשעת הגולה עוד יברך את ד' — אין זה מברך אלא מנאץ והטאתו גדלה לשמים, כי בזה ירמה את הבריות וימלא את העולם שד ורצה. ואולי לזה כוון דהמעה"ש באמרו: "ימהו מספר היים" — יקצץ ד' פתיל היתם למען יבא הקץ לרשעתם — "ועם צדיקים אל יכתבו" שלא ישאירו להם שם טוב בספר התולדה, ורמיתם זו שרמו את הבריות בכל ימי הייהם תגלה ותראה למצער אחרי מותם, ועם פושעים ורשעים ימנו... ואיתא במד"ר: "את מוצא כששלה יעקב את יוסף אצל אחיו כיון שראו אותו, ויאמרו איש אל אחיו: הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו". השליכוהו לבור, אמרו: נאכל ונשתה ואח"כ נעלה ונהרגהו; אכלו ושתו; באו לברך, אמר להם יהודה: אנו מבקשין להרוג נפש ונברך לאלהינו? ! אין אנו מברכין אלא מנאצין, עי"נ ובוצע ברכ נאץ ד" (2). ציירו לנו בציור בהיר הליכות מעשה כזה; כי בתהלה אכלו ושתו, והאכילה והשתיה אמנם מסוגלות מאד לפעלות כאלו; ואולם, הם לא הסתפקו בזה; הם רצו להראות שיש בפעולתם זו כונה טובה כונה שמימית, ורצו לברך עי"א את ד'; ויהודה השיב להם: אחי מדוע נתאנה את עצמנו? הלא האמת היא "כי אנו מבקשים להרוג נפש", בעלילות דשקך אנו

(1) שבעות ל"ט ע"א. (2) מ"ח ר"ט פ' השא.

באים עליו להרגו ולאבדו מן העולם, הן רק הקנאה הזעומה הנוצרת בלבנו כיוד
אש תסירנו לשלוח בו יד והוא נקי מעול, ועתה — „נברך לאלהינו?!” עוד
נוסף הטא על פשע ונעשה שקר בנפשנו לצרף במעשה הרע והנתעב הזה כוונה
שמימית?! ומסיים: עיז נאמר ובוצע ברך נאין ד' — ובכלל שוו לפנינו במאמרם
זה מחזה בהיר מהנהגת בני אדם בעינים כאלה, כי יש אנשים שמצד תכונתם הם
מוכשרים ומוכנים לשפוך דמי נקיים, אפס בשת פניהם תכנס לעשות זאת, ועיז
יבקשו תחבולות איך לעשות מעשיהם על מהרת הקדש — ובשעה שהם מוצאים
נפשות נקיים ומוצאים את דמם הם מברכים לאלהים להראות, כי הם עושים
מה שעושים — לשם שמים; ובזה הם מחניפים את הארץ מאד, וכל אויבי
הדת ושונאיו לא יעשו להדת ברישעתם ושנאתם הגלויה מה שהרשעים המסתתרים
האלה עושים במלבוישי מהרה שלהם! שעיז ימשכו אליהם אנשים רבים להיות
בעוזים ומשחיתים כל חלקה טובה... וכל החזיון הזה הגנו רואים בהענין אשר
לפנינו!

„וידע כבודו כי יותר ממה שכתוב כאן נשאר בלב ובקולמוס; כי הרכה הרבה
יש לי לדבר בנוגע להתחבולה הזאת ותוצאותיה הרעים והמסוכנים, אך לא פרה
המקום. וגם בהמשך שכתבתי לידידי יצאתי ממטיתי; אבל מה אעשה ואיני שליט
ברוחי לכבוש את הרוח! לבי הומה בקרבי ונפשי עלי תשתפך בזכרי את השערוריה
הגדולה הזאת שבאשמת רשעים וצבועים ישמיו מסוה היראה על פניהם לא יצא
הענין הנעלה הזה לפעלו כמו שקוינו עליו בראשית התפתחותו, שאלפי אלפים
מאחינו התמימים והישרים היו מוכנים לתת את ידיהם לו ולקחת חלק בכל דבר
הנוגע לו; וכמה היינו יכולים לעשות! ורק באשמת האנשים האלה שעמלו בכל
כחם לפגל ולטמא הענין בעיני ההמון ולתעכו בפניהם — רק באשמתם לא עשה
פרי ישוה לו! — בזכרי זאת עצור במלים בל אוכל וכמו מבלי משים יתמרמו
מעמי איזה דברים להשקיט מעט המית רוחי הסוער, ובזה כתבתי מה שכתבתי
ועתה נשוב לעניננו:

„בנוגע לשלילה, לשלול ולבטל טענת המערערים, אחשוש לשכבר יצאתי ידי
חובתי, וכבודו כבר נוכח לדעת כי טענות המוענים במלות ומבוטלות ואין להן
על מה שתסמכנה; והנה נשאר לי לדבר מפרט דחיוב, היינו לבאר עד כמה יש
חוב מוסרי ומכני לחזק את הענין שלנו; ומוכן מאליו שלזה היה ראוי להעתיק
המאמרים הנלהבים של חז"ל ורבתינו הראשונים ז"ל המדברים בו; אבל אז אינו
לנו דברינו מאד, ועיז הגני משתמט פה מזה, בשגם כי כבר יש ספרים מיוחדים
בפנה זו להראות מצות הישוב והם טובים לעינים, אספו וקבצו כעמיר גורנה את
כל המאמרים ע"ד הישוב המראים ערכי ומעלתו, ובל"ס ידועים הם לכבודו: יש
יראה עד כמה שהגדילו חז"ל וכל גדולי האומה הישראלית את ענין הישוב,
שהוא אחת המצות הכי חשובות ומעולות; ואך לבלי לפגור את ידידי בלא-כלום
ארישום לו פה בקצרה מאמר אחד עם באורי שבארתי; ובחתי בו יותר מכל
המאמרים, יען שהמאמר הזה לפי באורי מכיל השקפה שלימה שיש להשקיף על
הענין הזה; השקפה נכבדה וראויה להתבונן עליה גם עתה. והווי:

„במדר פ' לך, במקום שמדובר מענין יציאת אברהם אבינו מחו"ל, אמרו ז"ל: „הה"ד ואומר מי יתן לי אבר כיונה ואעופה ואשכונה, למה כיונה? ר' עזריה בשם רבי יודן אמר: לפי שכל העופות בשעה שהם יגיעים הן נחים על גבי סלע או על גבי אילן: אבל היונה הזו בשעה שהיא פורחת ויגיעה קופצת באחד מגפיה ופורחת באחד מאגפיה, הנה ארחיק נדוד, נדנוד מלטול אחר מלטול, אלץ במדבר סלה, מוטב ללון במדברות של א"י ולא ללון בפלטריות של ח"ל. וא"ת שלא גחץ אברהם ושטה על דיבור המקום ולמה לא יצא? שעדיין לא הורשה, אבל משהורשה וילך אברהם כאשר דבר אליו ד' וילך אתו לוט, אמר רבי לוי: בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור ראה אותן אוכלים ושותים ופוזזים, אמר: הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת! וכיון שהגיע לסולמה של צור ראה אורגן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור, אמר: הלואי יהא חלקי בארץ הזאת! אמר לו הקב"ה: לורעך אתן את הארץ הזאת, — כלל גדול היה בידים ז"ל שכל מעשי האבות הם סימן לבנים (כמו שמוכחים ע"ז כמה מאח"ל) ולפיכך החליטו שלא היתה שום תנועה מתנועות האבות שלא דכילה בקרבה ציור ואנדרטי מתנועות והליכות הבנים אחריהם, וכשם שבכל ציור — כל קו וקו, כל נקודה ונקודה מרמזת על שטח גדול ורחב ידים (כידוע) כך כל ענין וענין מעניני קורות חיי האבות מכיל רמז על תקופה גדולה וארוכה בחיי הבנים, ופה, שהיתה ראשית תנועת נדנודו של א"א מחו"ל לא"י, ראו חז"ל לרמז בזה ציור ורמז על הנדנוד של הבנים; לזאת השקיפו בענין זה על שתי תנועות עקריות וראשיות והוא: תנועת היציאה ותנועת הביאה והיינו בנוגע לתנועת היציאה השקיפו איך שאהבת ארצו ומולדתו ובית אביו לא עמדה לו לשטן לתנועה זו, כי לא היה קשור לכל אלה בקשר של קיימא לבלי להתפרד מהם לעד: ואך שמע מפי ד' שהגיעה השעה שיפרד מהם ויעזבם, לא לבד שלא סרב א"ע כי עוד נודדו למלאות אחרי מצות ד' כאלו לא הרגיש כלל האהבה הטבעית שלו לארצו ולמולדתו ולבית אביו, כי מה אהבה כזו ומה כחה לעמת אהבת ד'? ומתנועת הביאה — הראו איך שהיתה התנועה הזאת חביבה עליו, איך הוקירה ויחבבה ואיך שראה וחבין שהארץ הזאת היא הארץ הראויה והמסוגלת לו ולבניו אחריו, איך שהרגיש את היחס החזק והקשר האמיץ שיש בינו ובין הארץ הזאת, קשר טבעי וקשר מוסרי, ובשתי התנועות האלה היה רמז גדול לבניו שהם יהיו מלומדים ומרגלים בהן כי תהיינה כמה עתים וזמנים שיהיו מיכרחים לעזוב ארצם להתנועע משם, לא יתעכבו אז, אהבת ארצם לא תעורר עיניהם וכל התענוגים שבעולם לא יפתום להשאיר על מקומם... כי עליהם לדעת כי נורדים הם, גולים שאין להם שום מקום-מושב בהחלט, — וכן ידעו אז מתנועת הביאה אנה תהיינה פניהם מועדות, — והנה להפיץ אור על הענין הזה, ולברר ביותר ענין תנועת-היציאה של ישראל בכל זמן גלותם, ראיתי לנחוצו להעתיק בזה לכבודו מה שכתבתי בספרי „נאד של דמעות" (כ"י, ד') יוכני להוציאו לאור במהרה, במקום שדברתי מענין הכרית בין הכתרים ומכל המחזה ההוא, וזה לשוני שם:

„באשר נשים עין על מדרשי חז"ל הנוגעים להמחזה הזה, אחרי עכור ההשקפות והפלאה הראשונה בדבריהם התמוהים, אישר בהשקפה ראשונה הם

מתמיהים ומפליאים לב הרואה, ונתבונן עליהם במתינות ובשוב הדעת, — נראה כי חז"ל בעיניהם הבהירות הזכות וההודרות אל לב כל ענין הדרו בפנים המחזה והראו לנו בדבריהם כי תוכנו הוא: לגלות את רב הסבלות שיסבלו ולהראות כח הסבלנות שיש לעם־ישראל, כי ז"ל שם: "ויאמר ד' אלהים במה אדע, ר' חייא בר חנינא אמר לא כקורא תגרא, אלא אמר לו: באיזה זכות? א"ל בכפרות שאני נותן לבניך. ויאמר אליו קחה לי עגלה משולשת. הראה לו ג' מיני פרים וג' מיני שעירים וג' מיני אילים. ג' מיני פרים: פה יזה"כ ופר הבא על כל המצות ועגלה ערופה. ג' מיני שעירים: שעירי רגלים, שעירי יח ושעירה של יחיד. ג' מיני אילים אישם ודאי ואשם תלוי וכבשה של יחיד. ותור ונוזל, תר ובר יונה, ויקח לו את כל אלה: רשב"י ורבנן רשב"י אומר כל הכפרות הראה לו ועשירות האפה לא הראה לו נאמר כאן ויקח לו את כל אלה ונאמר להלן והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה לד', ואת הצפור לא בתה, הראה לו הקב"ה שמבדילין עולת העוף ואין מבדילין בחטאת העוף. ד"א קחה לי עגלה משולשת זו בכל שהעמידה ג' מלכים נבוכדנצר ואויל כרודך ובלשצר. ועז משולשת זו מדי שהעמידה ג' מלכים כורש ודריוש ואחשורש ואיל משולש זו יון, ר"א ור' יוחנן, ר"א אומר כל הרוחות כבשו בני יון ורוח מזרחית לא כבשו כו', ואת הצפור לא בתה, ר"א ב"ר בשם ר' לוי אמר: הראה לו הקב"ה כל מי שמעמיד פנים בגל, הגל שומפו וכל מי שאינו מעמיד פנים בגל אין הגל שומפו. וירד העיט על הפגרים, אמר רב אסי נסב אברהם מכישה והוה. מכיש להן ולא היו מתכתישין; אעפ"כ וישב אותם אברהם בתשובה. א"ר עזריה לכשיעש כפגרים בלא גידין ועצמות זכותך עומדת להן. — והנה לבד הזרות שיש בכל דברי המאמר, יש להתפלא ביחוד: באיזה אופן יתלכדו שני מיני הרמזים הרחוקים זה מזה מרחק רב כענין אחד? הן הרמז על קרבתו והרמז על מלכים הם רחוקים זמ"ז, ואין להם שום יחס וקשר! ואיך יכל להיות כי הענין המסוגל לאצור רמז על הקרבתו, יהיה מסוגל מכי להכיל גם רמז על המלכים? ובכלל כל המאמר הזה תמוה מאד. —

«אולם המאמר והרעיון מהמ' הנ"ל שהבאנו, יעמוד לנו פה במקום מפתח לפתוח את המנעול הסגור שיש בדברים האלה ולבא עד חקר ענינם. כי עפ"י הרעיון הנ"ל קרוב לשמוע כי חז"ל הבינו ג"כ כי תכלית המחזה הוא להראות לא"א מראש כל מה שיעבור על בני ישראל וכל מה שיסבילו בעד שמירת דתם, ואיך שלרגלי הסבות יתחלקו אלה מאלה; כי בעוד שרבים מבני"י יעמדו כסלע איתן בלב ימים והסבלות לא תפעול עליהם מאומה, אז יהיו גם רבים שילאו מנשוא את כל המכאובים עד שיניחו ויותרו מעט מדתם, כי הסבלות הוא תולדות הטבע וכשם שפרצופיהם של בני אדם אינם דומים זה לזה כך טבעם ורוחם שונים זמ"ז. ואולם גם אלה שהסבלות תפעול עליהם לותר מעט מדתם, בכיו לא יהיה זה ויתר גמור בלב שלם ובנפש חפצה, ורק למרא העין ישימו סתר פנים למען הקל מעליהם משא מכאוביהם, אבל בלבם ישארו נאמנים לדתם ולאמונתם; כי זיקי היהדות יבערו בלבם, ולעת מצוא יתלקחו הניצוצות האלה ויהיו ללהב־אש ולשלהבת־יה עד כי כל הצרות והתלאות לא יכבירו ונהרי נחלי העניים והמכאובים לא יצננוה, כי אז יתרוטמו ברוטמות מעלת הנפש, בלב שקט יסבלו את המכאובים

היותר עצומים וימסרו נפשם על קדושת השם, עד כי גם אלה שלמראה-עין יחשבו אותם לנדה-ישראל, גם אלה יקדשו ש"ש ברבים. וזהו תכלית המכון במהזה הזה, כפי שפרשוהו, ועל פי זה העריכו דבריהם הנ"ל, וכמו שנבאר עתה ב"ה את המהזה בכללו, ופרוש המקראות לפי כונת רז"ל, ודבריהם המהורים:

"הנה אחרי שד' אמר לא"א שיספור הככבים והבטיותו לאמר: "כה יהיה זרעך", שהכונה היא כי יתפשטו בכל העולם ויאירו במאור הורתם ואמונתם ורבים ילכו לאורם, אחר זה יספר לנו הכתוב כי "האמין בד' ויהשבה לו צדקה"; כי א"א השב שרק בצדקת הקב"ה יגיעו בניו לזה כי הם מצד ערכם לא יהיו שווים וראויים לכך; אך ד' רצה להראות לו כי באמת יגיעו במעשיהם הישרים והטובים לזה וכמו שכתוב אח"כ: "ויאמר אליו אני ד' אשר הוצאתיך מאור כשדים", מזה שנתתי לך כה והיל לצאת מאור כשדים אחרי אשר מסרת נפשך בלב שלם יש לך מזה לדעת כי ב"ז עשיתי למען "לתת לך את הארץ הזאת לרשתה" שתדע כי הארץ הזאת תהיה לך ולזרעך אחריו ירושת עולם, כי להגיע לירשת הארץ הזאת יש להיות בקי ורגיל בענין מס"נ, ע"כ הראיתיך זאת מראש למען תדע: כי גם בניך אחריו ילכו בדרך זה לקדש ש"ש ברבים ולמסור נפשם על קדושת השם; עד שמשו"ז יוכו לנהול את הארץ הזאת בתורת ירושה כי קדושת ישראל וקדושת הארץ הו"ה; וע"י קדושתם ומסירת נפשם ירשו את הארץ. ואחרי שא"א רצה לדעת בבירור אם כה תגדל מסירת נפשם עד שברין ובמשפט ינהלו את הארץ הקדושה הזאת; ע"כ שאל ואמר: "במה אדע כי אירשנה?" כל עוד שהשב כי הקב"ה נכנס עמם לפניו משוה"ד ובצדקתו ישפיע עליהם טובו לא אבה כלל לדעת פרטי הדברים כי צדקתו כהררי-אל; אבל אחרי שאמר לו ש במעשיהם הטובים יירשו את הארץ שבזה רמזו כהם בלוחם שהם ישאו ויסבלו עד שיכדיעו את הנצחון הדתי לצדם; לזאת רצה שיגלה לו מראש בכלל עניני הסבלות ופעילותם, וע"ז צוהו הקב"ה ואמר לו: "קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת ואיל משולש ותור וגזול". הראה לו בזה שיש שני מיני בע"ה: (א) כבדי-התנועה הם הבע"ה ההולכים על רגליהם, כי הם יתנועעו ממקומם בכבודות, ומה גם השמנים והבריאים מאד שבהם, כמו אלה הנולדים שלישי לבטן שהם המזבחים והשמנים¹ שמתוך שומנם הם מתנועעים; (ב) קלי-התנועה והם העופות המעופפים בכנפיהם שברגע אחד יעופו ויתנועעו ממקומם בקלות ובמהירות. וייקה לו את כל אלה ויבחר אותם בתוך, ויתן איש בתרו לקראת, ועהו ואת הצפור לא בתר". הראה לו שאלה הבע"ה כבדי-התנועה עלולים להפסד ולאבדון יותר מקלי-התנועה, כי בעת שיארבו להם הצידים לצוד אותם למען יהיו לברות למזון אלה המתנועעים בכבודות מסבת כבוד תנועתם לא ימלטו מהם, עוד הם מתנועעים ממקומם וחפצים לברות וכבר הם בידי הציד שינתחם ויהתכם ויאכלם; לא כן קלי-התנועה, שברגע אחד יעופו במהירות ובקלות נפלאה ממקום

¹ ע"י בנת נ"ח ע"ה; עירובין פ"ג ע"ה; סנהדרין ס"ה ע"ה; פסחים ס"ח ע"ה. —

למקום, הם—כה-עפיתם מגין עליהם לבל יפלו ברשת זו טמנו להם הצידים, כרגע יעופו וימלטו וישארו בחיים!

„ותכלית ההזיון היה לרמוז שגם בהאומה הישראלית נמצאו שני אלה: (א) כבדי-התנועה (ב) וקלי-התנועה; וכי תהיינה עתים כאלה שכבדי התנועה מסבת כובד תנועתם ויושחתו ויופסדו, אך ההשחתה וההפסדה לא תהיה השחתה נצחית והפסדה-עולמית ועוד ישובו לתורה, כי אם אמנם צרות רבות ורעות מאד תעבורנה על בני ישראל לרגלי שמירת דתם והחזקת אמונתם והיהודי יתרגל לשאת ולסבול כל צרה ותלאה כל עקא ומרעין בישין בלב-שקט; בכ"ז ראה הקב"ה להודיע לא"א מראש ע"ד אסון אחר שהוא קשה מכלם והוא מסוכן מאד להרהר, וגם הוא ידפוק על פתחם לרגלי שמירת דתם והוא: אסון הגרוש, אסון אשר לשמו ולזכרו תסמר שערות איש ותאחזנו שער, כי הוטל עליהם אז לעשות אחת משתי אלה: לעזוב את דתם ואמונתם או לעזוב את הארץ, — ואיזו ארץ? את ארץ מולדתם! הארץ אשר בה ראו חיים ובה עמדה עריסתי-לדורם, הארץ אשר בה ינוחו עצמות אבותיהם ואבות אבותיהם, הארץ אשר בה נולדו וגדלו ואיירה שאפו, ובה קשורים כל זכרונותיהם היקרים כל מהמדיהם וסגלותיהם, מן הארץ הזאת אשר לשמה ולזכרה תאות נפשם עליהם עתה להעתק, להעקר ולהשרש, לקחת את צרורם על שבמם לשאת את רגליהם ללכת!!... ללכת — ואנה? השאלה הנוראה הזאת אשר מבלי משים תתעורר בלבם להגדיל הסכאב, ולהרחיב הפצע ולהוסיף אש ועצים על מדורת-יגונם — כי אמנם שאלת „אנה נלך?“ שאלה גדולה היא, שאלה רבת-הכח להפיל אימה ופחד על הנודדים האמללים ולהשיבם אחור! הנה הם הולכים, הנה כבר עקרו מלבם את זכרונותיהם וכל הקשרים שקשרום לארץ מולדתם, אך אנה ילכו? יודעים הם כי ירט הדרך לנגדם, יודעים הם כי הדרך אשר הם אומרים ללכת עליה — דרך מלאה התחתים ואבני נגף, מלאה צורי מכשול ובעות-אלוה, דרך מסוכנה מאד, דרך שעל כל צעד וצעד יפגשו מכשולים מושלכים, יודעים כי הרבה הרבה יש להם לסבול עד שיבאו למקום-מנוחה; כי אם הארץ הזאת, שבחריצות-ידיהם ובעמל כפיהם ובכשרון מעשיהם העשירו אותה עושר רב, אם הארץ הזאת התקוממה נגדם והקיא אתם — מה יש להם לקות עוד על הסד אנשים זרים וארץ נכריה? אם בני ארצם ומולדתם גרשום מהסתפה בנהלתם, מי זה ירהמם ויאספם אל ארצו? ומי יודע עד כמה יארכו ימי נדודם בארץ תלאויות? ולמלאות סאת הותם יראו אז בעיניהם איך שכל קניניהם ורכושם שרכשו בעמל-ידיהם ובועת-אף יהיו לבז ולמשסה ואין אומר: השב! וגם את המעט הנשאר להם כשאריה הפליטה לא יוכלו לקחת עמם, אחרי אשר עליהם לשאת את עולליהם וילדיהם הרכים וצרכיהם ההכרחיים בדרך רהוקה ומסוכנת ולא יוכלו להעמיס עליהם עוד משא לעיפה! ולמכור את רכושם במהיר ג"כ אין כל תקוה למכורם אף בהצי שוים, כי בעת שהמוכרים רבו על הקונים ועוד שהמוכרים אנוסים לעזוב את קניניהם שם, מי זה יואל לתת להם מהיר בעת שיודעים כי גם בלא כסף ובלא מהיר ישאר הכל בידם! ומי יוכל לשער את הסכאב מזה שרואים כי כל מהמדיהם

וסגולותיהם נתונים לעם אחר, לאויביהם בנפש ולרודפיהם — סוף דבר הגורש הוא רעה נוראה ואיומה, צרת הצרות ומכאב המכאובים! ואין לכהר כי כפי מהלך הטבע והשקפת-השכל היו כמה דברים וענינים שהכבירו עליהם אז את התנועה הזאת וכמו קשרים בקשר חזק לארצם, לבלי לזוז משם ולקנות זכות אורה בדתם ואמונתם!

והנה אנהנו עתה שכבר עברו עלינו תקופות כאלה פעמים רבות, יודעים אנהנו מפי הנסיון שבתקופות כאלה הצינו תמיד ציונים לציין בין כבדי התנועה ובין קלי-התנועה, כי אלה שלא עצרו כה לכבוש את יצרים ולהבליג על תשוקתם לארצם וקנו להם זכות אורה בקנין הלופי הדת הם נקראים בשפה החרדית והמסרית: כבדי התנועה ונמשלו לבע"ה ממין הזה שהראו שכ"ב תכבד עליהם התנועה עד שלא יכבד עליהם לשלם מהיר גדול כזה בעד הכנוחה והמרגוע, ואלה שלא הביטו על כל זה ויפקירו ביתם עם רכושם, עזבו את ארצם ויבחרו לנפשם, ורק ספר-הספרים בידם, אלה נקראים בלשון המליצה האלהית "קלי התנועה" כי הם קלים כנשרים לעוף ממקום למקום ונמשלו בצדק לעופות אשר במעוף אחד ינועו ממקומם להנצל מארובות מארביהם; ואולם גם אלה שהסירו מעליהם את אדרת-האמונה למען קנות מנוחתם וזכות ישיבתם, גם כאלה נשאר הלב על מקומו, כי רק באומר ובדברים עשו מה שעשו, אבל הרעיון והמהשבה היו נתונים נתונים לאלהי אבותיהם ונשארו תמימים עם ד' ונאמנים עם תורתם ודתם, ולזאת כאשר קרה שנתפשו בכף, כי משבו עליהם קו של השד אשר או נשאר להם לעשות אהת משתי אלה: להפרד מדתם פרידה נצחת ולהכריז בפרהסיא ובפימבי: אין לנו חלק באלהי ישראל ונהלה בתורתו! או להענות תחת יד מעניהם ולמות מות אכזרי על קדוש ד' — אז נהרו תמיד באופן האחרון; וכל העניים הנוראים ומצרי-שאל לא העבירום על דתם וקדשו תמיד ש"ש ברבים, כי אז אספו כל כחות אמונתם המפוזרים וניצוצי-היהדות הנפוצים, אשר גם מתחלה לא מתו לשהת ורק שהיו מפוזרים אנה ואנה ורוח תירמח היתה נסוכה עליהם; ואמנם עתה שכבר נתגלה להם עונם זה והחלו לנסותם במסות ובנסיונות, אז התעוררו מתרומתם והכחות המפוזרים נתלכדו ויהיו לכה אחד אדיר וחזק לשאת ולסבול הכל בגבורה נמרצה; הניצוצות נתאחדו ויהיו למדורה גדולה ושלחבת-יה, ובכה אדיר וחזק לחבו מלחמת הדת ונשאו וסבלו כל המכאובים וקדשו ש"ש ברבים, בשמחה גדולה ועצומה קבלו עליהם את גזר-דינם הנורא, ובקול הוצב להבות-אש צוהו וצרהו מתוך המדורה: שמע ישראל! — המלים השגורות על שפת ישראל ברנעי חייו האחרונים — וישיבו נפשם השמים!...

«עתה נתפלא ונשתומם לראות איך כי כל זה הראה הקב"ה לאברהם אבינו במהזה הזה: הראהו שבעת הגזרה הרעה של גירוש תהיינה שתי כתות שונות, יהן מתיחסות לשני מיני הבע"ה של כבדי התנועה וקלי התנועה, כי כת אחת תהיה שלא יהיה בה כה לקדש ש"ש ברבים מיד וע"כ נמשלים לבע"ה כבדי התנועה, כי כמו בעלי החיים כבדי-התנועה הכבדות שבהם תפילם בידי אויביהם, כן גם הם, מסבת כבדותם יפלו בידי אויביהם עד

כי יתנתחו ג"כ, כי החלישות והרפיון לעמוד בנסיון הגרוש והמלטול כפי המבוקש האמתי של היהדות נקרא „נתוה“, כי בזה מראים שאינם בשלמותם. ואמנם כפי הסגולה הנצחית של היהדות יש לדעת שהמנותחים התנתחו רק בתוך, כי לא התפרקו לאברים אברים עד שלא יתחברו וישו שכם אחד לעבוד את ד' במהילות עפר ובנקיקי סלעים, מקום אשר לא תשורנו עין שונאם ושם ישפכו לפני ד' אלהי ישראל צקן לחשם וירבו תפלה ותחנונים על ענים זה, שלא במרד ובמעל עשו זאת וישפכו דמעות כמים כי ברוחם ובלבם — הם יהודים כמו שהיו; וכת אחת תהיה שבניה יהיו קלי התנועה לעוף ממקומם כרגע אל כל אשר יהיה רוח היהדות ללכת, לבלי לכפור בד', הלילה, גם באומר ובדברים והם משולים להעוף הזה, שקלות תנועתו ועפירתו תעמוד לו להגן על עצמו ולהמלט מרודפיו וארבייו וישאר בחיים, כן גם ישארו בתום אמונתם ובשלמות יהדותם ולא ימעלו היו מעל בד' ובתורתו, אפילו למראה עין, וכהלב כן הפה כלם יהיו קרושים לד' ולתורתו; ולעומת בני הכת הזאת הראה לו כי „זאת הצפור לא בתר“ כי הצפור בגלל מהירת תנועתה נשארה חיה וקיימה, והצי האויבים לא הגיעו אליה „וירד העיט על הפגרים“ כמו העיט שמריה ריה פגר מרחוק וירד עליו לבלעו, כן גם יהיה משפט המנותחים למראות העין, שתגיע עת שהם יכבירו אכפס עליהם לבלעם כשאל היום, לשרש אחרי תורתם ויהדותם ואז „וישב אותם אברהם“ כי בעת ההיא שיתגלו מצפונותיהם ונכונם לכפור לעיני השמש בד' ובתורתו אז יראו כי לא יוכלו להם וכל ענויי אכזריותם לא יפעלו עליהם מאומה, כי אז יתלקחו הזיקים האחרים הטמונים עמק עמק בלבבם והיו לאור גדול כי שרשי היהדות שהשריש א"א בזרעו אחריו נשתרשו היטב, וכה העיט קצר מלעקרם. והמליצה האלהית תצייר כמו שא"א גרש את העיט הזה לבלי לתת לו מקום לעשות מעשהו, והראה לו הקב"ה כיו לא"א שידע מראש, כי גם אלה שלשעה קטנה הסירו מעליהם את אדרת-האמונה עד שידמו לפגרים מתים אשר מת בהם כבר כל רגש-דתי ונכבה כל זיק אמונה — גם אלה בעת שהעיט ירד עליהם לבלעם ולהפילם למשואות נצה, אז יעמרו בנסיונם כי „וישב אותם אברהם“ כי הלא ברוח אמונתו הכביר נשב בהם ולא נתן לבלעם חיים. — זהו תכלית החזיון.

„והז"ל בעלי מדרש הבינו ג"כ את מטרת המהוה על דרך זה, וכפי דרכם בקרש בנו ע"ז מוסדות דרשתם, כי אחרי שקרבנות מרמזים ג"כ על מסי"נ, ע"כ דרשו כאלו הראה לו בזה את הקרבנות, היינו את תכלית המבין בהקרבנות, ואה"כ בארו יותר את תכלית המבין במהוה הזה ואמרו: שרמז לנו בזה נגד המלכיות, שהבונה בזה היא נגד כל הגליות והסבות והתלאות המתרגשות לבא עליהם, ושכ"ז ימסרו נפשם ויסבלו כל אלה בדומיה ובלוי לותר מאמונתם ורתם והמלכים היותר אדירים שנתנו חתיתם על ארץ רבה ושצלה בידם להתעטר בזר-תפארת-נצחון בכל מלחמותיהם וכבשו תחתיהם ממשלות ומדינות רבות; בכ"ז בנוגע לאמונת ישראל ודתו בנדה בהם ההצלה כמו נחל, ואבדו דרך הנצחון וכל תהבולותיהם והשתדלותיהם להכניע ולבטל את אמונת ישראל לא יועילו להם וידיהם לא תעשינה תושיה, וזש"א „כל הרוחות כבשו בני יון

ורוח מזרחית לא בבשו". כל הרוחות שבעולם נכבשו לפניהם וישפכו עליהם (על הרוחות האלה) ממשלתם; ואולם רוח אחר יש אשר שם תם נצחונם; הרוח הזה לא נכבש ולא יכבש לעולם. והוא — רוח מזרחית, רוח אמונת ישראל אשר יזרה לכל העמים; הרוח הזה יהיה תמיד פתוח לפני בני ישראל ועוד יוסיפו אומץ לעשות חיל להאדיר רוח האמונה ולהפיצו בין כל יושבי תבל ושובני ארץ, ועוד לא נוצר אדם שישלוט ברוח אמונת ישראל לכלוא את הרוח הזה! ומה רמו ומה נשגבו דבריהם על הכתוב, ואת הצפור לא בטר": "הראה לו הקב"ה כל מי שמעמיד פנים בגל הגל שוטפו וכל מי שאין מעמיד פנים בגל אין הגל שוטפו!" כי כפי המכון הכללי במהוה הזה מצויר ענין שלילת הבתירה בצפור להורות: שכל מי שלמוד להיות קל כנשר לעוף במהרה ממקומו ולהתיאש מכל מהמדיו הגשמיים ולכוף כאגמון ראשו לקבל עליו דין הגלות באהבה, לבלי לעמוד נגדה לחפש תהבולות איך להשאר על מקומו רק אלה ישארו תמיד תמימים עם ד' ונאמנים עם אמונתם וגלי הגזרות הרעות לא ישטפום; ע"כ הביעו הו"ל על הכתוב שמכיל את הפרט הזה מן המאמר הנמרץ "הראה לו הקב"ה" בשלילת הבתירה בהצפור הראה לו ורמו לו ע"ז שידע: כי "מי שהוא מעמיד פנים בגל הגל שוטפו" מי שמנסה את כחו ללהום כנגד הגל או יתגבר הגל עליו, ושוטפו מן העולם. ואולם "כל מי שאינו מעמיד פנים בגל" כי הוא רופף ומרכין ראשו בעת יתרוממו הגלים הנוראים, אז "אין הגל שוטפו", כי סוף סוף הקולות יהדלון והגלים ישתוקו. והוא רעיון נשגב ונעלה מאד. ומה נמרצו דבריהם על הכתוב, "וירד העיט על הפגרים וישב אותם אברהם": "נסב אברהם מבישה והוי מכיש להן ולא היו מתכתשין" כי כל העצות והתהבולות הגופניים שבעולם לא התזירו; ואעפ"כ "וישב אותם אברהם בתשובה" שהורו לראות בערותם והורו בתשובה. "איר עזריה לכשיהיו בניך פגרים בלא גידין ועצמות זכותך עומד להן". ר' עזריה נקט נפשיה בקצרה, ולקץ כל הדברים הזור ראשונות להראות שתוכן המהוה הוא כי גם בעת שיתראו בתוארים החצונים כנקרשים ונהנטיים, וכאלו אין בהם שום לחלוחית מתורה ואמונה ויתראו כמו פגרים מתים באין שום רגש היום מחיי הנפש והדת או יראו כלם כי זכותך עומדת להן! כי רוח הזה שהפתח בהם ישיב אותם לתחייה, ועל ידו יקיצו לחיות חיי האמונה והדת. —

"מבואר מדברי המ' הזה, כי תנועת היציאה היא תנועת הכרחית בהיי בני ישראל בעת גלותם; ומראש הראה הקב"ה לא"א הקורות שיעברו על ישראל, וכי עליהם לדעת כי בכל ימי גלותם ונודם ידריכו להם מנוחה ויש להם לראות שיהיו קל"ה תנועה, שרק ע"ז ישארו שלמים בדתם ואמונתם. — "ועתה נבא לבאר ד' המ' בפ' לך שהבאנו עפ"י מה שכתבתי לעיל, שבדברי המדרש הזה מבוארות שתי התנועות: תנועת היציאה ותנועת הביאה ותהלת דברי המ' סובבים על תנועת היציאה: להראות איך שבני ישראל יהיו למורים ומורגלים בתנועה הזאת שאם אמנם שבכל מקום שבני נהלים בגלותם הם קשורים לארצם ולמלכם, וממלאים חובתם להם באמונה, עבדים נאמנים תמיד לממשלת ארץ מבורתם, כפי שהם מזהירים ועומדים

מאבותיהם ורבותיהם הגדולים, וכאשר יעידון ע"ז גם כל קורותיהם בארצות נורם; בכ"ז אחרי שידוע מן המציאות כי כל אלה לא עמד להם להגן עליהם ביום צרה, ופתע לפתאם שדר רבצם ויגרשו מן גו, וע"כ אם הם מצדם לא יהיו מוכנים ומוכשרים לסבול תנועת היציאה, יש לחוש שבעת שתסעור רוח סערה לנער אותם מארצם ישתדלו לקנות זכות אזרה במחיר דתם ה"ו, לפיכך ראה להגיד להם מראש מה שעליהם לעשות במקרה כזה, ואיך שאז נחויץ להם שתתעורר בקרבם תנועת הביאה — רק לארצם הקדושה; וראו ה"ל להסמיק להרעיון הזה את הכתובים שבתהלים: מי יתן לי אבר כו' יען המזמור הזה מסוגל מאד להכיל הרעיון הזה, כי בכלל הוא סובב הולך על הזמנים האלו שהרעו לבני ישראל, ומכל עברים העיקום והציקום מאד, ובמצב כזה — הנה כשם שיש להם להיות קליהתנועה לקבל באהבה את תנועת היציאה, כך עליהם לראות שיתעורר בקרבם או רעיון שיבת-ציון; ונבארו בקצרה: "האזינה אלהים תפלת", תפלה כפי גדרה צריכה להיות מיוסדת על רעיונים מסודרים בסדר ישר; ובשעה שהוא רואה שמרוב מצוקותיו אין בכחו לסדר תפלה מסודרת, אז יבקש מד' שבתפלה זו יעשה רק פעולת האזנה [שמיעה] היא על הרעיון הפנימי, והאזנה היא השמיעה החצונית] לבלי להעמיק לתוך הרעיון בעצמו, רק להאזין את הקול. "ואל תתעלם מתהינותי", תפלה כזו תתחשב למצער בתורת תחינה, שכל עיקרה ושרשה היא רק שפיכת-הלב, לב כואב ודואג בצר לו, שאז א"א שיבואו הדברים מסודרים בסדר ישר, ומבאר עוד: "הקשיבה לי וענני" כי הלא "אריד בשיחי ואהמה!" ובמצב כזה אין לבקש סדר הגיוני; והולך ומבאר את מצבו המר והמורה: "מקול אויב מפני עקת רשע" כי לבד שיעיק לו בכל המועקות שבעולם, עוד ישאג עליו בקול, לבזותו ולהשפילו ולגולל עליו כל הטענות ולהעליל עליו כל העלילות; ומבאר עוד יותר את הרעיון הזה באמרו: "כי ימיטו עלי און" בעת אשר באמת רק "ובאף ישטמוני", שהעיקר הוא שהם ישטמוהו וישנאוהו, וע"כ יעלילו ויחפאו עליו דברים שלא היו מעולם [והוא כעין מליצתו: אריה טורף ושואג האריה טורף, ועוד הוא שואג על הכשבה התמה שהוא אוכלה בכל פה]. "לבי יהיל בקרבי" בזכרי את מצבי הנורא הזה — יהיל לבי בקרבי, כי מי יודע אם אעצור כה להתקיים באמונתי שבעבורה הנני סובל מכאובים קשים כאלה — אם אעצור כה, ולו גם יהיה כה אבנים כתי! [כי רק המורא בער ענינים הנפשיים מתיחס ללב, והמורא בעד ענינים הגופניים אין ללב חלק בו; ובארתי זה בבאורי לאיכה של הכתוב "שבת משוש לבנו" —] "ואימות מות נפלו עלי" הלב יהיל שלא ימות ע"ז מיתת הנפש וזש"א "יראה ורעד יבא בי ותכסני פלצות"; כי בעת שמקרים רעים ונוראים כאלה יתלכדו ויתנגשו ביחד, אז סכנה גדולה מרחפת עליו שלא יהיה מוכרה ה"ו לותר על ענינים הנפשיים; וע"כ על כל איש מישראל להיות למור לותר על עניני הגוף ויעשה את עצמו כאלו אינו מרגיש כלל מכל הענינים הגופניים, ואינם נוגעים לו כלל; ועז"א "ואמר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה" שכיון בזה להרעיון

(ישבתתי במ"א¹) כי ה"יונה טבע הכנפים, שעופפת על ידם, עוזר לה להגיע למטרתה של הכרתה את מקומה והתמלאות שליוחה שולחיה [כי היונה נבראה גם למטרה זו: להשתמש עמה בתור שליח גם דרך ימים ונהרות] כי בעת אשר מצר כחות גופה היתה מתעלפת [אם יעמיסו עליה משא כבד ולדרך רחוקה] ולא הגיעה למהוו הפך בעליה אז — "כנפיה מגינות עליה" כי טבע עפפיתה ע"י כנפי עשוי "דבעת שהיא יגיעה פורחת באחת ונהה באחת" (ע"ה שבת מ"ט ע"א ובתו' ד"ה כנפי) וע"ז יש בידה לשמור תמיד מה שמוטל עלי' כפי טבעה הפנימי; כן בישראל, בעת שהם עמלים ומתניגעים מלישא עליהם את השעבוד והגזרות, אז כנפי המצות מגינות עליהם, כי ע"י קיום המצות בפועל מתחזק טבע הפנימי של תשוקת העפיפה לעוף למעלה בעולם הרוחני והמדעי ולהתגבר על כל המונעים הגופנים אשר בהומר יסודם, וע"ז ינוחו כל כחות הגוף במקומם בהשקט, ובעת "שהיא פורחת באחת" בכנף הרוחני והנפשי, כי תעסוק בעניני התורה והמצות אשר ע"ז תעוף למעלה בעולם הרוחני והמדעי, "אז נהה באחת", הכנף הגופני והארצי ינוה אז במקומו כי כל כחות החומריים ינוחו וישקטו במכונם ויירדמו בתרדמה עזה, ולא יפריעו מאומה העפיפה הרוחנית, כאלו הכחות והגשי הגוף אינם מרגישים כלל מכאובים. — היוצא מזה כמו היונה שעשויה לשאת עליה משרת המלאכות גם דרך ימים ונהרות, ומדברות, ואם הצטרך לנוה מעפיפתה תרד במצותות ים ותאבד הייתה ותמעול מעל במלאכותה ולא תוציא מטרתה; ולזאת הטבע בה הקב"ה, אבי הטבע, טבע זה לעוף באחת ולנוה באחת, בכדי שע"ז תעורר להוציא מטרתה ומלאכותה; — כך עם ישראל שתעוררתו היא להפיץ דעות אמתיות וללמד לכל באי הבל מציאות ד' ויחודו, להשריש בלבם אמונה טהורה, לפקוד עינים עורות ולהאיר מהשכי התבל באור התורה והדת; ולרגלי המלאכות הזאת נוטל עליהם להיות נורדים בארץ, ללכת מגוי אל גוי ולנוע מממלכה אל ממלכה ולנווד מממשלה אל ממשלה ולשאת ולסבול בכל הזמן הארוך הזה; ע"כ יש להם לראות להגיע אל מדרגה הזאת לעוף באחת ולנוה באחת; כי אם ירצו לעוף בשני הכנפים ביהד, בכנף הגופני ובכנף הנפשי, לבלי לותר על עניני-הגוף מאומה, ממילא אם ילאו וייגעו, עב"ר ינוחו בשתייהם ולא יוציאו בשו"א מטרתם; כי לא פעם ולא שנים הבוא אותם הזמן במצב כזה שבאו בלב ימים והוכרחו לשוט בין משבריים יגלו עד שיגיעו על החוף; ובאמת הוננו בטבע הזה שיכולים ג"כ לעוף רק בכנף אחד [בכנף הנפשי] ולנוה בכנף השני, בכנף הגופני ינוחו וכאלו לא ירגישו כלל את הכנף הזה, כאלו בעת ההיא אין להם בלתי אם הכנף הנפשי... וזש"א בשומי אל לבי כל העובר עלי, ההליתי לבקש שיתעוררו בי הרגשות הקרושים האלה ללמוד מן היונה הזו, שנבראה ונוצרה להיות למשל ולציור ללמוד ממנה, לעוף בכנף אחד ולנוה בכנף השני, והעיקר הוא שיהיה למוד לסבול את הנדנודים ויהיה קשור בקשר של קימא אל ארץ קדשו לבלי לשכוח

¹ חוהס חכנית ח"ב נד קפ"ב. יע"א גליונה.

אותה אפילו לרגע אהר, וכמ"ש ב בבאורנו לתהלים פ"ז שכל המזמור ההוא נוסד ע"ז, וכמ"ש א אוהב ר' שערי ציון מכל משכנות יעקב, שכל מקום שבני ישראל ישבו בגלותם יהיו להם שערים פתוחים לציון, וידעו את מקומם האמתי הראוי להם והם לא למען אשר כשתגיע העת שיהיו אנוסים לעזוב את מקומם ידעו את אשר לפניהם (וכמו שנתבאר לעיל בבאור המהזמור של בן הבתרים); ולזה יאמר גם פה שהעיקר הוא שכל איש מישראל יהיה רגיל ומלומד ומרוצה לנוד ממקום למקום וז"ל, "הנה ארחיק נדוד, נדוד מלמול אחר מלמול" היינו שכל אלה לא יהיו לכל איש מישראל למשא, אם רק יראה שע"ז ישמור משמרת כהונתו, כהונת הדת. "אלין במדבר סלה, מוטב ללון במדבריות של א"י מפלטריות של חו"ל"! הרעיון הזה צריך שיהיה מושרש עמוק עמוק בלב כל איש יהודי, וכל תענוגי העוה"ז וגם היכלי שן שיש לו בחו"ל לא יקחו לבו, וגם בעת השלוח והמרגוע יתעורר ויהיה מוכן לזה; אהרי כי שלוח ישראל בגלותם איננה שלוח עומדת וקיימת, וכל שעה הם נכונים לגרוש ולמלמול; ורק אם הרעיון הזה יהיה שתול על פלגי לבו, אז אם גם ינשבו הרוחות לנעור אותו מארצו, לא יעלה כלל על לבו רעיון פריקת הדת ח"ו, בכדי שישאר על מקומו, אהרי כי כבר הכין א"ע לזה... ואהרי שכל דבר הנצרך לפרקים נחוץ להכינו תמיד מקודם לבלי להפיש אהריו בעת הצורך, שאז הרגעים ספורים; ע"כ גם רעיון הנדירה צריך להיות מושרש בלב היהודי בכל עת היותו בגלות. וז"ל, "אהישה מפלט לי מרוה כועה וסער" גם בעת השקט והשלוח, גם בעת שהשמים טהורים ורוה צה נושב בעולם, גם אז אל ישכח כי האויר עשוי להשתנות, השמש עשויה להתקדר, ורוחות סוערים עלולים תכיר לבוא פתאום... ואם לא יתאמת הרעיון הזה אצלו ולא יהיה מושרש בלבו עמוק עמוק, אז כשיגיע הרגע והרוה יחל לסעור בבחו האדיר, אז לא יוכל לעמוד נדוד! —

"והנה הדברים האלה השלימו מה שהיה להם לדבר בנוגע לתנועת היציאה והזכירו רק מעט מתנועת הביאה, והשתמשו לזה בהכתובים הנ"ל, מפני שהם מוכשרים ומסוגלים לקפל ולהסגיר בהם כל הרעיונים המתחכמים אל התנועה הזאת; ועתה ראוי להוסיף אמרים בנוגע ביחוד לתנועת-הביאה, היינו שידעו ביריעה ברורה: אנה לפנות, איפה יש להם לשום פניהם; וע"ז אר"ל "בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים כו' ראה אותם אוכלין כו' אמר הלוואי לא יהי לי חלק כו' וכיון שהגיע לסולמה של צור ראה אותן עוסקים בניכוש כו' בעידור כו' אמר הלוואי יהא חלקי בארץ הזאת, אמר לו הקב"ה: לזרע אתן את הארץ הזאת". בדברים האלה אצור רעיון נשגב שיסודו הוא לבאר את היהם העצום שיש בין ישראל ובין הארץ הקדושה, ומראים פה שיש ביניהם (בין ישראל ובין הארץ) קשר אמיץ וחזק, קשר כפול ומכופל, קשר טבעי וקשר מוסרי, המקשרם ומאגדם ביחד. והנה כשאני לעצמי הארכתי הרבה בבאור המאמר הזה להראות את הקשר הזה; ואולם במכתבי זה אסתפק לרשום לו רק תמצית וקוטב הדברים בקצור נמרץ. —

דברי המדרש האלה (כפי שבארתי והראתי) בנוים על שלשה יסודות ועקרם הראויים להקרא בשם שלשה יחוסים, כי יש שלשה מיני יחוסים שידיעתם היא רבת הערך וראוי שכל איש יהודי ישים עינו עליהם; ואלה הם: (א) יחס התורה והטבע; (ב) יחס התורה והארץ; (ג) יחס התורה ועבודת האדמה. ונבארם פה בקצרה: (א) יחס התורה והטבע. — כל התורה הקדושה מתייחסת ביחס עצום אל טבע היהודי: בכל מצותיה ואזהרותיה היא ערוכה ומכוננת לעמט טבע הנפש, וכל מה שהאיש הישראלי ילך הלאה כמעלות התורה והיראה יכיר יותר את טבע נפשו האצור בקרבו, כי אם לא היתה בטבעו האפשרות (דיא מאגליכי קייט) לקיים את כל המצות האלה לא היה הקב"ה מטיל אותן לחוכה על האדם כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ולא העמים עליהם משא כבד מנשוא, והתורה לא הטילה עליהם אבנים כבדות ונמולי חול לשאת עליהם יותר מכפי כחם; ואם רק לא ישחיתו את טבע הנפש, יראו עד כמה שבידם לשמור ולקיים את כל דברי תלמוד תורתנו; ולא עוד אלא שהתורה בעצמה תעמוד להגן ולעזור להם לשמור את טבע הנפש, לפתוח כל כחותיה הצפונים והמקופלים בקרבה, וכל מה שישתלמו יותר בידיעת התורה, יבינו יותר התועלת הנפשית שיצא מקיום המצות; עז ביד התורה וגבורה ביטין הדת להעמיד את האדם במדרגה כזו, שיביין בעצמו נחיצות קיום המצות ויכול להגיע למעלה כזו שירגיש בנפשו תשוקה נפלאה להן, כאלו היא תשוקה טבעית חזקה, ויש כמה מקראות וכמה מאחז"ל הסוככים על נקודה זו: לבאר היסוד הזה, למען לא יטעו בני אדם לחשוב שקיום התורה והמצוה הוא מעל לגבולי טבע הנפש ויתאשו מזה, ולמען יכירו וידעו כי באמת התורה הולכת שלובת יחד עם טבע הנפש; ורק אלה שמשותקים כחות הנפש, כי ימביעו וישקיעו כיון מצולה ולא יתנום לראות אור, רק אלה יחשבו שהתורה והמצוה וקיומן הוא מעל לגבולי הטבע, כי ע"י הנהגתם הרעה לא יכירו כלל את טבע הנפש; ואלה שיודעים להוציא ולפתח כחות נפשם, לשדר את שדה-לכם, אלה יודעים כי לא כן הוא, ומעשיהם מוכיחים ע"ז; והתפתחות כחות הנפש היא ג"כ רק ע"י התורה. והדברים ארוכים. — (ב) יחס התורה והארץ. ידוע כי חלק גדול ממצות התורה ואזהרותיה מתקיים רק בעת שבני ישראל שרוים על אדמתם; ויש כמה וכמה מצות ואזהרות שאין להם שום זכר בחו"ל; וכבר כתב הרמב"ן בכ"מ כי יסוד קיום התורה הוא רק בארץ. וכן כתב הרב בעל "חסד לאברהם". ובדחו"ל: "ד"א תכל ע"ש תבלין שבתוכה זו תורה שנאמר בנז"ל אין תורה, מכאן שהתורה בארץ ישראל". — (ג) יחס התורה ועבודת האדמה. — מודעת כי חלק גדול ממצות התורה כולל מצות כאלה התלויות בעבודת האדמה, ובכל החגים והמועדים יש ציונים ומעשים נגד יבולי האדמה וצאצאיה; ומכל זה יש רמז גדול וציון עצום שכוונת התורה היתה שכל ההולכים בדרכיה יעסקו רק בעבודת האדמה; וכל איש נכון-דבר יודע, שכל המדות הטובות והמאישיות (או המאישיות) יכולות להתקיים ולהשתמר רק אצל עובדי האדמה, ולא אצל הסוחרים והתגרנים. —

"הנה מבואר שהתורה מתייחסת אל שלש אלה: הטבע (של הנפש), הארץ (אה"ק) ועבודת האדמה; ובהיות כן, מובן מאליו כי עפ"י היקשי

ההגיון שלש היתוסים האלה מתיחסים ג"כ זל"ז; כמו שהם מתיחסים אל התורה כן הם מתיחסים כלם להיהודי וכ"כ לעבודת האדמה והיינו: הארץ קשורה להיהודי, היהודי מתיחס לעבודת האדמה והארץ הקדושה מסגלת במבעה ביהוד לעבודת האדמה; כי אחרי שקיום התורה מונח במבע היהודי וקיום התורה קשור אל הארץ ואל עבודת האדמה, ממילא מוכח דהיהודי קשור לארץ, ממבעו מסוגל אל עבודת האדמה והארץ מוכשרת לעבודה זו! דאחרי שנעלה הדבר מכל ספק כי מטרת התורה היתה ששומריה יעבדו את האדמה ויחיו חיי שלום והסתפקות; א"כ באין ספק שבני ישראל מתיחסים לעבודה זו, ולא רק ביחס מוסרי כי אם גם ביחס טבעי; כי אחרי שהתורה מתאמת עם טבע היהודי והתורה בחרה בעבודה זו, הלא אין כל ספק כי הקב"ה יודע שבני ישראל עם סגולתו מסוגלים ומוכשרים לעבודה הרצויה הזאת (מה שתקיים גם המציאות) והארץ הזאת שד' יעדה והכינה בעד בניו, מוכשרת ג"כ לעבודה הזאת, וכל אלה מבוארים בנקל להמתכונן, ועפ"י בירור ההנחות האלה מבוארים דברי המדרש הנ"ל. חז"ל ציירו לנו במאמרם איך שא"א ע"ה ראה כל זה מראש, כי רק הארץ הקדושה הזאת מסוגלת לבניו, רק הארץ הזאת מוכשרת לעבודת האדמה להשיב לחם לעובדיה באמונה, ולפיכך ידע שבניו שעתידיים לקבל את התורה הבנויה על ישיבת הארץ ועל עבודת האדמה יגיעו למטרתם ולתעודתם רק בארץ הצבי, ובעת שיעסקו בעבודה הרצויה והכשרה, עבודת האדמה; ובלעדי הארץ והעבודה הזאת לא יגיעו אל המטרה והתכלית האמתית, וכבר צייר כ"ז בצבעים בהירים, שוו לפנינו כי כל עוד שא"א הלך במדינות שראה כי יושביהן "אוכלים ושותים ופוחזים", שקועים ראשם ורובם בתאות נמכות ופועים מוסר וחובקים יד, אמר הלואי לא יהיה לי חלק בארץ הזאת" כי הוא אות שהארץ הזאת איננה מכשרת יושביה לעבודה, וע"כ ישתובבו יושביה משוכה נצחת, כחוק יושבי קרנות והולכי בטל; ואולם כשהגיע לגבול א"י וראה שיושביה "עסוקים בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור" שזה הקבלה (פאראלללע) ריכטונג לעמט אלה אשר "אוכלים ושותים ופוחזים" — כי השקיעה ברכיו התאות מקורה בהבטלה; ואולם העובדים האלה, אין ספק שהם רחוקים מתאוות ומכל עניני מותרות, בשגם כי העבודה העמוסה עליהם לא תתנם לזה — בראותו את האנשים הכשרים האלה אשר כעמל כפיהם הם מוציאים לחם מן הארץ וחיים חיי ישרים ושלום, התפלל לד' ואמר: "הלואי יהא חלקי בארץ הזאת!" כי רק הארץ הזאת, המוכשרת ומכשרת לעבודה, רק הארץ הזאת ראויה וכשרה לבניו, כי היא מתאמת עם הלך-רוחם וטבעם ועל ידה יפיקו מטרתם והתורה תתקיים בידם; והקב"ה הבטיחו ע"ז לאמר לו: "לזרעך אתן את הארץ הזאת". —

"מבואר מדברי המ' האלה כי חז"ל הוקירו מאד את הישוב ומצאו את ארץ קדשנו מסוגלת מאד לעבודת האדמה, ואת בניו — מוכשרים לה עפ"י טבעם; כי רק ע"י העבודה הזאת יכולים ללכת בדרך התורה והמצוה ולהשתלם בכל המדות המשובחות והמעלות שתפארת הן לעושיהן ותפארת להן מן האדם. והנה יודע אני שיש מקום להמערערים לומר שבדברים כאלה אין סימכין על ראיות מוסריות ועל מופתים רוחניים, שסוף סוף הם רק כהשערות,

שיש מקום לבעל דין לחלוק עליהם ולהמותם להפצו וכי ענינים כאלה דורשים רק בירור מן המציאות, והוכחה מן הנסיון שידם תמיד על העליונה בזה, כי רק הפעולות והמעשים הם הם העדים הכשרים הראויים להעיד, ועדותם כשרה בענינים כאלה: בשגם כי יש להם (להמערים) מקום לומר שהפעולות הממשיות והמעשים החיים מכחישים כל הראיות העיוניות ועומדים ומטפחים על פניהן: שהרי כבר נוסדו הרבה מושבות במדינתנו זה כמה עשירות בשנים וכלנו יודעים מה עלתה להם, כי לא הצליחו כלל; ואם איפוא כן מה תועילינה כל הראיות והמקראות ומאמחזיל שבנ"י מוכשרים ומסוגלים לעבודה זו אחרי שבפועל ידענו ההיפך מזה?! — לקדם פני השאלה הזאת אומר לכבודו, כי פה ערכתי דברי רק נגד המשחיתים לשלול ולבטל טענותיהם וערעוריהם — ודם יסדו טענותיהם רק על נקודת המבט החדתי והמוסרי; לזאת כתבתי ג"כ להראות שנהפוך הדבר, שההשקפה המוסרית (שבכחה הם באים) תעלה את הענין הזה למעלה ראש, תרימהו על מרומי המעלה ותושיבהו על גפי מרומי מעלת המוסר והוראה. ובנוגע לפעולה ולמעשה אחשוב שדבר שפתים אך למותר, כי המושבות בעצמן הן הן עדים חיים וקיימים המעידים בעדות נאמנה ומבררים בבירור גמור כי בנ"י מוכשרים מאד לעבודת האדמה; עינינו הוראות כי במשך זמן קצר, ולמרות כל הנסיונות הקשים, עלתה ביד אחינו היקרים העובדים על הררי ציון להפוך ארץ ציה ושמטה לממעי כרם ולגני עדנים והדברים גלויים וידועים, לא יעזו להכחישם שום איש. ובנוגע להמושיבות שנוסדו זה מכבר עי אחינו בארצנו ולא הצליחו — מהן אין להביא ראיה, כי במה סבות עמדו להן לשטן ולמפריע. ואולם, לדעתי, בנוגע לכשרון בנ"י לעבודת האדמה הנה הענין עומד על מדרגה כזו, שאך למותר להביא ראיות עז, כי כבר נתברר הדבר למדי, כבר הגיע למדרגת הבירור הודאי וכלם יודעים שבנ"י מסוגלים ומוכשרים מאד לעבודת האדמה, ולא אכסה מכבודו כי בראשית התנועה, בעת שרתקה ישחקו לפנינו כי רעיון הישוב יתפשט ויתרחב ויעשה קנין-הקהל (לא קנין אגודות מיוחדות) כמו ישראלי באמת שכל ישראל (כלי שום יוצא מן הכלל) יקחו בו חלק, כי רק אז יצליח, בעת שחשבנו כי יהיה בידנו להושיב כמה אלפים משפחות מבנ"י במושבות אה"ק — אז השקפתי על הענין הזה גם מנקודת הראות של החליפה הזאת: חלוף המסחר והמרכלות בא"ת ומחרשה, שמחתי בלבי כי הגיעה השעה לכך, כי באמת רק בהאחזם בעבודת האדמה יש תקוה שיוטב מעט מעט מצבם המוסרי והרוחני (כמו שעל ידה יוטב מאד גם מצבם החמרי) ולתשועה הרוחנית הזאת, שיכולה לצמח מן הישוב, כלתה נפשי ובכליון עינים חכיתי. אבל מה נעשה ובאשמת הנרגנים לא עשה הרעיון הקדוש פרי ישוה לו, ותקוננו ישתנוע. הציאה תביא בכנפיה מרפא, רפואת הגוף ורפואת הנפש, נהפכה לנו למפח נפש! כי כל אלה ישתנועו הניעתם לצאת את ארצם שמו פניהם לא מעריקא, אל הארץ החדשה שהיא מעבר לגבול ים האטלנטי וגם מעבר לגבול הים הדרום... הה! לבי יחרד בקרבי מדי אזכור מה גרמה לנו הציאה הזאת, כי האבירה מאתנו כמה וכמה אלפים משפחות מב"י שסוף סוף (הלואי שאכזב!) יתבוללו בעמים וישמפו בזרם החיים, הסוער בזרמתו, ובשומי אל

לבי עוד, כי לולא המערערים האלה שהחלישו את פעולת הישוב, קרוו הלככות וצננו הרוחות והשתדלו בכל מיני השתדלות (עפ"י הכלל: המטרה המכשרת את האמצעים) להסיב לב העם מאחרי הרעיון, שאך זה עתה יצא מקליפתו, בזכרי כי לולא הם אז כמה אלפים משפחות מן האובדים והנדרחים עתה באמריקא היו מוצאים להם מקום מנוחה בהמושבות, והיו נשארים יהודים נאמנים לעמם — בזכרי זאת ימס לבי כמים! — אחת, מה עשה לנו אלהים! — אל נא יתנני ידידי לבעל דמיון עז ואל נא יחשוב דברי אלה לפרי הדמיון — כי האמת כן הוא! בלי יסוף הפלגה וגזום כל שהוא אומה, שאלו הלך רעיון הישוב בדרכו הסלולה ולא מצא עליה אבני נגף (שהניחו שונאים) אז כבר היה בדינו להושיב כמה אלפים משפחות באה"ק, שימצאו לחם מעבודת האדמה; ומי שזוכר חיסום הלככות ורתיחת חרגשות אז בראשית התנועה, יודה לדברי; וגם אין לשכוח כי ממקום ישיש מאה משפחות עובדי אדמה שם ימצאו מחיתם עוד חמישים משפחות (כלי דיוק) כמו אומנים הררושים להם: החייטים, רצענים, בנאים, נגרים, מלמדים, סופרים, שוכ"ם, דיינים והדומה להם. —

„ואולם גם עתה חלילה לנו לאמר: נואש; המושבות שנוסדו בע"ה עד היום יתנו לנו עוז ותעצומות ויחזקו את תקותנו לימים הבאים; ובאמת נעלה הדבר מכל ספק כי כשנתהזק עתה בענין הזה עשה נעשה וגם יכל נוכל בעה, והכל לפי רוב המעשה; בשגם כי באמת יודע אני בבירור, שכמעט כל גדולי זמננו יצאו מסכימים לזה, ולכם שלם עם הרעיון; והפצת קול הערעור היא רק בהשתדלות איזה אנשים קטני-ערך ומעטי-המעלה שבקטנות מוחם הושישים אולי ברכות הזמן יגיע להם נזק מחיזוק הענין, ע"כ יעשו במה ש"ך מעשיהם ועליתה בידם לגרום בלבבול הדעת ומהומה גדולה עד כי איש לא ישמע שפת רעה, וכן צלחה בידם להסיר מעט לב העם מאחוריו. אבל אם אנחנו נתהזק ונשתדל לעשות סדרים נכונים בענין הזה אז — הקולות יחדלון, והמערערים ישימו יד לפה, כי מעט אור דוחה הרבה מן החשך! ואם כה נעשה, ברור הדבר כי מעט מעט יתרחב רעיון הישוב ויהיה קנין העם כלו, וכל בני עמנו יוכחו לדעת יקרת ערכו ונתנו ידיהם לו. וכל המתבונן בעינים פקוחות על ענין הישוב יראה, כי השגחה אלהית חופפת עליו כל היום, והיא שומרתו ומגנת עליו מכל פגעים רעים, והיא שעמדה לו להתקיים עד היום! וכל מי שיודע אף מעט מן הקורות שעברו עליו עד עתה, הסכנה העצומה שרחפה עליו ע"י עלילות שונאים, ואיך שלטות כל השתדלות שונאי ציון שלא היה דבר שישגב מהם ועשו מזה שהיה לאל ידם לעשות, והשתדלו בכל מיני השתדלות שבעולם להרוס ולקעקע ביצתו, ואחרי כל זה עוד הרעיון חי וקיים, ועוד לא אבד את דופקו — כל היודע זאת, בע"כ יודה לדברי כי יש בזה השגחה גלויה! ולדעתי גם צדקת פורנו של הנדיב הגדול מפראריז ה"ו, היא רמיזה עצומה מן ההשגחה האלהית כי גם רצינה לסול מסלות הרעיון הזה; ואין ספק כי בו בחרה ההשגחה לעשות את התשועה הגדולה הזאת לעמו ולארצו! ועינינו הרואות שכבר השקיע בענין הזה כמה רבאות, ואנחנו יודעים כמה מרדוהו ורובו אותו אוכלי לחם, החיים מנדבות לבו, ועד כמה הכעיסוהו ועצבוהו, ובכ"ז לא פנה עורף לרעיון הישוב ולא עוד אלא שהוא מגבר

חילים לעשות צדקה וחסד, ולכו המהור ונפשו הנדיבה נתונים לרעיון הזה — ומי זה לא יראה כי הוא אצבע ההשגחה האלהית?!

„והנה מן הראוי היה לבאר פה כל הסדרים הדרושים לענין הזה, והרבה הצעות יש לי להציע בעיה; אך מיראת האריכות אשים פה מחסום לעמי, ורק על דבר אחד ראיתי לעורר את כבודי, דבר רב הערך, אם מצד עצמו ואם מצד יחוסו לענינו, והוא שבני הכורת חו"צ לא יקילו ח"ו ראש לא בקופת הרמב"ן ולא בגנאי הקופה, ולא בהרבנים הגאונים והצדיקים העוסקים בה בירושלם עה"ק ובח"ל; כי מלבד שלדעתי הוא אחד מן הדברים הנחוצים מאד לחזק „חובבי ציון“ — כי אין כל ספק שאלה מחו"צ שהתירו לעצמם לדבר על הקופה ומנהיגיה (ולו גם היתה כונתם לטובה) הרסו בזה הרבה את רעיון הישוב; מלבד זה הוא עון פלילי, שהרי „רוב הקבוץ בעה"ק ירושלם ת"ו (הנהנים מן החלוקה) הם — לפי עדות רב גדול מפורסם (בס' שאלו שלום ירושלם) — אנשים נכבדים ויקרי הערך, בעלי תורה ויראה, בעלי מדע ותבונה, גאונים וגדולים וחכמים המפורסמים בישראל, הרבה עובדים את ד' מאהבה, עוסקים בתורה באמת מתוך העוני ולחץ ומוסרים נפשם על התורה, יום ולילה לא ישבתו וכו' — ועתה האם לא עין פלילי הוא לנגוע בכסף הקדשים האלה?! — ויאמין לי כבודי, כי בשעה שאני קורא לפעמים מאמרי הכותבים הצעירים הנלהבים במכה"ע, הלוחמים עם החלוקה ומקילים בכבוד הגאונים והצדיקים מירושלם, אז אוציא אנחות המשברות כל גופי, וכל מלה ומלה מדבריהם תשרוט בלבי שרמית ותמעט חלבי ודמי! ועוד הפעם אמר לכבודי כי עול גדול הוא לנגוע בכסף החלוקה! וכל האומר לעשות כן, הרי הוא לוקח על עצמו אחריות אלפי נפשות אביונים החיים בדוחק ובצמצום מן הקופה הזאת; הרי הוא איש אשר לב אבן בקרבו, ובצרת אחיו לא צר לו! חלילה! חלילה לנו להכרית אוכל מפי אלפי אנשים מאחינו שמצבים הרע יאלצם להנות מן החלוקה; אדרבה, חובה גדולה וקדושה מוטלת עלינו לחזק את הקופה, לעת עתה אשר להחיות עם רב ע"י עבודת האדמה אין לא לדינה ולחלוקה.”

„סוף דבר: רעיון ישוב ארץ ישראל הוא רעיון קדוש לנו ועל כל איש מישראל להשתדל בהרחבתו. לכן אל יאבה כבודו ואל ישמע לדברי הנרגנים אשר הות נפשם ירכו; ועד מקום שידו מנעת ישתדל בחזק רעיון הישוב, וד' יהיה בעזרו!”

„הרבה הרבה יש לי לדבר עוד, אבל כבר ארכו לי דברי, ועוד, כי גם בשבת פה במעון הקיץ, בשדה ברכו ד' לשאיף רוח צה, מרדתי רבו כמו רבו, וע"כ אנוס אנכי לסיים, ועוד חזון למועד א"ה.”

„ובזה הגני ידירו עון המצפה ומיחל לתשועת ד'”

„יצחק יעקב ריינעם הסתדר לידא”

ואני מצרי אין לי להעיר על הדברים האלה בלתי אם להתפלל תפלה קצרה: יהי רצון שיבאו ויחדרו ויכנסו ללב הקוראים הנכבדים, ועשו את אשר חפץ, והצליחו אל אשר שלחם!

השקפה כללית.

(אחרית דבר)

כשיתבונן הקורא המבין בעינים חודרות על רעיון בית נצח ישראל (כפי שהצענוהו פה לפני קוראינו בארוכה) ימצא, כי הוא — אילן שענפיו מרובים, כי בכלל יסתעף לשרינים רבים, ומוכה כפולה ומכופלת צפונה בו, עשר מעלות טובות תצטחנה לבית ישראל על ידו; בלן מבוארות בפרטיות ובארוכה בדברינו ופה נקראן אך בשם ונחזור עליהן בקצור גמרין מאד. ואלו הן:

(א) חזוק הלאומיות הצרופה: ביד בית נצח ישראל לחדש מרוצת דם עמנו ודפיקת לבו, להמס הקרח הנורא המכסה על לב העם, ולחפיה בו רוח לאומיות טהורה ומזוקקת. אם אך ידע האיש כי בין בני "בית נצח ישראל" ימנה, אך אסתהיינה שתי המלים האלה "נצח ישראל" שמורות בזכרוננו וחרותות על לוח לבו — אז גם רוח שאינה מצויה לא תעקרהו ממקומו... גם הבנים והבנות אשר עוד בילדותם הוביאוס הוריהם בכתוב בני בית נצח ישראל, יתקרבו יותר אל עם ותתחזק אהבתם לאמתם.

(ב) חזוק האחדות: הוא, ככה היצוק בו, יאחד את הקרעים, יקרב הרחוקים ויחבר הנפרדים ויאחד לבות כל אחביו, אחרי שיהיה לנו מקום-תלפיות שלבות כל אחביו יהיו פונים אליו ורוחם מתהלך בו.

(ג) הרחבת ישוב ארץ ישראל: הוא יתן לרעיון הזה מהלכים בין כל מפלגות עמנו ויפלא לו נתיב בין כל כתות האומה; יעיר ויעורר בלבם אהבה לארץ קדשם הנשכחה והאבלה מבלי בניה, ויתן היכולת בידם להוציא את הרעיון הזה (עפ"י חקי התורה ודתי המלכות) מן הכח אל הפועל.

(ד) הישגות שם וזכר עולם: הוא ישאיר שם כל איש וזכרו בקרב ישראל עד עולם.

(ה) יעורר רגשי כבוד ואהבה לעמנו, לדתנו, לתורתנו ולחכמתנו ולגדולי עמנו, גאונים ורבי פעלים, ע"י תמונותיהם אשר תמצאנה בבית נצח ישראל, שתעוררנה את המסתכל בהן לעשות כמעשיהם וללכת בדרכיהם.

(ו) ישמור את שלשלת היחס, יחוס כל איש למשפחתו לבית אבותיו וינצור את מגלת היחש עד דור דורים.

(ז) הספרים כתבי יד גדולינו וחכמינו יאצרו ויחנסו: כל איש הבקן בספרותנו ויד לו בהביכליוגראפ"א העברית יודע כי מאות, ואלפים ספרים יקרים, ספרים שיכלו להיות למאורות בשמי החכמה ולתפארת להספרות, אבדו מאתנו ואיש לא ידע את מקומם; וזה מפני כטה סבות: יש אשר ימות המחבר בטרם זכה להדפיס חבורו וגשאר הספר ביד יוצאי חלציו אשר לא יבינו אל ערכו או

קצר קצרה ידם להופיע עליו נהרה, ונתגלגל הספר מיד ליד עד שאבד מתוך הקהל; ויש שמת המחבר וזרע אין לו ובא הספר לידי זרים אשר לא יחוסו עליו והיה למאכל להני עכברי רשיע. מפני סבות כאלה וכאלה אבדנו פנינים יקרות מאד! אך עתה יתוקן המעות הזה; אחינו שידעו כי „בית נצח ישראל“ הוא גם — בית איצר ספרים וכתיב יד, הם ישלחו בל"ס את כתבי ידיהם להבית הזה, ושם יהיו שמורים שמירה מעולה¹.

(ח) אוצר דברים עתיקים הנוגעים לדברי ימי ישראל; כי הנה יש אשר ימצאו בידי איש דברים עתיקים כאלה והוא לא ידע ערכם או לא ידע מה לעשות בהם; וע"כ לא ישים לב למו ונתגלגלו הדברים עד שיאבדו (כמו מטבעות עתיקות, תמונות קדמונים, כלים עתיקים מימי קדם וכדומה): ואולם עתה יבאו כל החפצים היקרים האלה (שייש לנו חפץ בהם) לבית נצח ישראל, שם יהיה מקומם ושם ישתמשו בהם לצורך מדעי.

(ט) יסוד בתי ספר ובתי חנוך; כי בכסף אשר יאסף מנותני התמונות, מנדבות „ממעות הקדש“ וכדומה יוסדו בתי ספר לתורה לחכמה ולמלאכה, אשר נחיצותם גדלה מאד, ביחוד בא"ה ק.

(י) יש כמה הצעות שכשהן לעצמן הן טובות וישרות מאד וברכה רבה בהן לעמנו; אפס מאין משים לב להן לא תצאנה עד עולם אל הפועל, ותמנענה רב טוב מבית ישראל; אך עתה, שכל רעיון והצעה שיהיה והנה מי מבני הבית לטובת קיום עם ישראל תשולח לבית נצח ישראל ותבחן ע"י ועד מיוחד, יש תקוה כי כמה הצעות טובות, שבעלי הועד ימצאו כי ראויות הן לכך, תצאנה לפועל, לטוב לנו.

כדאי הוא רעיון נצח ישראל להרחיבו ולפלא לו נתיב בתוכנו גם בשביל מעלה אחת מכל המעלות האלה; על אחת כמה וכמה אם הוא כפול עשר מעלות טובות הנוגעות לנצחיות עם ישראל, לקיומו ולאישורו!

* * *

אחרי הדברים האלה נקוה כי קוראינו הנכבדים יכירו ויבינו את ערך ההצעה הנעלה הזאת, וכלם כאחד יתנו ידיהם לבית נצח ישראל.

הערה והוספה.

בעודני כותב המורים האלה והנה בא לידי במקרה „המליץ“ נו. 233 לש"ז [ש"ע] וראיתי בו „מכתב להמ"ל ערוך נגד הצעת „בית נצח ישראל“. — אנחנו מראש ידענו כי מכיון שתעלה ההצעה הזאת על במת מכה"ע שוב לא תרד עד שיבאו

¹ ומי יודע אולי ברבות הימים יזכו כמה מהם לאז מאלה לאורה. במא' ראשי הועד כי ראויס הס לכך. —

הסופרים למפל כה ולהפוך כה; ויש אשר גם הצעה כהצעת בית נצח ישראל, שכל איש אשר מוח לו בקדקדו ולב מבין לו יבין גודל ערכה, לא תמצא חן בעיניהם...וע"כ החלטנו לבלי לדבר בהצעה זו במכה"ע כלל, לבלי לעורר פולמוס הקולמוס; אבל סופר אחד ("אזוב מקיר בית ישראל") לא יכל להתאפק (וכונתו היתה בל"ם רצויה) ויבא במאמרו ב"המליץ" (נגו. 219) לתנות תקף תהלת ההצעה הזאת, ונגד המאמר הזה יצא בעל המכתב "לדחות הוצאת ההצעה". — אנחנו כאמור, ידענו זאת מראש, לפי שידוע לנו מבע סופרי מכה"ע המחפשים רק ענין לענות בו, מקימים את הפתגם: דרוש וקבל שכר! ותו לא מיד; ועוד — שאין לך הצעה טובה שלא תמצא לה מתנגדים; וע"כ לא נפלאתי כלל על דברי המכתב (וגם לא היה בלבנו להשיב עליו; כי כלום אנחנו נזקקים להשיב לכל שואל שלא מדעת?) — אפס בראותנו מי הוא בעל המכתב, כי הוא, לגודל פליאתנו, הר"ר אריה ליב מיניץ, שהוא חכם וסופר נכבד, אמרנו להשיב לו בזה דברים אחרים, אם גם בקצור נמירין מאד:

ה' מיניץ "איננו מסופק אף רגע אחד, כי כה וגבורה בירי הצעה כזאת לחולל נפלאות בעולם דר' שוב"; מודה הוא בכל לב "כי נביא כזה תועלת לרעיון גאולת הארץ"; אבל דבר אחד עומד לה' מיניץ לשמן על דרך ההצעה הזאת: "אם נוציאנה לפעולת ידים אז נגדיל על ידי זה את תאות הכבוד וגרבה אנשים הרודפים אחריו"; ולדעתו, "צריכה נפשנו לבחל באמצעים שפלים כאלה כמו מכירת כבוד, ולו גם זילזול האמצעים האלה זהב וכסף למכירה" וכו'. זה תמצית מענת ה' מיניץ. — הדברים האלה לא נאמנו מאד! חז"ל נחלקו בדעותיהם אם מצות צריכות כונה או לא; במד"א בכל המצות שבתורה, אבל במצות צדקה כולא עלמא מודה שאינה צריכה כונה, ואם יבין המנדב בנדבתו לאיזה פניה עצמית — ג"כ תחשב לו לצדקה; ומצינו את חז"ל שהשתדלו להרחיב גבולי הצדקה מבלי לחדור לבונת הנותן — רק בכדי שיצא התועלת ("האומר הרני נותן סלע בשביל שיחיה בני" כו'), ולדעת ה' מ. על החולה, אישר לב רגש זה, להדול מלבקש רפואת הרופא, מפני שאיננו מרפא בכונה טהורה וברגש רחמים כי אם בעבור כסף נמאס — האין זה הגיון ישר? מי יתן ויתרבו בינינו עושי צדקות ולו גם תהיה כונתם להכבד על פני העם; מי יתן ונתנו אחינו יריהם לרעיון הישוב בפועל, ולו גם יחשבו מה שיחשבו כזה, ובלבד שתצא המטרה! ובכל אופן הלא עלינו לשמוח כי ברצותם להשיג כבוד יבחרו באמצעי כזה ולא באחר, וחושבים זאת להם לכבוד, תחת שיש אחרים אשר בוש יבשו בכבוד כזה... אישר להרפה היא בעיניהם גם לדבר אדות עניני היהודים והיהדות, ומה גם בנוגע לנצחיותם... הסבב קי הרבה לא ישיג מאומה; תפסת מרובה לא תפסת! הורנו גם חז"ל. גם אנחנו כה' מ. מחכים בכליון עינים על העת המאושרה שעליה יחכה כל איש ישר; שיעמדו אחינו על מרגה כזו לעשות כל דבר טוב רק מצד הרגיש הפנימי ושלא תתערב במעשיהם שום כונה זרה; ומאמינים אנחנו כי סף סוף בא תבוא העת המאושרה הזאת; אבל לע"ע אשר — לדברי ה' מיניץ — "לולא תאות הכבוד לא היו רב אחינו נותנים אפילו קשיטה אחת לדבר שנקדושה או לטובת הכלל (בדברים האלה

למד ה' מ. דלטוריא על עמו ישראל! ורק התאוו הזאת תעורר את לבותיהם לרחם את אחיהם האמללים וכו'; לע"ע עלינו להסתפק בעצם הפעולה מבלי לחדור בכונת הפועל, ולכלי לכת בגדולות ונפלאות ממנו! יכון לו הנותן מה שיכון, יחשוב בלבו מה שיחשוב, ובלבד שהוא נותן כספו לדבר גדול שעל ידו "תהי לאל ידינו להקים את סכת דוד הנופלת" ! עוד ואת כי על ידי זה לא נגדיל את תאות הכבוד ולא נרבה אנשים הרודפים אחריו כלל! מחלת הכבוד היא מחלה נורא, ויש לה הרבה דרכים ושבילים ומבואות; האיש אשר דבקה בבשרו הצרעת הזאת — הלא גם בלעדי זה לא יסור ממנו הנגע הרע הזה, ואלה שנפשם איננה ישפלה כ"כ, אלה הרגילים לעשות כל מה שהם עושים — בכונה מהורה ורצויה, הוא יעשה גם פה בכונה מהורה, כי (כמו שהוכחנו למד) יש כאן מקום לכון כונות נעלות ומזוקקות; בקצרה: המתקן לא יקולקל, והמקולקל לא יקולקל יותר, ואם באמת יתרבו המחזיקים במעוזה של ההצעה הזאת ע"י הכבוד, לא נתאבל ולא נצטער ע"ז כלל; מי יתן והיה! מי יתן והיה עם לבב אחינו לעשות צדקה וחסד, ליו גם בשביל פניה עצמית, ובלבד שע"ז תצטח תשועת ישראל! ועוד — שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

אם לא תספיק תשובתי זו לה' מינץ להראות לו שגנתו (שגנת חכם) הפעם; הנני מוסיף לו כי — מעיקרא דדינא פירכא! ה' מ. שנה מאד בגוף החשבון, ולפיכך יצא הרעזולטאט שלו בלתי מדויק. הכבוד אצתי הוא כבוד? בזמן שלא כל הרוצה למול אותו יבא וימול, בזמן שקשה להשיגו ומעטים בעליו; אבל מעולם לא שמענו כי יתפאר איש כי בעבור איזה ר"כ נתנו לו לנסוע על מסלת הברזל במחלקה הראשונה! שהרי ביד כל איש לקנות כרטיס כזו ולהשיג "כבוד" כזה. גם בנידון דידן, אחרי אשר (עפ"י מושיגי ה' מ.) בידי כל איש יש היכלת לקנות "מלא הקומץ" כבוד בעד כסף מצער כפראנק אחד" — אם כן — הלא יודה גם ה' מ. גם כל איש שישכל ברי לו — אין כאן שום כבוד כלל וכלל! ואיה הבנין אשר בנה ה' מ. ברוח דמיונו? — אקוה כי ה' מינץ (אם אך אין בלבו איזו מינא פרטית נגד המציא) באהבתו אל האמת יודה, כי שגה הפעם בדבריו, יודה כי היה נמהר במישפטו, ויתן כבוד לבית נצח ישראל!

הערת המו"ל.

אחרי אשר נדפסו כל המאמרים השייכים למחלוקת "שאלות הזמן" בא לידינו המאמר "נצח ישראל" הנכבד הזה, ואנחנו לא החמיצנוהו ונתנו לו מקום בספרנו, נוסף על כל הנדפס, יען כי אמנם נכבדות מדובר בו על ההצעה הטובה ורהנכבה בעצמה; אמרנו: כדאים הם, ההצעה והמאמר המבארה ומבררה, להוציא עליהם כסף, להרפים את מאמרו של סופרנו המובהק הזה, אף כי אנחנו כבר שלמנו חקנו במאמרים אשר לחלק "שאלות הזמן". דבריו של הבן יפים, ונעלים מאד הם דבריו של מר אביו הגאון במכתבו אשר העתיק בזה לפני הקוראים.

האמת! כי לו לא בא המאמר הזה אלא בשביל המכתב שבו דיו! דברים מושכלים היוצאים מלב גיש של רב וגאון בישראל, דברים טובים ונכוחים הכתובים בלשון צחה מאת יושב על כסא הדין ואשר גדול שמו דברים כאלה ראויים להאמר ולהשמע, ימי יתן וימצאי מסלות בלב אחינו הדינים והרבנים גם יחד, ודבריו היוצאים מן הלב, לב מיניש צדק אחיו, יכנסו בלב הקוראים ובלב הרבנים רעיו לטיב רעיון הישוב, אשר רב ברכה בו; ובפרט אחרי אשר ממשלת רוססיה האדירה הואילה בטובה לקים בימים האחרונים את חברת ישוב א"י באדעססא, והחברה החיא עושה מעשיה ברשות, עתה הנה המכתב הוא כדבר בעתו, ונחשוב לנו לזכות כי נתפרסם הפעם על ידינו.

ובנוגע אל מאמרו של הסיפר המובהק ה' מינין בדבר עצם ההצעה "נצה ישראל" נעיר רק אחת, כי מלבד התישבה הנכונה של סופרנו ה' מ"ה הנה לה' מינין לדעת כי בקישת הכבוד ורדיפה אחריו, הנן שתי מדות שונות, אשר הראשונה טובה מאד וממנה לכל מעשים טובים תוצאות, וכל האזהרות הנה רק לבלתי נרדוף אחרי הכבוד, כאשר כבר הרחיבו לדבר בזה רבים מחוקרי העמתיק והמדות גם בשפית חיות גם בשפת עבר, מי שהוא בן-ברית וגם מי שאינו בן ברית, והדברים מבוארים היטיב ואין להאריך בכמו אלה. (ראה גם בספר המדות להח' שר"ל — בהעתקה העברית הנקראה "צדקה ומשפט" — שהאריך בדבר).

ש. א. ג.

